

Viola Parente-Čapková | Niina Kekki | Riitta Jytilä | Alexandra Salmela | Hanna Jokela | Lenka Fárová

Tuntemattomalla päähän?

Oppimateriaali kieli- ja
kulttuurituntemuksen syventämiseen
kaunokirjallisuutta lukemalla

Tuntemattomalla päähän?

Oppimateriaali kieli- ja kulttuurituntemuksen syventämiseen
kaunokirjallisuutta lukemalla

Viola Parente-Čapková, Niina Kekki, Riitta Jytilä, Alexandra
Salmela, Hanna Jokela ja Lenka Fárová

Tuntemattomalla päähän?

Oppimateriaali kieli- ja kulttuurituntemuksen syventämiseen kaunokirjallisuutta lukemalla

Kirjoittajat:

Viola Parente-Čapková, Niina Kekki, Riitta Jytilä, Alexandra Salmela, Hanna Jokela ja Lenka Fárová

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
20014 Turun yliopisto

Kannen kuva:

Soila Merijärvi, Canva

Taitto:

Soila Merijärvi, Canva

Turku

ISBN: 978-952-02-0721-2

Oppimateriaali on syntynyt Koneen Säätiön antaman arvokkaan tuen ansiosta. Kiitämme säätiötä lämpimästi. Kiitämme kaunokirjallisten ja taiteellisten teosten tekijöitä luvasta käyttää heidän tekstejään oppimateriaalissa. Kiitämme myös Turun yliopistoa sekä kaikkia lukupiireihin vuosien varrella osallistuneita.

Tämä teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-SA 4.0 Kansainvälinen -käyttöluvalla. Tarkastele käyttö lupaa osoitteessa <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Tekstiä ei saa käyttää tiedonlouhinnassa eikä tekoälyn kouluttamisessa.

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE: OPPIMATERIAALIN KÄYTTÄJÄLLE	07
JOHDANTO: KIELI, KIRJALLISUUS JA YHTEISKUNNALLISUUS	09
Kulttuurinen kielenoppiminen	10
Kaunokirjallisuuden lukeminen yhdessä	11
Lukupiirimuotoista opetusta ohjaamaan	11
TEEMA 1: KIELI JA IDENTITEETTI	17
Alexandra Salmela: Saoirse	20
Niillas Holmberg: Tutkimusten mukaan ehjäkielinen maa...	25
Kiba Lumberg: Kokaro – Yksinäinen	28
TEEMA 2: YHTEISKUNTA, TASA-ARVO JA HYVINVOINTI	38
Tuuve Aro: Leikki	40
Timo Harju: Osasto A5, sunnuntai	47
Rosa Liksom: Mua hävettää niin saatanasti...	50
Kari Hotakainen: Lukoil osti Teboilin...	54
Jukka Ukkola: Suomi on	56
TEEMA 3: LUONTO, LUONTOSUHDE JA YMPÄRISTÖ	65
Mikko Rimminen: Tuska	68
Rosa Liksom: Mielenterveysongelmista jo pidempään kärsinyt...	72
Tiina Lehikoinen: Sulava napa	75

ROMAANILUKUPIIRIT	80
Johanna Sinisalo: <i>Ennen päivänlaskua ei voi</i>	83
Kari Hotakainen: <i>Juoksuhaudantie</i>	95
Pajtim Statovci: <i>Kissani Jugoslavia</i>	107
KIELEN JA KIELENKÄYTTÖKULTTUURIN ILMIÖITÄ	118
Lauseiden yhdistäminen	120
Sanajärjestys	127
Dialogipartikkelit	134
Replikointitapoja	137
Direktiivisyys	140
Passiivi	143
Modaalisuus	147
Puhuttelu	152
<i>Hän vai se?</i> Kolmaspersoonaiset pronominit	155

ESIPUHE: OPPIMATERIAALIN KÄYTTÄJÄLLE

Tuntemattomalla päähän? -oppimateriaalin tarkoitus on auttaa oppijoita syventämään suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin tuntemustaan kaunokirjallisuuden avulla. Materiaalin perustana on näkemys kaunokirjallisuuden keskeisyydestä kielen ja kulttuurin oppimisessa. Oppimateriaali on suunniteltu suomenoppijoiden opetukseen erityisesti B1-tasosta ylöspäin. Sitä voi soveltaa monentyyppisessä opetuksessa: yliopistojen kielikeskuksissa, vapaan sivistystyön oppilaitoksissa, ulkomaisten yliopistojen suomen kielen opetuspisteissä ja valtakunnallisten opetussuunnitelmien raamien salliessa myös aikuisten perusopetuksessa ja kotoutumiskoulutuksessa. Suomenoppijan on mahdollista käyttää materiaalia myös itsenäiseen työskentelyyn. Myös suomea ensikielenään lukevat voivat saada oppimateriaalista uusia oivalluksia. Materiaalin käyttö ei edellytä aiempia kirjallisuuden opintoja.

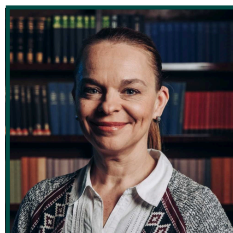
Oppimateriaalin perustana on Turun yliopistossa toteutettu, Koneen Säätiön rahoittama hanke *Tuntemattomalla päähän? Kaunokirjallisuus aikuisten maahan muuttaneiden suomenopetuksessa* (2020–2023). Hankkeen aikana järjestettiin useita lukupiirejä, ja oppimateriaali perustuu niistä saatuihin kokemuksiin. Materiaalin laatimisessa on hyödynnetty hankkeessa mukana olleiden suomen kielen ja kulttuurin sekä kirjallisuuden opettajien, tutkijoiden ja kirjailijan kokemuksia. Hankkeen nimessä esiintyvä ilmaisu *Tuntemattomalla päähän?* viittaa yhtäältä suomalaisen kirjallisuuden klassikkoromaaniin Väinö Linnan *Tuntematon sotilas* (1954), joka on pitkään ollut Suomessa osana kirjallisuuden opetusta. Toisaalta lähtökohtamme ei ole olettaa, että suomen kieli ja suomalainen kulttuuri olisi osallistujille täysin tuntematonta, vaan haluamme osallistaa kaikki keskusteluun, jossa ”tuntemattomasta” kielestä, kirjallisuudesta ja kulttuurista tulee tuttua ja yhteisesti jaettavaa. Tätä korostaa hankkeen nimen perässä oleva kysymysmerkki.

Oppimateriaalin alussa on johdanto, jossa esittelemme kaunokirjallisuuden yhdessä lukemisen ja siitä keskustelemisen merkitystä kielen- ja kulttuurin oppimiselle. Teema-lukujen pohjana on novelleja, runoja ja sarjakuvaa, jotka on jaettu kolmeen suomalaisessa kaunokirjallisuudessa tärkeään teemaan. Teema-lukujen jälkeen esittelemme esimerkkinä kolme romaanelukupiiriä. Viimeinen luku on edistyneelle suomenoppijalle kohdennettu kielitieto-osio, joka auttaa kaunokirjallisista teksteistä nousevien kielen ilmiöiden ymmärtämisessä ja käytössä ja sitä kautta yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisessa.

Toivomme oppimateriaalin käyttäjälle nautinnollisia lukuhetkiä ja keskusteluja kirjallisuuden parissa!

Työryhmän jäsenet ovat suomen kielen ja suomalaisen kirjallisuuden asiantuntijoita. Oppikirjahanke hyödyntää työryhmäläisten laajaa asiantuntemusta ja kokemusta sekä tutkimuksessa että Suomen kirjallisuuden ja kielen opetuksessa maahan muuttaneille ja ulkomailla suomea oppiville.

Hankkeen sivut: <https://sites.utu.fi/tuntemattomallapaahan/>

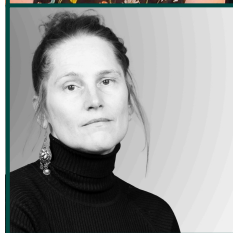
Prof. **Viola Parente-Čapková** on Suomen kirjallisuuden asiantuntija, joka on julkaissut tutkimusta Suomen kirjallisuudesta 1800-luvulta nykypäivään. Hän on oppinut suomen kielen aikuisena. Parente-Čapkoválla on laaja kokemus Suomen kirjallisuuden opettamisesta sekä ei-suomenkielisille että suomenkielisille opiskelijoille eri maissa.

FM **Niina Kekki** tekee väitöstutkimusta ensikielisyiden vaikutuksesta synonyymisten ilmausten käyttöön. Hän työskentelee suomenopettajana Turun yliopiston kieli- ja viestintäopintojen keskuksessa. Hänellä on monen vuoden kokemus kaunokirjallisuuslukupiirien ohjaamisesta aikuisille suomenoppijoille.

FT, dosentti **Riitta Jytilä** on suomalaisen nykykirjallisuuden asiantuntija. Hänellä on monen vuoden kokemus kaunokirjallisuuslukupiirien ohjaamisesta aikuisille suomenoppijoille sekä Suomen kirjallisuuden opettamisesta eri tasoille opiskelijoille.

MA, FL **Alexandra Salmela** on tunnustettu kirjailija (mm. Helsingin Sanomien palkinto 2010) ja ei-syntyperäinen suomen kielen puhuja, joka kirjoittaa suomeksi. Hänellä on pitkä kokemus luovan kirjoittamisen ohjauksesta.

FT, dosentti **Hanna Jokela** on Suomen kielen ja kulttuurin opetuksesta vastaava suomen kielen yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hänellä on pitkä kokemus suomen kielen ja suomalaisen kulttuurin opettamisesta Suomessa ja ulkomailla.

PhD **Lenka Fárová** on opettanut Kaarlen yliopistossa Prahassa suomen kieltä käyttäen filologisia menetelmiä ja kaunokirjallisia tekstejä. Hän on luonut opetustaan varten runsaasti omia oppimateriaaleja.

JOHDANTO:

KIELI, KIRJALLISUUS JA YHTEISKUNNALLISUUS

Kaunokirjallisuus on rakentanut ja purkanut oletuksia, joiden mukaan Suomi tunnetaan maailmalla muun muassa luonnon ja ympäristön kunnioittamisesta, koulutuksesta, tasa-arvosta sekä "sisusta".

Olemme valinneet oppimateriaaliin suomalaisesta kaunokirjallisuudesta näytteitä, jotka auttavat pureutumaan erilaisiin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin teemoihin sekä kielen ilmiöihin. Olemme valinneet luettaviksi ja käsiteltäviksi kielellisesti autenttisia kaunokirjallisia teoksia. Autenttisuudella tarkoitamme sitä, että käytämme tekstien alkuperäisiä versioita – emme käsittele käännöksiä tai selkomukautettuja tekstejä.

Olemme rajanneet tarkasteltavan kaunokirjallisuuden suomeksi kirjoitettuihin teksteihin ja jättäneet esimerkiksi suomenruotsalaisten kirjailijoiden ruotsiksi tai saamelaisten kirjailijoiden saamen kielillä kirjoittamat tekstit materiaalin ulkopuolelle. Olemme valinneet oppikirjaan tekstejä niiden taiteellisen tason ja aihepiirin sopivuuden mukaan. Mukana on tekstejä, joiden toivomme kiinnostavan lukijaa niiden sisällön ja/tai muodon perusteella. Tavoittemme on, että sekä tekstin aihe että sen esteettiset ja eettiset aspektit puhuttelevat lukijaa mielekkäällä tavalla.

Yhtenä lähtökohtanamme on lähestyä kirjallisuutta ns. *intersektionaalisesta näkökulmasta*. Intersektionaalisuus (*intersection*, risteys) on lähestymistapa, jossa ajatellaan, että useat ihmisen yksilöllistä sekä ryhmäidentiteettiä määrittävät, eroa tuottavat tekijät ja kategoriat, kuten sukupuoli, yhteiskuntaluokka, seksuaalisuus, ikä, kansallisuus, etnisyys, uskonto tai terveys risteävät eri tavoin ja vaikuttavat samanaikaisesti yksilön asemaan. Intersektionaalinen näkökulma auttaa näkemään, miten eriarvoistavat valtarakenteet aiheuttavat päällekkäisiä syrjinnän muotoja.

Intersektionaalisuudesta on puhuttu 1980-loppupuolelta lähtien, jolloin sitä käytti yhdysvaltalainen musta feministi Kimberlé Crenshaw. Hän toi esiin, että mustia naisia ei syrjitä vain heidän sukupuolensa, vaan myös rodullistamisen takia, eli ei vain joko naisina tai mustina, vaan nimenomaan mustina naisina.

Kulttuurinen kielenoppiminen

Lukijat, mutta myös kirjailijat tulevat erilaisista taustoista: jokaisella on oma kieli- ja kulttuuritaustansa. Heillä voi olla myös samanaikaisesti monta "kotimaata" tai kielellistä identiteettiä. Emme pidä identiteettejä monoliittisina kategorioina, vaan painotamme ylijärjaisuutta: sekä transnationaalisuutena että kielellisten, kulttuuristen, etnisten, rodullisten tai uskonnollisten rajojen ylittämisenä. Oletamme, että suomen oppijoiden näkökulmasta on tärkeää perehtyä Suomen kulttuuriin sanan laajassa merkityksessä. Näemme kulttuurin moninaisina ja muuttuvina käytänteinä, joiden avulla ihminen merkityksellistää itseään osaksi yhteisöjä. Hahmotamme kielelliset muodot osana kulttuurisia merkitys- ja käyttökonteksteja.

Haluamme oppimateriaalin avulla purkaa "me" ja "he" -ajattelua, joka rakentuu kielessä usein huomaamattakin, esimerkiksi omistusliitteiden avulla ("kirjailijamme", "maamme", "kulttuurimme"). On hyvä pysähtyä miettimään, keistä puhutaan "meinä" ja ketkä eivät tähän kategoriaan kuulu.

Oppimateriaali pyrkii luomaan dialogia, joka tuo näkyviksi kaikkien osallistujien erilaiset kielelliset ja kulttuuriset resurssit. Onnistuneessa dialogissa jaamme omia asiantuntijuuden alueitamme ja kokemuksiamme muille, kuuntelemme toisiamme ja samalla opimme toisiltamme.

Oppimateriaalin pedagoginen pohja on lukupiirimuotoisessa opetuksessa, jossa kaunokirjallisuuden kielellisiä ja kulttuurisia ulottuvuuksia voidaan tarkastella samanaikaisesti. Olemme laatineet materiaalin vastaamaan nykyaikaisia kielenopetuksen teorioita, kuten funktionaalista kielenopetusta ja ekologista kielenoppimista. Näissä teorioissa kieli nähdään paikan ja tilanteen mukaan vaihtelevana. Kielellisten ilmausten ymmärretään rakentuvan muodon, merkityksen ja käyttötarkoituksen yhdistelminä. Kieltä opitaan aktiivisessa vuorovaikutuksessa kielenkäyttäjien ja kielellisen ympäristön kanssa. Funktionaalinen ote ei sulje pois kaunokirjallisten tekstien käyttöä, päinvastoin: kaunokirjallisuus tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden tarkastella tilanteista kielenkäyttöä. Ymmärrämme kaunokirjallisuuden ikkunana kieleen, kulttuuriin ja yhteiskuntaan, unohtamatta sen esteettistä funktiota ja arvoa. Kaunokirjallisuuden käyttö kielenopetuksessa, varsinkin lukupiirimuotoisin menetelmin, mahdollistaa monipuolisen kulttuurisen kielenoppimisen.

Kaunokirjallisuuden yhdessä lukeminen, siitä keskusteleminen ja kirjoittaminen

Oppimateriaalimme kannustaa opettajaa kokeilemaan luokkahuoneopetuksessa yhteisöllisen oppimisen mahdollistavaa lukupiirimetelmää. Into lukea ja keskustella kasvaa, kun omia ajatuksia, näkemyksiä ja tulkintoja kuunnellaan ja arvostetaan. Kaunokirjallisuuden yhdessä lukeminen ja luetusta keskusteleminen auttaa tuomaan esiin omia tulkintoja ja väittelemään tulkinnoista opittavalla kielellä. Samalla huomataan, että kaunokirjallisuutta luettaessa ”oikeita” ja ”väriä” tulkintoja ei ole.

Lukupiirimetelmän, kaunokirjallisuuden lukemisen ja siitä kirjoittamisen avulla on mahdollista laajentaa sanavarastoa, perehtyä erilaisiin rakenteisiin, idiomeihin ja syntaktisiin muotoihin, tulla rohkeammaksi keskustelijaksi sekä oppia ilmaisemaan ajatuksiaan selkeämmin abstrakteista, yhteiskunnallisista teemoista. Omien ajatusten kielentämisen taito on edellytys edistyneen kielitaitotason saavuttamiselle, ja kaunokirjallinen teksti toimii erinomaisena virikkeenä keskustelulle, kirjoittamiselle ja oman kielitaidon hiomiselle. Lisäksi lukupiirimetelmän avulla päästään perehtymään Suomen kulttuuriin ja yhteiskuntaan syvällisesti. Parhaassa tapauksessa osallisuuden tunne suomalaisesta yhteiskunnasta kasvaa ja siitä tulee yhteinen konteksti, jota kohtaan voi tuntea solidaarisuutta.

Ylirajaisessa lukupiirissä kaikki, jotka taustansa perusteella identifioituvat johonkin tiettyyn kieleen/kulttuuriin/maahan, pääsevät myös kertomaan siitä muille sekä vertailemaan keskenään eri maita, kieliä ja kulttuureja. On kuitenkin tärkeää antaa tilaa myös niille, joilla on kompleksisempi tilanne suhteessa kielelliseen ja kulttuuriseen kuuluvuuteen.

Lukupiirimuotoista opetusta ohjaamaan

Olemme toteuttaneet oppimateriaalin pohjana olevassa hankkeessa useita yhden lukukauden mittaisia lukupiirejä. Lukupiirejä on ollut kahdenlaisia: toisissa on keskitytty lyhyisiin teksteihin, pääasiassa novelleihin ja runoihin, ja toisissa luettu yksi kokonainen romaani lukupiirin aikana. Oppimateriaali on laadittu niin, että sen pohjalta voi pitää tällaisia yhden lukukauden mittaisia lukupiirejä. Esittelemme lukupiirien konseptin tässä, mutta materiaalin käyttäjä voi soveltaa tekstejä ja harjoituksia monin eri tavoin. Tämä käyttöohje on kirjoitettu erityisesti ajatellen lukupiirejä suomenopetuksessa hyödyntäviä opettajia, mutta kaikenlaisten lukupiirien vetäjät ja osallistajat itse voivat saada siitä inspiraatiota.

Kehittelemämme lukupiirin peruskaava on yksinkertainen:

- **Lukupiirin ensimmäinen tapaaminen on hyvä käyttää tutustumiseen ja lämmittelyyn.**
  - Aloitustapaamisessa voidaan keskustella esimerkiksi siitä, millaista kaunokirjallisuutta osallistujat lukevat vapaa-ajallaan, millä kielillä he lukevat, mitä he tietävät Suomen kirjallisuudesta ja mitä odotuksia heillä on lukupiiristä. Lisäksi jokin materiaalissa esitellyistä lyhyemmistä teksteistä (esim. Jukka Ukkolan "Suomi on") voidaan lukea aloitustapaamisessa yhdessä ja tehdä siitä muutama harjoitus.
- **Seuraavia tapaamisia varten osallistujat lukevat lukupiirikerran tekstin (noin 30 sivua romaania tai lyhyen tekstin kokonaisuudessaan) ensin itsenäisesti kotona.**
  - Lukemisen tueksi osallistujille annetaan tulevan tapaamisen keskustelukysymykset, joiden esimerkkejä esittelemme oppimateriaalissa kunkin tekstin yhteydessä.
  - Keskustelukysymykset ohjaavat lukemista, mutta eivät sisällä valmiita tulkintoja eikä niistä useimpiin ole olemassa "oikeita" vastauksia.
  - Lisäksi osallistujat voivat kirjata heitä askarruttavia sanoja ja muita ilmauksia yhteiseen, sähköisesti jaettuun tiedostoon ryhmän sanakirjaksi. Lukupiirikeskusteluun tarvitaan monesti abstraktin tason sanastoa, jota opettajan on hyvä mallintaa. Osallistujien yhdessä kokoama sanakirja auttaa tässä.
  - Oppimateriaalin viimeistä lukua eli kielitieto-osiota voi soveltaa lukupiirin aikana ryhmän tarpeiden mukaan käymällä ilmiöitä lukupiirissä yhdessä läpi tai teettämällä osion harjoituksia itsenäisinä kotitehtävinä.
- **Lukupiiritoiminta perustuu siihen, että kaikki osallistuvat keskusteluun ja harjoitukseen aktiivisesti, omien mahdollisuuksiensa mukaan.**
  - Lukupiiritapaamisessa osallistujat jaetaan ensin pareihin tai pienryhmiin pohtimaan tekstistä laadittuja kysymyksiä, jonka jälkeen niistä käydään keskustelua yhteisesti. Näitä keskustelukierroksia mahtuu yleensä kaksi 90 minuutin lukupiirikerralle.
  - Keskustelukysymysten lisäksi tai sijaan teksteistä voidaan tehdä luovan kirjoittamisen harjoituksia. Kirjoitusharjoitusten yhteydessä on tärkeää kertoa osallistujille, luetaanko tekstit muille vai pysyvätkö ne yksityisinä.
  - Ennen pienryhmäkeskusteluja tai osana niitä tekstit tai osia niistä voidaan lukea yhdessä ääneen. Ääneen lukemisessa voidaan hyödyntää esimerkiksi lukuteatterimenetelmää (ks. Turun yliopiston IKI-TARU-hanke).
  - Lisäksi opettaja voi taustoittaa tekstiä tai siihen liittyviä laajempia ilmiöitä esimerkiksi oppimateriaalin taustoittavien tekstien avulla.
  - Opettajan on tärkeää lukea kunkin kerran kaunokirjallinen teksti etukäteen huolellisesti myös itse, jotta hän voi soveltaa kysymyksiä oman ryhmänsä taitotasoon.

- **Oppimisen syventämiseksi osallistujat kirjoittavat lukupiirin aikana lukupäiväkirjaa, jota opettaja kommentoi lukupiirin päätyttyä.**
  - Lukupäiväkirjoja voi käyttää kurssimuotoisessa opetuksessa arvioitavana kurssisuorituksena.
  - Osallistuja voi kirjoittaa lukupäiväkirjaan ajatuksiaan sekä luetusta tekstistä että lukupiirissä käydyistä keskusteluista.
  - Lukupäiväkirjaan voi soveltaa seuraavaa ohjetta oman ryhmän tarpeiden mukaan:

Lukupäiväkirja

Lukupiirin aikana pidetään lukupäiväkirjaa. Voit kirjoittaa lukupäiväkirjaan ajatuksiasi sekä lukupiiritekstien lukemisesta että lukupiirissä käydystä keskustelusta.

Lukupäiväkirjaa on tarkoitus kirjoittaa joka viikko, mutta merkinnät voivat olla lyhyitä. Päiväkirjan tarkoitus on auttaa lukemis- ja kielenoppimisprosessissa sekä tukea lukupiiriin osallistumista.

Lukupäiväkirjan tyyli on vapaa, eli voit kirjoittaa päiväkirjan siten, kuin se tuntuu sinusta hyvältä. Tässä kuitenkin muutamia vinkkejä kirjoittamiseen:

- **Kirjoita intro!** Kirjoita lukupäiväkirjan aluksi lyhyesti, millaisia ajatuksia sinulla on ennen lukupiirin alkamista. Voit kirjoittaa esimerkiksi:
  - Milloin olet viimeksi lukenut suomeksi kaunokirjallisuutta, vai onko tämä ihan ensimmäinen kerta kun luet suomeksi?
  - Mitä haluaisit oppia lukupiirin aikana?
- **Kirjoita usein!** Kirjoita jokaisen lukukerran jälkeen ainakin muutama rivi.
- **Kirjoita mistä haluat!** Voit kommentoida luetun tekstin sisältöä, kieltä, omaa lukufiilistäsi tai mitä vain aiheeseen liittyvää, josta sinulla heräsi ajatuksia lukemisen aikana, esimerkiksi:
  - Miten lukeminen sujui?
  - Mikä oli kivaa tai kiinnostavaa?
  - Mistä et pitänyt tai mikä ei kiinnostanut sinua?
- **Kirjoita miten haluat!** Voit kirjoittaa tekstimuodossa tai tehdä lyhyitä muistiinpanoja. Voit käyttää lukupäiväkirjaa myöhemmin pohjana pidempien tekstien kirjoittamiseen.
- **Kirjoita lopetus!** Kirjoita lukupäiväkirjan loppuun lyhyt koonti siitä, mitä olet oppinut lukupiirin aikana. Lue uudestaan, mitä kirjoitit lukupäiväkirjan alussa. Oletko oppinut niitä asioita, jotka sinulla oli tavoitteena?

Ennen palautusta voit muokata tekstin sellaiseksi kuin haluat: voit lyhentää tai pidentää, poistaa liian henkilökohtaisia pitämiäsi ajatuksia tai hioa tekstilajia esimerkiksi esseemuotoon.

VINKIT LUKUPIIRIN OHJAAMISEN TUEKSI

Dialogisuus

Tavoitteena on luoda keskusteleva ilmapiiri, jossa kaikki oppivat toisiltaan. Osallistujat tulevat dialogiin mukaan omista lähtökohdistaan ja päättävät itse, haluavatko esimerkiksi olla jonkun teeman kohdalla enemmän kuuntelijan roolissa.

Tekstien valinta

Tekstit liittyvät Suomen yhteiskuntaan (ja käsittelevät sitä kriittisesti).

Turvallinen yhteisö

Kaunokirjallisuus käsittelee usein sensitiivisiä aiheita, kuten syrjintää ja väkivaltaa. Eri aiheet voivat olla eri osallistujille sensitiivisiä. Lukupiiritilanteessa on tärkeää käsitellä tekstejä niin, että kaikilla on turvallinen olo osallistua keskusteluun.

Uuden kieliaineksen määrän säätely

Liikkeelle lähdetään lyhyistä teksteistä tai kokonaisteoksen pilkkomisesta sopiviin pätkiin.

Monipuolinen oppiminen

Lukupiirissä luetaan, kuunnellaan, keskustellaan ja kirjoitetaan. Erilaisia harjoituksia tehdään sen pohjalta, mitä tekstistä ollaan huomattu.

Fárová, Lenka 2020: Kääntäminen ei ole kirosana. Kääntäminen suomen kielen opetuksen osana. Teoksessa *Päättymätön projekti III. Kirjoitettua vuorovaikutusta eri S2-foorumeilla*. Toim. Sirkku Latomaa & Yrjö Lauranto, Kakkoskieli 9, Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto, 248–261. <http://hdl.handle.net/10138/317706>

Hall, Geoff 2005: *Literature in Language Education*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Jokela, Hanna, Riitta Jytilä, Niina Kekki & Viola Parente-Čapková 2022: Monitieteisiä näkökulmia kielen ja kulttuurin oppimiseen. *Kielikukko* 3/2022. Toim. Jenni Alisaari & Satu Rakkolainen-Sossa, 29–32.

Jokela, Hanna & Mikael Varjo 2024: Suomen kielen taidon merkitys akateemisten suomenoppijoiden kokemana. *Siirtolaisuus - Migration* 50(1), 18–27. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/145761/92517>

Jytilä, Riitta & Niina Kekki 2022: Kohti ylijarajaista lukemista. Lukupiiri aikuisten maahanmuuttaneiden yhteisöllisen oppimisen menetelmänä. *Aikuiskasvatus* 42(2), 119–132. <https://doi.org/10.33336/aik.120034>.

Jytilä, Riitta & Niina Kekki 2022: Lukupiiri synnyttää osallisuutta. *Aikuiskasvatus*-lehden blogikirjoitus. <https://aikuiskasvatus.fi/blogi/lukupiiri-synnyttaa-osallisuutta/>

Jytilä, Riitta, Eevastiina Kinnunen, Kaiju Harinen, Elise Nykänen & Viola Parente-Čapková 2026: Turvallinen paikka lukea ja keskustella: lukupiiritutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa *Empiirinen kirjallisuuden ja lukemisen tutkimus. Menetelmiä ja käytäntöjä*. Toim. Anna Ovaska, Kaiju Harinen, Eevastiina Kinnunen, Toni Lahtinen, Olli Löytty & Roosa Suomalainen. Helsinki: SKS, 225–233. <https://doi.org/10.21435/tl.304>

Kalliokoski, Jyrki 2007: Tekstitaidot ja kirjallisuuden opetus. Teoksessa *Suomi kakkonen. Opas opettajille*. Toim. Marjo Mela & Pirjo Mikkonen. Helsinki: SKS, 39–55.

Kekki, Niina, Riitta Jytilä & Viola Parente-Čapková 2023: Tuntemattomasta tuttua: Lukupiireistä syvyyttä aikuisten maahan muuttaneiden kielen ja kulttuurin opetukseen. Teoksessa *Kieliä ikä kaikki: Jatkuva kielenoppimista kestävään tulevaisuuteen*. Toim. Tytti Kim, Minna Majjala, Katja Mäntylä & Susanna Mäkinen. Turku: Turun yliopisto, 35–40. <https://www.utupub.fi/handle/10024/176223>

Kekki, Niina, Riitta Jytilä & Viola Parente-Čapková 2023: Kulttuurisen kielenoppimisen jäljillä: Aikuisten suomenoppijoiden kokemuksia lukupiirissä. *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja 65, 196–214. <https://doi.org/10.30673/sja.115631>

Leskinen, Kirsi 2023: Monikieliseksi osaajaksi: korkeakoulutaustaisten maahanmuuttaneiden koulutus- ja työelämäpolkuja ja kokemuksia kielestä. Teoksessa *Kieli ja osallisuus. Språk och delaktighet. Language and participation*. Toim. Niina Hynninen, Irina Herneaho, Eeva Sippola, Johanna Isosävi & Mei Yang. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys ry. AFinLAN vuosikirja, 138–165. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.127131>

Lounavaara, Marja-Terttu 2007: Näytelmän lukupiiri monikulttuurisessa luokassa. Teoksessa *Suomi kakkonen*. Opas opettajille. Toim. Marjo Mela & Pirjo Mikkonen. Helsinki: SKS, 132–159.

Lähteelä, Johanna 2020: Lukuteatteri. IKI-TARU - tarinoilla lukijaksi -hankkeen verkkosivut. <https://sites.utu.fi/iki-taru/taidelahtoiset-menetelmat/lukuteatteri/>

Martin, Maisa 2016: Monikielisyys muutoksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 7(5). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2016/monikielisyys-muutoksessa>

Nikulin, Markku 2019: Akateemisen maahanmuuttajan suomen kielen taidon tarve työssä ja arjessa. *Lähivertailuja* 29, 171–203. <http://dx.doi.org/10.5128/LV29.06>

Parente-Čapková, Viola & Lenka Fárová 2022: Teaching Language with Literature, Literature with Language: Analysing, Interpreting, Discussing, Translating. Teoksessa *Verbinden – verknüpfen – vermitteln*. Festschrift für Marja Järventausta. Toim. Dörthe Horstschäfer, Stephan Michael Schröder & Päivi Toivio-Kochs. Berlin: Nordeuropa-Institut, 2022 (= Berliner Beiträge zur Skandinavistik; 33), 105–116.

Parente-Čapková, Viola 2022: Kirjallisuudentutkimus ja filologia. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 19(4), 42–53. <https://doi.org/10.30665/av.125063>

Parente-Čapková, Viola, Riitta Jytilä & Niina Kekki 2023: Lähilukeminen aikuisten maahanmuuttaneiden lukupiirissä. Teoksessa *Lukemisen kulttuurit*. Toim. Ilona Lindh, Pirjo Hiidenmaa & Sara Sintonen. Helsinki: Gaudeamus, 41–53.

Salmela, Alexandra 2011: Mietteitä kielten törmäysvyöhykkeeltä. Teoksessa *Både och, sekä että: om flerspråkighet = monikielisydestä*. Toim. Heidi Grönstrand & Kristina Malmio. Helsinki: Schildts, 318–336.

Swain, Merrill 2006: Language, agency and collaboration in advanced second language learning. Teoksessa *Advanced language learning: The contributions of Halliday and Vygotsky*. Toim. Heidi Byrnes. Continuum: Lontoo, 95–108.

Vaarala, Heidi 2009: *Oudosta omaksi. Miten suomenoppijat keskustelevat nykynovellista?* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3773-7>

van Lier, Leo 2000: From input to affordance: Socio-interactive learning from an ecological perspective. Teoksessa *Sociocultural theory and second language learning*. Toim. James Lantolf. Oxford: Oxford University Press, 245–260.

Teema 1

KIELI JA

IDENTITEETTI

TEEMA 1

KIELI JA IDENTITEETTI

Yksilön kielirepertuaariin vaikuttavat monet tekijät, kuten synnyin- ja asuinpaikka, ikä, sukupuoli, koulutus- ja luokkatausta, harrastukset ja työelämä. Useimmat ihmiset ovat jollakin tavalla monikielisiä. Toimimme eri kielillä tai ainakin kohtaamme niitä. Kielellinen identiteetti, kuten identiteetti ylipäätään, on muuttuva ja muovautuu vuorovaikutuksessa ympäristön ja elämäkokemusten kanssa. Identiteetti voi tarkoittaa myös yksilön tai yhteisön käsitystä itsestään eri sosiaalisessa ja kulttuurisessa ympäristössä: Sitä, mihin kulttuuriseen tai kielelliseen ihmisryhmään yksilö samaistuu eli identifioituu, mihin ryhmään hän kokee kuuluvansa.

Esimerkiksi muutto toiseen maahan tai oleskelut itselle uudessa kieli- ja kulttuuriympäristössä voivat haastaa identiteettikokemusta sekä kuulumisen ja samaistumisen tunnetta. Uuden kielen oppiminen vaikuttaa käsityksiin itsestä ja muista. Uuteen kieliympäristöön saapuvalla kieli- ja kulttuurispesifit viittaukset kieliympäristössä voivat jäädä avautumatta. Vaikkapa mainoksen merkitys bussipysäkillä saattaa jäädä ymmärtämättä, jos ei hahmota mainoksessa käytettyä sanaleikkiä tai viittausta johonkin uuden ympäristön kulttuuriseen tai yhteiskunnalliseen ilmiöön.

Kaunokirjallisuus voi tarjota kielenaineksen lisäksi kosketuspintoja myös kulttuuriin ja yhteiskuntaan. Kaunokirjallinen teos voi olla monikielinen monella eri tavalla; se voi myös kuvata kieliä ja kulttuureja, niiden moninaisuutta. Kaunokirjallisten teosten kirjoittaminen uhanalaisella kielellä tai vähemmistökielellä on monesti auttanut pelastamaan kielen ja rikastuttanut sitä. Kaunokirjallisuuden lukeminen ja sen kirjoittaminen voi vahvistaa kielenoppijan kuulumisuuden tunnetta, hänen osallisuuttaan ja aktiivista toimijuuttaan.

Yksilö voi identifioitua useampiin kieliin ja kulttuureihin. Kielellä ja kielitaidolla on yhteys ihmisen hyvinvointiin ja identiteettiin sekä siihen, miten hän kokee olevansa osallinen ympäröivästä yhteiskunnasta ja kieliyhteisöstä. Aikuisena uuteen maahan muuttanut tyypillisesti joutuu rakentamaan työelämänsä ja sosiaaliset suhteensa uudelleen, mikä vaikuttaa omaan identiteettiin ja käsityksiin itsestä.

Lämmittelyharjoitus: Kielimaisemat

Tämän harjoituksen voi teettää esimerkiksi lukupiirin aloituskerralla tai johdatteluna kieli- ja identiteettiteemaan. Sen voi myös muuntaa yksilötehtäväksi, jolloin jokainen pohtii ja kirjoittaa omasta kielimaisemastaan.

Hyvä tietää

Kielimaisema on kielitieteessä ilmiö, jolla viitataan kielten konkreettiseen ilmentymiseen ympäristössä ja maisemassa. Kielimaisemaan kuuluvat esimerkiksi erilaiset kyltit ja julkisivut. Kielimaisematutkimuksessa tarkastellaan usein kielen ja yhteiskunnan suhdetta. Kielimaisemaa voidaan tarkastella myös yksilön kannalta ja käsitettä voidaan hyödyntää myös kieli-identiteetin tarkastelussa, jolloin sen avulla voidaan hahmottaa sekä kielen konkreettisia (mitä kieliä näkee/kuulee/lukee/kirjoittaa päivän aikana) että abstrakteja (esim. mikä on sydämen kieli) ilmentymiä ihmisen arjessa ja elämässä.

1 Keskustele

Selvitä parisi sielun kielimaisema. Kysykää kysymykset vuorotellen yksi kerrallaan. Kirjoita muistiinpanot parin vastauksista! Kysykää esimerkiksi:

- Minkälaisessa kielessä tai kielissä elät? Onko kielimaisemassasi yksi vai useampi kieli?
- Ovatko kielimaisemasi kielet erillään vai sekaisin?
- Mistä kielet ovat tulleet maisemaasi?
- Onko kielimaisemasi pyöreä, pehmeä, terävä tai tahmea?
- Mikä kielimaisemassa on rumaa, mikä kaunista? Mikä siinä on kiinnostavaa, mikä ärsyttävää?
- Minkälainen suhde sinulla on kielimaisemaasi? Pysytkö jatkuvasti samassa maisemassa vai vaihteletko maisemia?

2 Kirjoita

- Kirjoita muotokuva parisi sielun kielimaisemasta. Tyyli on vapaa! Kirjoita teksti kotona puhtaaksi ja lisää teksti lukupäiväkirjaasi. Voit laatia myös kuvan tekstin ohien.

Alexandra Salmela

Alexandra Salmela (s.1980) on Tšekkoslovakiassa syntynyt ja Tampereella asuva kirjailija, kääntäjä ja teatteridramaturgi, joka kirjoittaa ja julkaisee suomeksi ja slovakiksi, lapsille ja aikuisille. Hänen debyyttiromaaninsa *27 eli kuolema tekee taiteilijan* (2010) voitti Helsingin Sanomien esikoiskirjapalkinnon ja oli Finlandia-ehdokkaana, minkä seurauksena palkinnon kansalaisuusvaatimus poistettiin. Hän on kiinnostunut kirjallisuuden visuaalisista ja esittävästä mahdollisuuksista. ”Saoirse” on episodiproosasta *56, oletan* (2021), jonka tekijän oma slovakinnos sai Anasoft Litera 2025 -palkinnon.

Kuva: Satu Lepistö

Alexandra Salmela: Saoirse

(epäsosiaalisen elämäntavan johdosta puheen tuottamiseen osallistuvien lihasten toimivuus surkastuu hälyttävästi)

Saoirseä vastapäätä seiso i Saoirse. Tai tarkemmin sanoen Saoirsen kangastus, töröttävä pipo toiselle korvalle suistuneena. Alempana käsi piteli pajunkissakimpua, vaikka oli marraskuun loppu.

”Näytäpäs naurettavalta”, Saoirse totesi. Sanat tulivat ulos epämuodostuneina, puuroutuneina ja samalla jotenkin laatikkomaisina eikä lainkaan selkeän pyöreinä, kuten tämä kieli vaatisi. Saoirsen suussa tuntui siltä kuin siellä ajettaisiin autopelin formuloilla, bang! bang! törmäillen laidasta laitaan, sillä sulavampaan ajoon hän ei kyennyt. Säärittävää ja hallitsematonta. Miimiset lihakset olivat veltostuneet, kieli (elin) kangistunut vaikkei tänä syksynä ollutkaan ollut kovin kylmä, ne vaatisivat jumppaa, puhe on jumppaa, Saoirse sanoi itselleen ääneen treenatakseen samalla puhelihaksiaan. Puh-puh-puh. Pitäisi puhua jonkun kanssa, pitäisi löytää elävää puheseuraa. LÖYTÄÄ. ÖY, ÖY, ÄY, II, II. EE. ÄE.

”Näytämmepäs naurettavalta, tunnustellessamme kielen pyöreyttä, mäen päällä, rantatörmällä. Sekä että. Nyt rantatörmällä, öljyisellä rantatörmällä”, Saoirse artikuloi. Muiden aamukulkijoiden silmissä naaman vääntely saattoi vaikuttaa omituiselta, mutta keli oli kiva.

"Keli on kiva", Saoirse sanoi itselleen jälleen ääneen, se vaihde oli jäänyt päälle. Siinä lauseessa ei ollut kielelle mitään harjoitusta.

Oli pikku pakkanen, poutaa, heikko tuuli. Saoirse seisoj järven rannalla jumpaten huulilihaksia ja tuijottaen lintuparvea. Se oli lukuinen. Linnut olivat sorsia.

"Sorsa", Saoirse lausui selkeästi. Ei hirveän kaukana omasta itsestään: /sɜːrʃə/. Seuraavaa sorsaa lausuaan suu suipistui ylisuoritukseen: "Suorsa."

Öllyinen suorsa. Öllyinen suorsa töyssyssä. Öy. Öy. Öllyinen öylättisorsa öykkäroï töyssyssä mäen päällä. äe. äe. öy.

Kieli on kiva elin. Kylmässä kelissä kieli on kankea elin.

Siinä Saoirsen aivoissa nytkähti: mulkku. Miksi sekin taas tuli mieleen... Se mulkku, joka oli muuttunut linnusta (sUorsasta) sammakoksi, rakkaasta mulkuksi, mutta kai sen mulkkuvaihe menisi joskus ohi, toivoi Saoirse asuinmaansa pyöreällä eikä miehen pehmeällä kielellä, se oli hyvä merkki, kai, merkki irtaantumisesta. Saoirse unohtui ajattelemaan rakkautta ja kiintymystä ja toisesta pitämistä ja toisesta kiinni pitämistä ja toisesta roikkumista ja toisesta riippumista, hän ajatteli ympäripyöreästi ja se tuntui hyvältä, Öllyinen mulkku öykkäroï töyssyisessä tiestössä mäen päällä äestäen yököttävässä yössä – yötyössä – yöylityössä – yöylitöissään.

Vastarannalla käyskenteli kolme huomioliivistä naista huomioliivisen koiran kanssa. Poliisivene naarasi kanavaa. Rullasuksilla harppova seniori muutti äkillisesti lenkkinsä reittiä, koukkasi vapaaehtoispartion ohitse tiedustellakseen mitä tässä tapahtuu, näin lauantaiaamuna, eihän näin hienoa päivää sovi pilata hukkumalla. ÖY NÖY! Se olisi suorastaan pöyristyttävää!

Sorsaparven editse tepasteli toimeton varis, yhtä helppo kuin sorsa tai pulu, toisin kuin yö-öljypöllö. Saoirse tutki varista perinpohjaisesti. Ohi kiitävä sauvakävelijä tutki lintuparven keskellä seisovaa Saoirseä. Saoirse tunnusteli huuliaan, ne eivät liikkuneet, hyvä. Jos hänestä nyt pulppuasi puhetta (vaikkapa siitä kuinka entinen r.a.k.a.s. oli vihdojn tunnustanut olevansa tytön, siis uuden naisen kanssa, mitä Saoirse oli aavistellut jo pitkään ja siitä huolimatta että hän osasi jopa myötäiloita siitä, hänet valtasi epätoivo ja kateus kaikille, jotka ovat löytäneet uuden tai uusia tai palanneet vanhan luo tai ovat aina olleet onnellisia yhdessä kunnes kuolema ja niin edelleen, paitsi hän), se olisi vatsastapuhumista.

1 Keskustele

Lue parin kanssa ääneen kappale, joka alkaa sanoilla "öljyinen suorsa".

- Missä osassa suuta sanat tuntuvat, kun sanot ne? Missä asennossa huulet ovat, entä kieli? Millaisia vokaaleja /ö/, /ä/ ja /y/ ovat?
- Mikä on vaikeaa suomen kielen ääntämisessä?
- Millaiset äänteet ovat vaikeita ensikielessäsi tai muissa kielissä, joita osaat? Kerro parille esimerkkinä jokin hauska sana tai lause, ns. kielijumppa tai kielenmurtaja eli *tongue twister*.
- Mitkä ovat mielestäsi suomen kielessä hankalia tai ällöjä sanoja?
- Onko tärkeää, että kaikki ääntävät kieltä samalla tavalla?

2 Kirjoita

/yö/, /öy/ ja /äe/ -yhdistelmät tuottavat Saoirsele ongelmia, kunnes hän alkaa tietoisesti ylikäyttää niitä. Kirjoita parin kanssa ylös äänneyhtymät, jotka ovat teille erityisen haastavia.

- Keksikää sanoja, joissa on näitä äänneyhtymiä. (Vinkki: Kielitoimiston sanakirjasta voi etsiä sanoja kirjoittamalla äänneyhdistelmän asteriskien väliin, esim. *öy*)
- Keksikää näille sanoille pareja, joissa myös esiintyy sama äänneyhtymä sisältävä sana, jolla rikastat edellistä. Etsikää ainakin neljä sanaparia! Rakentakaa sanoista mahdollisimman monipolvinen lause – ei haittaa, vaikka se olisi aivan absurdi. Voitte ottaa mallia Saoirsesta, esimerkiksi *Öljyinen suorsa. Öljyinen suorsa töyssyssä. Öy. Öy. Öljyinen öylättisorsa öykkäroï töyssyssä...*) Varioikaa diftongeja ja äänneyhtymiä.

Hyvä tietää

Opittavan kielen äänneet voivat olla täysin samanlaisia, täysin erilaisia tai osin samankaltaisia kuin kielenoppijan ensikielessä.

Suomenkieliselle esimerkiksi englannin *think*-sanan /th/ on täysin uusi ja *welcome*-sanan avoin /e/ samankaltainen.

Täysin uudet äänneet voi oppia tietoisien harjoittelun avulla usein melko nopeastikin. Vaikeimpia oppia ovat ensikielen äänneisiin sekoittuvat, osin samankaltaiset äänneet. Aivojen on vaikea erottaa ne toisistaan, jolloin myös tuottamisen harjoittelu on hankalaa.

Aksentti ei ole kielitaidon mittari! Ääntämisen kannalta tärkeää on, että viesti menee perille. Aksentti voi olla myös tärkeä osa ihmisen identiteettiä.

3 Keskustele

Keskustele parin kanssa:

- Millainen merkitys kielellä on tekstin Saoirselle?
- Mikä on oma suhteesi kieleen?
  - Millä tavoin kieli kuuluu identiteettiisi, vai kuuluuko mitenkään?
  - Mitä kieliä puhut? Sekoitatko niitä vai pidätkö kielet erillään?
- Suomen kieli on Suomen valtakieli.
  - Entä oma kieli – mikä on sen asema maassa, jossa olet sen oppinut? Onko se valta- vai vähemmistökieli? Kirjoitetaanko sillä kirjoja, kuuluuko sitä radiossa tai televisiossa? Voiko sillä kielellä opiskella tai tehdä tutkimusta? Pystyykö sillä asioimaan esimerkiksi ravintolassa tai lääkärissä?

4 Kirjoita yksin

- Saoirse pitää suomen kieltä "pyöreänä". Kirjoita, minkälaiseksi sinä ajattelet suomen kielen.
  - Kirjoita nopeasti, liikoja miettimättä. Aikaa on 2 minuuttia. Pyri kirjoittamaan vähintään viisi ilmaisua.
  - Tarkastele kirjoittamiasi sanoja ja vertauskuvia. Mitä sanaluokkia sanat ovat?
- Mitä suomen kieli on sinulle? Kirjoita, mihin vertaisit sitä (*suomen kieli on kuin...*).
  - Kirjoita nopeasti, liikoja miettimättä vähintään viisi määritelmää. Aikaa on 2 minuuttia.
  - Tarkastele kirjoittamaasi. Kirjoititko yksittäisiä sanoja vai pidempiä, monisanaisia ilmaisuja? Mihin sanaluokkiin kirjoittamasi sanat kuuluvat?

- Kaunista ja rumaa.
  - Kirjoita kaunis sana. Miksi pidät sanaa kauniina? Onko se aina kaunis?
  - Kirjoita ruma sana. Miksi pidät sitä rumana? Johtuuko se ääntämistavasta, sanan merkityksestä vai jostain muusta?
  - Sanoja voi kirjoittaa myös muilla sanapareilla, esimerkiksi hyvä/paha sana, tylsä/kiehtova sana, tärkeä/tarpeeton sana...
- Kirjoita muutaman virkkeen pituinen muotokuva suomen kielestä. Mieti vielä uudelleen, millainen se on, mikä se on, mitä se sinulle tarkoittaa. Kuvailun lisäksi ajattele kieltä myös aktiivisena toimijana. Mitä kieli tekee? Mitä se on sinulle? Mitä suomen kieli sinussa aiheuttaa? Huom. Tavoitteena ei ole kirjoittaa suomen kielen ylistyspuhetta!

5 Kirjoita ryhmässä

- Ryhmä istuu ympyrämuotoon. Jokainen osallistuja tarvitsee oman paperin. Jokainen kirjoittaa oman paperinsa alalaitaan nimensä.
  - Jokainen kirjoittaa paperin ylälaitaan sanan, joka aloittaa ketjulauseen, ja siirtää sitten paperin vieressään istuvalle.
  - Seuraava henkilö rikastaa ilmausta käyttäen alkusointua eli allitteraatiota seuraavalla sanalla, jonka hän kirjoittaa edellisen sanan alle. Sitten hän taittaa paperin niin, että siinä näkyy vain hänen kirjoittamansa sana ja lähettää paperin edelleen vieressään istuvalle (huom! suunta on kaikille aina sama!).
  - Paperit kiertävät samaan suuntaan niin, että jokaisessa vaihdossa osallistuja kirjoittaa paperille, lähettää sen eteenpäin ja saa toisen.
  - Tämä toistuu, kunnes "oma" paperi palautuu sen ensimmäiselle kirjoittajalle.
  - Tekstin aloittaja avaa oman paperinsa ja voi muokata kokonaisuuden mielensä mukaiseksi.
- Tehkää uusi kierros! Voitte kokeilla yhteiskirjoittamista seuraavaksi kokonaisilla "säkeillä" eli virkkeillä.
- Avoimen paperin versio: Jokainen kirjoittaa sanansa lapun keskelle ja antaa paperin vieressään istuvalle. Tämä lisää alkusoinnollisen sanan ensimmäisen sanan eteen tai jälkeen jättäen tilaa mahdollisille väliin tuleville lisäyksille. Paperia voidaan kierrättää useammalla henkilöllä.
  - Tavoitteena on tehdä kokonainen virke, joka pitää sisällään verbin ja ainakin yhden sivulauseen. Sisältö saa olla villi ja poukkoileva! Tekstin aloittaja saa tehdä viimeiset lisäykset, jotta kokonaisuus käy kieliopillisesti ainakin kohtalaisesti järkeen.
- Tämä luova harjoitus toimii hyvin sanataideleikkinä, ja sen voi ottaa mukaan mille tahansa lukupiirikerralle. Parhaimmillaan tuotokset ovat surrealistisia, absurdin oivaltavia.

Niillas Holmberg

Niillas Holmberg (s. 1990) on saamelainen kirjailija, muusikko, näyttelijä, laulaja, käsikirjoittaja, televisiojuontaja, kulttuuri- ja ympäristöaktivisti sekä Lapin yliopiston kunniatohtori. Hän kirjoittaa sekä pohjoissaameksi että suomeksi. Hänen esikoisrunokokoelmansa *Dego livččen oaidnán iežan* (suom. *Kuin olisin nähnyt itseni*) julkaistiin vuonna 2009. Esikoisromaani *Halla helle* julkaistiin vuonna 2021. Runo "Tutkimusten mukaan ehjäkielinen maa..." on kokoelmasta *Jalkapohja* (2019), joka oli Pohjoismaiden neuvoston kirjallisuuspalkintoehdokkaana vuonna 2020.

Kuva: Lada Suomenrinne

Niillas Holmberg: Tutkimusten mukaan ehjäkielinen maa...

Tutkimusten mukaan ehjäkielinen maa
ei sotkeennu periytyviin köysiin ihan samassa määrin
kuin läpeensä kolonisoidut talot.

Mutta muinoin
kun ranskalainen dualisti
kyydittiin markkinoille, lähes kaikki
kilvan syöksyivät katsomaan hänen kenkiään.

Maa ja Puhe
en malta olla kysymättä
voiko kaipuu liittää
haljenneet siamilaiset kaksoset?

Tutkimusten mukaan ehjäkielinen maa
ei sotkeennu periytyviin köysiin ihan samassa määrin
kuin läpeensä kolonisoidut talot.

Mutta muinoin
kun ranskalainen dualisti
kyydittiin markkinoille, lähes kaikki
kilvan syöksyivät katsomaan hänen kenkiään.

Maa ja Puhe
en malta olla kysymättä
voiko kaipuu liittää
haljenneet siamilaiset kaksoset?

Hyvä tietää

Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa tunnustettu **alkuperäiskansa**. Saamelaiskieliä puhutaan Suomen lisäksi Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueella.

Saamelaiskieliä on kaiken kaikkiaan kymmenen, mutta osalla niistä ei ole enää ensikielisiä puhujia. Suomen alueella puhutaan kolmea saamelaiskieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Pohjoissaamalla on eniten puhujia. Saamen kielillä on virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella. Yli puolet Suomen saamelaisväestöstä asuu saamelaisalueen ulkopuolella.

Suomessa harjoitettiin 1940-luvulta 1970-luvulle epävirallisesti niin sanottua suomalaistamispolitiikkaa, jonka vuoksi monet kaukana kotoa suomenkielisten koulujen asuntoloissa asuneet saamelaislapset kadottivat saamen kielen taitonsa. Myöhemmin saamelaiskieliä on pyritty aktiivisesti elvyttämään ja saamelaisiin kohdistuvia vääryyksiä selvittämään. Keskustelu aiheesta jatkuu edelleen. Saamelaisten alkuperäiskansa-asema on vahvistettu Suomen perustuslaissa. Vuonna 1996 perustettujen saamelaiskäräjien keskeinen tehtävä on huolehtia alkuperäiskansakulttuurin säilymisestä.

Vanhoja nimityksiä *lapin kieli* ja *lappalainen* voi nähdä esimerkiksi vanhoissa teksteissä tai televisio-ohjelmissa, mutta niitä pidetään nykyään loukkaavina. Nykyään käytetään nimityksiä *saame* ja *saamelainen*.

Saamelainen kulttuuri on monimuotoista ja monikielistä. Useat kirjailijat kirjoittavat sekä saameksi että muilla kielillä.

1 Keskustele

Keskustele parin kanssa, mitä ajatuksia runo sinussa herättää.

- Mistä runo mielestäsi kertoo?
- Onko sitä helppo tulkita? Miten tieto kirjoittajan saamelaisuudesta vaikuttaa tulkintaasi? Mitä tiedät saamelaiskielistä ja saamelaisista?
- Etsitkö lukiessasi netistä, mitä jotkin ilmaukset, kuten *ranskalainen dualisti* voisivat tarkoittaa?

2 Keskustele

Etsi runosta epiteettejä eli runollisia sanapareja, joissa substantiivia määritellään runollisesti, kuvainnollisesti tai jotenkin tavanomaisesta poikkeavasti (esimerkiksi *ehjäkielinen maa*).

Lue sanaparit/ilmaukset parin kanssa läpi ja pohdi niiden merkitystä. Kirjoittakaa yhteiseen sanakirjatiedostoon muistiinpanot ainakin yhdestä sanaparista, josta keskustelitte.

- Mitä sanapari tarkoittaa runon kontekstissa?
- Voiko se tarkoittaa jotain muuta toisessa kontekstissa?
- Miten kääntäisit sanaparin eri kielille?

3 Kirjoita

Keksi yhdessä parin kanssa runollisia sanapareja! Esimerkiksi:

- Sanaparilla "ranskalainen dualisti" viitataan yleensä 1600-luvulla eläneeseen filosofi René Descartesiin. Millaisella sanaparilla voisit kuvata itseäsi?
- Millainen maa sinun Suomesi on? Millaisella sanalla voisit luonnehtia sitä?
- Mitä esineitä näet ympärilläsi? Millaisilla yllättävillä epiteeteillä voit kuvailla niitä?

4 Kirjoita

Mitä et malta olla kysymättä? Kirjoita lisää kysymyksiä runon jatkoksi!

Maa ja Puhe
en malta olla kysymättä ...

KIBA LUMBERG

Kiba Lumberg (s. 1956) on suomalainen, romanitaustainen taiteilija ja aktivisti. Hän on tehnyt TV-käsikirjoituksia, sarjakuvia, visuaalista taidetta, videotaidetta, performansseja, lastenkirjan ja neljä romaania, joista ensimmäiset kolme (*Musta perhonen*, 2004, *Repaleiset siivet*, 2006 ja *Samettiyö*, 2008) muodostavat *Memesa*-trilogian. Lumberg on osallistunut näyttelyihin eri maissa ja pitänyt taidegalleriaa Helsingissä. Hän on avoimesti arvostellut sekä romaniyhteisön tapakulttuureja että enemmistön ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Sarjakuva on teoksesta *Gipsy comix* (2010), joka on tehty yhteistyössä Kentos-nimimerkillä työskentelevän piirtäjän kanssa.

Kuva: Kaarina Majander

Kiba Lumberg: Kokaro – Yksinäinen

1 Keskustele

Tarkastele parin kanssa sarjakuvan kieltä.

- Millaista kieltä sarjakuvan romanihenkilöt käyttävät?
- Löydätkö sanoja, jotka on lainattu romanikielestä?
- Mitä tiedät romanien käyttämästä kielestä Suomessa ja muissa maissa?

2 Keskustele

Pohdi parin kanssa omaa kielenkäyttöäsi:

- *Millaista* kieltä puhut, kun puhut suomea? Onko se enemmän puhe- vai kirjakieltä?
- Ymmärrätkö/puhutko jotain suomalaisista slangeista (esim. nuorisoslangi, somekieli, Stadin slang), murteista tai jargoneista/ammattislangeista? Käytätkö itse slangisanoja? Mitä tiedät oman alueesi puhekielestä?

Hyvä tietää

Romanikieltä on puhuttu Suomessa 1500-luvulta alkaen. Suomen perustuslaissa (17 §) määritellään romanien (ja muiden ryhmien) oikeus kielensä ja kulttuurinsa ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Muuallakin lainsäädännössä säädetään romanien kielellisistä oikeuksista. Vaikka perustuslaki turvaa romanien oikeuden käyttää omaa kieltään, on lain käytännön toteutus usein haastavaa.

Romani kuuluu indoeurooppalaisen kielikunnan indoiranilaisen haaran indoarjalaiseen alaryhmään. Romani on yksi Intian kielistä, joita Intiasta lähteneet kiertelevät ryhmät puhuvat Intian ulkopuolella. Suomessa puhuttava murre on nimeltään kaaleitten kieli / kaaleen kieli (*kaalengo tšimb*). Suomen romanikieli katsotaan vakavasti uhanalaiseksi. Suomen noin 10 000 romanista vain noin 30–40 % puhuu romanikieltä äidinkielenään.

Maailmansotien välisenä aikana suurin osa Suomen romaneista asui Itä-Suomen alueella. Romanien suomenkielisessä puheessa onkin romanikielen lisäksi edelleen usein itämurteiden vaikutusta. Itämurteiden vaikutus näkyy esimerkiksi miehenpersoonapronominin käytössä.

Suomen romanitaustaiset kirjailijat kirjoittavat etupäässä suomeksi.

3 Keskustele

Pohdi parin kanssa (romani-)identiteetin kysymystä sarjakuvan tarinan perusteella.

- Millainen on romanien asema Suomessa? Entä mitä tiedät romanien asemasta muissa Euroopan maissa?
- Mikä on mielestäsi vähemmistöryhmään kuulumisen merkitys identiteetille?
- Missä tapauksissa käytät tai olet tottunut käyttämään "me"-sanaa? Ketä / mitä kollektiivia tai ryhmää silloin tarkoitat? Miten kyseessä oleva ryhmä määräytyy? Ketkä jäävät ryhmän ulkopuolelle?

4 Kirjoita

- Mitä Tekla ajattelee tilanteen päätteeksi? Entä mitä hän sanoo? Täytä ajatus- ja puhekuplat.
  - Huom! Ajatus ja puhe voivat hyvin olla ristiriidassa.
  - Teklalla saattaa myös olla mielessä tai kielellä enemmän, kuin puhekuplaan mahtuu, joten voit jatkaa tekstiä muualla.

- Entä miten tilanteeseen reagoivat muut ympärillä olevat ihmiset (lapset, eri sukulaiset, kala, torilla kävijät, turistit,...?) Kirjoita niin monta yksittäistä repliikkiä kuin minuutissa ehdit.

Kirjallisuus

Holmberg, Niillas 2019: *Jalkapohja*. Helsinki: Gummerus.

Lumberg, Kiba 2010: *G!psy com!x*. Helsinki: Kiban Aurinkogalleria.

Salmela, Alexandra 2021: *56, oletan*. Helsinki: Teos.

***

Grönstrand, Heidi & Kristina Malmio (red. / toim.) 2011: *Både och, sekä että. Om flerspråkighet / Monikielisydestä*. Helsinki: Schildts Förlags Ab / Schildts Kustannus Oy.

Grönstrand, Heidi, Ralf Kauranen, Olli Löytty, Kukku Melkas, Hanna-Leena Nissilä & Mikko Pollari 2016: *Kansallisen katveesta - Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Helsinki: SKS.

Harjula, Minna, Johanna Annola & Laura Ekholm 2021: Etniset ja sosiaaliset vähemmistöt Suomessa. TUNICRIS-julkaisut [24420]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202211238586>.

Hubara, Koko 2017: *Ruskeat Tytöt. Tunne-esseitä*. Helsinki: Like.

Identiteetti. *Tieteen termipankki* <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:identiteetti>

Jokela Hanna & Mikael Varjo 2024: Suomen kielen taidon merkitys akateemisten suomenoppijoiden kokemana. *Siirtolaisuus - Migration* 50(1), 18–27. <https://siirtolaisuus-migration.journal.fi/article/view/145761/92517>

Kieli ja kulttuurivähemmistöt. Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kieli-ja-kulttuurivahemmistot>.

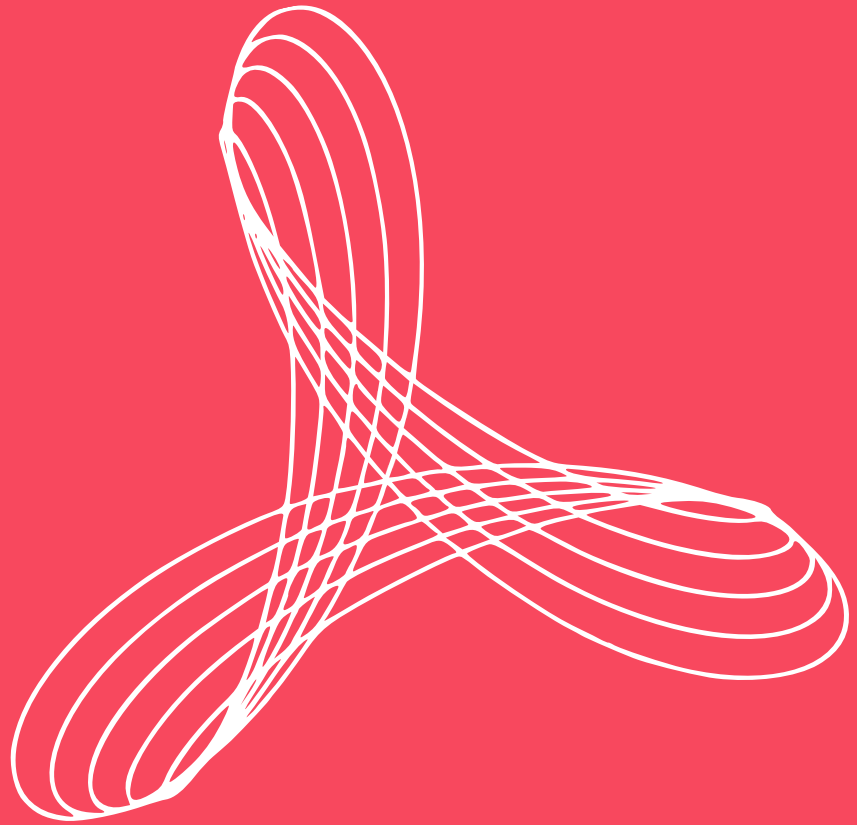
Martin, Maisa 2016: Monikielisyys muutoksessa. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 7(5). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2016/monikielisyys-muutoksessa>

Nikulin, Markku 2019: Akateemisen maahanmuuttajan suomen kielen taidon tarve työssä ja arjessa. *Lähivertailuja* 29, 171-203. <http://dx.doi.org/10.5128/LV29.06>

Piller, Ingrid, Donna Butorac, Emily Farrell, Loy Lising, Shiva Motaghi-Tabari & Vera Williams Tetteh 2024: *Life in a New Language*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190084288.001.0001>

Pitkänen, Ville & Jussi Westinen 2018: *Identiteettejä kahdella kielellä. Tutkimus ruotsin- ja suomenkielisistä*. e2 ja Suomen Kulttuurirahasto. <https://www.e2.fi/julkaisut/julkaisut/identiteetteja-kahdella-kielella-tutkimus-ruotsin-ja-suomenkielisista.html>.

Uusi-Hallila, Tuula 2005: *Kieli ja identiteetti*. SKS verkko-oppimateriaalit. Helsinki: SKS. <http://nebu.finlit.fi/oppimateriaali/kielijaidentiteetti/>

Teema 2

**YHTEISKUNTA,
TASA-ARVO JA
HYVINVOINTI**

TEEMA 2

YHTEISKUNTA, TASA-ARVO JA HYVINVOINTI

Suomi tunnetaan maailmalla koulutuksen korkeatasoisuudesta sekä tasa-arvosta ja demokratiasta, jotka näkyvät esimerkiksi sukupuolten välisissä suhteissa ja suhtautumisessa lapsiin, vanhuksiin ja toiseuteen yleisemmin. Suomalaiset naiset saivat äänioikeuden ensimmäisinä Euroopassa, osana eduskuntauudistusta vuonna 1906, jolloin Suomi vielä kuului Venäjän suuriruhtinaskuntaan. Vuonna 1907 uudistus mahdollisti naisille sekä oikeuden äänestää että asettua ehdolle vaaleissa.

Tasa-arvo ei viittaa vain sukupuolten väliseen tasa-arvoon, vaan myös laajemmin yhteiskunnalliseen yhdenvertaisuuteen. Suomen ja muiden pohjoismaiden yhteydessä puhutaan usein *hyvinvointivaltiosta*, jonka pitäisi taata kansalaisilleen samat oikeudet, sosiaaliturva sekä pääsy terveydenhuoltoon ja koulutukseen. Hyvinvointivaltion ytimessä on ajatus, että valtio on vastuussa kansalaistensa perustoimeentulosta ja mahdollisuuksista, mikä tekee siitä keskeisen osan suomalaista yhteiskuntamallia ja pohjoismaista identiteettiä. Hyvinvointivaltion tulisi pitää huolta köyhimmistä ja haavoittuvimmista. Hyvinvointivaltio rakentuu siis solidaarisuuden ajatukselle ja se nähdään demokratian mahdollistajana.

Suomen hyvinvointivaltion rakentaminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen. Taustalla oli monta historiallista tekijää, muun muassa luterilainen periaate työstä Jumalaa palvelevana kutsumuksena. Hyvinvointivaltion kultakaudeksi on kutsuttu 1960–1980-lukuja. Suomen kansalaiset arvostavat yhä hyvinvointivaltiota, mutta nykyään sitä haastavat väestön ikääntyminen ja säästöpaineeet, jotka näkyvät kaikkialle ulottuvissa taloudellisissa leikkauksissa, niin sanotuissa sopeutuksissa.

Suomalaisiin ja suomalaiseen yhteiskuntaan liitetään myös muita ominaisuuksia, kuten *sisu* ja rauhanomaisuus. Sisulla viitataan suomalaisten utteruuteen taistella viimeiseen asti vastoinkäymisistä huolimatta. Vahvuuden ja pärjäämisen lisäksi hyvinvointivaltiossa pitäisi ottaa huomioon myös ne, joilla ei ole turvaverkostoja. Suomalaisten rauhanomaisuutta korostettaessa viitataan usein *Kalevalaan*, jossa joidenkin tulkintojen mukaan väkivallan sijaan ratkaisee sanan voima.

Suomalainen nykykirjallisuus yhtenä yhteiskunnallisen keskustelun muotona käsittelee näitä suomalaisuuteen liittyviä oletuksia. Juuri kirjallisuudessa kiinnitetään usein kriittisesti huomiota ajatukseen Suomesta tasa-arvon mallimaana. Kirjallisuudessa hyvinvointivaltio voi näyttäytyä pahoinvoivana.

TUUVE ARO

Tuuve Aro (s. 1973) on kirjoittanut novellikokoelmia, romaaneja ja lastenromaneja. Hän on opiskellut kirjallisuutta, estetiikkaa, elokuva- ja televisiotutkimusta ja työskennellyt myös elokuvakriitikkona ja elokuvatoimittajana. Hänen teoksistaan on tehty teatteri- ja elokuvasovituksia. Esikoisteos *Harmia lämpöpatterista* (1999), josta novelli "Leikki" on, koostuu lyhyistä novelleista. Niissä näkyy kirjailijan kiinnostus draamaa kohtaan. Hän jatkaa suomalaisten naisnovellistien, varsinkin Maria Jotunin (1880–1943) perinnettä, sillä myös osa Jotunin novelleista koostuu pelkästään dialogeista.

Kuva: Jenni Haili

Tuuve Aro: Leikki

- Kuule mihin sinä minussa aivan ensiksi ihastuit?
- Aivan ensiksi?
- Niin.
- Hiuksiin. Hiuksiin ja silmiin.
- Ja sitten?
- No nenään. Ja hiljaiseen ääneen. Käsivarsiin, pitkiin askeliin, niskaan. Jalat olivat tärkeitä myös.
- Veijon mielestä minulla on sensuelli suu.
- Suuhun tietysti myös. Hyvin sensuelli. Ja hampaat.
- Yleensä ihmiset kiinnittävät huomionsa korviini. Veijo sanoi että ne ovat kuin keijukaisella. Toisin kuin sinulla, heh.
- Hyvin sanottu.
- Ovatko askeleeni jotenkin liian pitkiä, epämaisellisia? Ja mikset puhu mitään rinnoistani?
- Ei liian pitkiä missään nimessä, juuri sopivia, kauniita. Ja rinnat ovat täydelliset.
- Tietysti. Ne ovat kuin kaksi sokeritoppaa. Ja lantioni kaari niin kuin Veniksellä.
- Venuksella.
- No niin niin. Veijo on katsos opiskellut taidehistoriaa.
- Kuule minulla on sinulle kerrottavaa.
- Sinulla on karvoja nenässä.

- Veijo muuttaa minun luokseni ensi viikolla, olemme löytäneet toisemme aivan uudella tavalla. Niin että en painosta sinua enää, voit jatkaa rauhassa siinä viihtyisässä asunnossasi Korkeavuorenkadulla. Saat pitää yhteisen kirjastokorttimme ja kaikkia Sinatrat. Minun pitää lähteä, Veijo odottaa ala-aulassa. Mutta tule käymään pikimmiten, glögille vaikka.
- Myöhäistä. Kun Veijo ilmoitti asiasta minulle eilen, maailma musteni silmissäni ja murskasin perintövaasin hänen päähänsä. Sen sinikuvioisen. Treffinne lienevät peruutettu.
- Se vaasi on kulkenut suvussani yli seitsemän vuosikymmentä. Ihmeellistä.
- Rakastan sinua.
- Niin minäkin sinua, omaa pulmupampulani.
- Nyt nää menis makuuhuoneeseen eikä päästäis ketään sisään kolmeen päivään paitsi palvelijan. Sitte tolle Brookelle syntyis pikkusisko.
- Mä laitan Thornelle iltavaatteet, nää lähtis juhlimaan uuteen Tropical-discoon, jooko. Sharon olis jo antanut anteeksi.
- Tolla Veijolla ei nyt tee mitään kun se on kuollu. Mutta jos se oliskin vaan menettäny tajuntansa ja se heräis kostamaan kaiken. Sirpaleet olis tuhonnu sen kasvot tai siinä vaasissa olis ollut jotain syövyttävää ja se joutuis spesiaaliklinikalle.
- Ei, kasvoleikkaukset on ihan vanha vitsi. Mutta sillä vois olla vaikka AIDS. Ja se olis ehtinyt tarttua Sharoniin ja Thomasiin.
- Joo!
- Oli ihana yö, rakas. Nyt on aika nousta nauttimaan Juanitan valmistamia herkkuja. - Juanita! Heti tänne!
- Tää paksu hispaaniopalvelija tulis täältä kaikkien leikkeleiden ja kakkujen kanssa, sillä olis hopeatarjottimella hedelmiä ja suklaata ja kuumia vohveleita.
- Joo eikä se puhuis mitään vaan palvelis vaan kun nää söis ja rakastelis samanaikaisesti.
- Olenhan vielä haluttava silmissäsi, Thorne. Vaikka raskaus vähensi viehätysvoimaani.
- Sen se kyllä todellakin teki, saisit käydä useammin tennistunneilla jotka minä kustannan. Ja jätä urasi.
- Hyvä on. Mutta katso mitä ostin sinulle.
- Mikä se on?
- Aito viidenkymmenen karaatin briljanttikoru tämmöisessä sinisessä samettirasiassa.
- Höhlä, tää on mies, tää ostais briljanttikorut, sen kuuluu nostaa katseensa onnesta mykkänä.
- No joo. Se on täydellinen, Thorne. Liikutun kyyneliin.
- Ei jaksa enää. Mennään katsomaan Beverly Hillsiä. Siinä on ihania hiuksia.
- Kellyllä on samanlaiset kuin sulla.
- Niin Maijukin sanoi... Tuleekohan musta isona yhtä suosittu kuin Kelly?
- Tietysti. Olethan sä vielä silloin mun paras kaveri?
- Saa nähdä. Sä olet kyllä välillä vähän outo. Niin kuin ne pitkät askeleet ja niskat äsken. Ja miksi sä olet alkanut pukeutua samalla lailla kuin mä?
- Haluaksä mustikkapiirakkaa, äiti laitto. Älä ole vihainen.

1 Keskustele

- Kuinka novellin lukeminen sujui?
- Mitä sanoja, lauseita tai muita ilmaisuja et ymmärtänyt? Millaiset ilmaukset eivät sopisi omaan kielenkäyttöösi? Millä tavalla sanoisit itse saman asian?
- Ketkä novellissa puhuvat? Minkälaisessa tilanteessa? Mistä niin päättelet?
  - Kuka puhuu kenestä esimerkiksi repliikeissä:
  - "Tää paksu hispaanopalvelija tulis täältä [...]"
  - "Höhlä, tää on mies, tää ostais briljanttikorut [...]"?
- Löydätkö tekstistä kohdan, jossa leikin luonne muuttuu ja siihen tulee selkeä viittaus *Kauniit ja rohkeat* -televisiosarjaan? Mikä muu tekstissä muuttuu samaan aikaan?
- Miten lapset puhuvat eri kielissä, kun he leikkivät? Onko lasten suomenkielisessä leikkikielessä samoja tai eri piirteitä kuin lapsilla muissa osaamissasi kielissä? (Voit lukea suomenkielisestä leikkikielestä kielitieto-osiosta sivulta 155.)

2 Keskustele

- Miten yhteiskunnan valtarakenteet ja sukupuoliroolit näkyvät novellin repliikeissä?
- Minkälaisia leikkejä lapset leikkivät, kun olit lapsi? Millä tavalla erilaiset valtarakenteet, hierarkiat ja sukupuoliroolit olivat läsnä leikeissä?
- Mitkä televisio-ohjelmat olivat suosittuja, kun olit lapsi? Näkyivätkö ne tai muut mediailmiöt jotenkin lasten leikeissä?

Hyvä tietää

“Leikki”-novellin julkaisuajankohtana **amerikkalaiset saippuaopperat** olivat Suomessa suosittuja. Esimerkiksi *Kauniit ja rohkeat*, puhekielessä *Kaunarit* (*The Bold and the Beautiful*) ja *Beverly Hills 90210* keräsivät paljon katsojia. Novellissa esiintyvät Thorne, Sharon ja Kelly ovat henkilöhahmojen nimiä näistä ohjelmista. Televisio-ohjelmat ja muut mediailmiöt näkyvät usein lasten leikeissä, joissa imitoidaan vaikkapa saippuaopperoiden kieltä ja juonikäännteitä, esimerkiksi “Leikki”-novellissa: “Veijolla ei nyt tee mitään kun se on kuollu. Mutta jos se oliskin vaan menettäny tajuntansa ja se heräis kostamaan kaiken”. Media voikin luoda lapsille sukupolvikokemuksia, kun kokonaiset ikäryhmät kasvavat leikkien *Kaunareita*, *Spaissareita* (eli Spice Girls -bändiä) tai huijpausta (*Harry Potter* -sarjasta tuttua taikaurheilulajia).

3 Kirjoita

- Lisää Aron dialogitekstiin johtolauseita. Aloita novellin alusta, jatka sopivan matkan verran ja rajaa sopiva kokonaisuus. Varioi sanomiseen, kysymiseen, ym. asioiden ilmaisemiseen verbejä, ota huomioon myös kehonkielen ilmaisumahdollisuuksia. Johtolauseisiin mahtuu kokonaisia pieniä tai suuria tarinoita, ne myötäilevät dialogia, mutta yhtä hyvin voivat olla ristiriidassa puheen kanssa.
- Esimerkiksi:
  - "Kuule mihin sinä minussa aivan ensiksi ihastuit?" →
  - "Kuule mihin sinä minussa aivan ensiksi ihastuit?" *Jose kysyi. / hän mutristi huulen. / tapitit minua suurin jäänsinisin silmisi, kuin olisin pelastuslauttasi, ilmestyvä viemään sinut masennuksen valtameren yli.*

4 Kirjoita

- Kirjoita Aron tekstin alkurepliiikit "leikkimuotoon", jossa "tavallisen" suoran puheen sijasta käytetään repliikeihin upotettua epäsuoraa puhetta/kerrontaa (*Ja tää sanois et...*).
- Repliiikkien puhujat eivät siis puhu omasta puolestaan vaan suodattavat sanomisiaan leikkihahmonsa kautta.

5 Kirjoita

- Kirjoita Aron tekstiin Veijo, joka mainitaan monessa repliikissä.
  - Missä kohtaa hän voisi ilmestyä paikalle ja liittyä keskusteluun, millä lailla?
  - Miten hän kääntää keskustelun kulun?
- Kirjoita muutaman repliikin verran dialogia Veijon mukaantulon jälkeen (Veijo + kaksi alkuperäistä puhujaa, joille voi vaikkapa keksiä nimet).
  - Ovatko keskustelun suunta ja teemat muuttuneet? Käännös saa olla raju ja absurdi, kuten on leikkikin.

Kirjoitusleikki

Leikki-teemalla voidaan jatkaa useampi lukupiirin tapaaminen. Koko leikkiä ei tarvitse leikkiä alusta loppuun yhden tapaamisen/lukupiirikerran aikana, vaan se voi alkuvalmisteluineen ja ideointeineen venyä viikkojen tai jopa kuukausien pituiseksi.

1

- Luo itsellesi hahmo ja kirjoita sen lyhyt esittely.
- Tähän on monta vaihtoehtoa, esimerkiksi:
  - Käytä pohjana omaa itseäsi, mutta lisää esittelytekstiin vähintään kolme keksittyä asiaa.
  - Pohtikaa ryhmässä erilaisia kategorioita: ikä, siviilisäätty, ammatti, tausta, tms. – ideoikaa/päättäkää jokaista kategoriaa kohti kuusi vaihtoehtoa ja numeroikaa ne. Arpokaa jokaiselle osallistujalle nopan avulla tulevan hahmon ominaisuudet: esim. *keski-ikäinen taloudellisissa vaikeuksissa oleva ravintolan omistaja*. Keksi hahmollesi nimi ja vähintään yksi erikoisominaisuus.
  - Ota käyttöön jokin (mieluiten suomalaisesta) kirjallisuudesta, taiteesta, musiikista, elokuvasta, teatterista, tms. tuttu hahmo. Ei haittaa, ellet tunne hahmoa tai teosta kovin hyvin. Kirjoita hahmon lyhyt esittely sen perusteella mitä tiedät tai arvelet.
  - Keksi hahmosi ihan vapaasti.

2

- Päättäkää keskenänne tai arpokaa työ-/peliparit tai kolmen ryhmät.
  - Pareittain yhteiskirjoitetaan dialogia niin, että jokainen pelaa/toimii kohdassa 1 luomanaan hahmona. Kahden hahmon dialogi on yksinkertaisempi ja ainakin alkuun helpommin hallittavissa kuin kolmen hengen keskustelu.
  - Päättäkää, kenen hahmo on hahmo 1 ja kenen hahmo 2, eli kuka aloittaa.

3

- Nyt mietitään “näyttämöä”, eli paikkaa, missä tuleva kohtaaminen tapahtuu. Paikan valintaan on jälleen vaihtoehtoisia tapoja:
  - Miettikää ryhmässä tyypillisiä/kliseisiä “perisuomalaisia” paikkoja kuten sauna, metsä, grillikioskin jono tms. Ideoikaa mahdollisimman monta ja kirjoittakaa ne kaikkien nähtäväksi esimerkiksi taululle. Jokainen pari/ryhmä valitsee niistä vapaasti yhden – se on teidän tuleva kohtaamispaikkanne. Ei haittaa, jos useammalla parilla on sama paikka. Paikat voi myös arpoa.
  - Miettikää ryhmässä arkisia, hyvin tuttuja paikkoja. Jokainen voi ehdottaa ainakin yhden paikan: esim. keittiö, kauppa, koulun ruokala, kirjasto, bussipysäkki. Jokainen pari valitsee paikkansa vapaasti tai paikka arvotaan.
  - Suljettu tila, josta ei ole ulospääsyä.
  - Keksikää paikkanne vapaasti itse.
- Kun paikka on valittu, ottakaa huomioon myös aika – liikutaanko nykyajassa vai esimerkiksi dystooppisessa tulevaisuudessa, myyttisellä rautakaudella tai tietyssä historian hetkessä, kuten 5.12.1917.

4

- Pohtikaa yhdessä aihetta:
  - Mitkä teemat ovat pinnalla? Mikä piinaa nyky-yhteiskuntaa? Mikä painaa nuorten mieltä? Mitkä aiheet ovat tärkeitä teille?
  - Kirjoittakaa taululle niin monta aihetta kuin tulee mieleen. Jokaiselle ryhmälle arvotaan aihe.

5

- Valitaan alkusysäys eli miten tilanne/keskustelu saa alkunsa:
  - Ideoikaa ryhmässä erilaisia vaihtoehtoja. Miettikää, mistä ihmisten kanssakäymiset syntyvät Suomessa ja missä muualla maailmassa. Syyt keskusteluun voivat olla positiivisia, negatiivisia, neutraaleja. Jokainen ryhmä valitkoon tai arpokoon itselleen alkusysäyksen.
  - Vaihtoehtoisesti heittäkää noppaa ja arpokaa jokaiselle yksi keskustelun alkupiste seuraavista:
    - i. väärinkäsitys
    - ii. odottamaton kehu
    - iii. pitkän yhteisen hiljaisuuden rikkominen
    - iv. konflikti
    - v. kriisitoiminta
    - vi. *in medias res* (molemmat hahmot tapahtavat aika-paikkaansa täsmälleen samalla hetkellä ja menevät suoraan asiaan)

- Kirjoittakaa dialogi/kohtaus, jossa molemmat/kaikki osapuolet pääsevät ääneen.
  - Kumpikin kirjoittaa oman hahmonsa repliikkejä, toimii tilanteessa hahmonaan. Kumpikin voi milloin tahansa kääntää keskustelun suunnan. Kumpikin voi olla suostumatta aiheen vaihtoon. Keskustelu saa haarautua ja polveilla, se saa myös junnata paikoillaan pakkomielleisesti yhden asian ympärille. Saa viitata ulkopuolisiin henkilöihin, tapahtumiin, ilmiöihin.
  - Teillä on 20 minuuttia aikaa kirjoittaa.
  - Ottakaa huomioon, että kohtauksella on alku, jonkinlainen kehityskulku eli keskiosa ja loppu. Loppu voi olla avoin, mutta se on oltava.
  - Hahmo 1 aloittaa, ja niinpä hän saa päättää tilannetta määrittelevän avausrepliikin.
- Tätä leikkiä voi jatkaa esimerkiksi:
  - vaihtamalla rooleja.
  - tietyin aikaväleillä siirtämällä keskeneräisiä dialogeja seuraavalle parille/ryhmälle ja jatkamalla lennosta eteenpäin saanutta, toisen ryhmän kirjoittamaa tekstiä. Aikavälit voivat supistua ja kierto nopeutua.
  - siirtymällä yksilötyöhön ja kirjoittamalla kohtaus/dialogi proosamuotoon.
  - aloittamalla uudelleen uusin spekseihin.
  - lisäämällä kategorioita.
  - antamalla kaikille ryhmille täsmälleen samat lähtökohdat ja verrata sitten, kuinka erilaisiin lopputuloksiin päädyttiin.

Timo Harju

Timo Harju (s. 1980) on turkulainen runoilija, sanataideopettaja ja kriitikko. Hänen esikoiskokoelmansa *Kastelimme heitä runsaasti kahvilla*, josta runo "Osasto A5, sunnuntai" on, ilmestyi vuonna 2009. Harju on opettanut sanataidetta ja lyriikkaa kaikenikäisille, muun muassa sanataidekoulussa, lastenkodissa, työväenopistolla ja kesäyliopistossa. Hän on vaikuttanut kulttuuriyhdistyksissä ja -osuuskunnissa, kirjoittanut ihmisille ja heidän kanssaan sosiaalialan laitoksissa. Hänen muita teoksiaan ovat muun muassa runokokoelma *Kaikenhymyiset* (2015) ja satukokoelma *Satu kameleontille ja muita satuja sinulle* (2017).

Kuva: Virve Saaranen

Hyvä tietää

Timo Harjun runokokoelma *Kastelimme heitä runsaasti kahvilla* (2009) syntyi tekijän siviilipalvelusaikana vanhainkodissa, dementiaosastolla. **Siviilipalvelus**, puhekielessä sivari on varusmiespalveluksen vaihtoehto Suomessa niille, jotka kieltäytyvät aseellisesta palveluksesta eli armeijaan menosta vakaumukseen perustuen. Siviilipalvelus kestää nykyään noin vuoden. Siviilipalvelukseen kuuluva työpalvelu suoritetaan yhteiskunnalle hyödyllisissä tehtävissä, esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa, pelastustoimissa tai ympäristön-suojelussa.

Timo Harju: Osasto A5, sunnuntai

Minä voin lypsää lehmät. Sinun ei tarvitse huolehtia yhtään.
Tottakai, heti täytyy lähteä. Minä lähden heti.
Voit ihan rauhassa juoda kahvisi ja syödä nämä lääkkeet.
Kyllä osaan lypsää, otan muistisi käsiini.
Vaikka olenkin poika. Älä mummo huoli.
Minä voin pyytää vaikka Leenaa mukaan, Leena on lypsänyt paljon.
Itke ihan rauhassa. Minä lypsän kyllä ne lehmät.

1 Keskustele

- Kuka runossa puhuu?
- Millä tavalla runon puhuja puhuttelee vanhaa ihmistä? Miten hän suhtautuu vanhoihin ihmisiin?
- Millaisia tunteita ja assosiaatioita eli miellelyhtymiä runo sinussa herättää?
- Miten vanhoihin ihmisiin suhtaudutaan eri kulttuureissa? Millä sanoilla vanhoista ihmisistä puhutaan?

2 Keskustele

- Olet ehkä huomannut, että kahvilla on suomalaisessa arjessa ja juhlassa tärkeä merkitys. Runokokoelman nimi on *Kastelimme heitä runsaasti kahvilla*. Mitä kaikkea se mielestäsi voi tarkoittaa?
- Mitä Suomessa yleensä syödään kahvin kanssa? Mitä runon mummo syö kahvin kanssa?
- Mitä eroa mielestäsi on verbin valinnalla näissä tapauksissa: *syödä lääkkeitä, ottaa lääkkeitä, käyttää lääkkeitä, nauttia lääkkeitä*?
- Millä eri tavoin suomen kielessä voi käskää tai pyytää jotakuta tekemään jotain? (Voit lukea suomen kielen direktiivisyydestä kielitieto-osion sivulta 140.)

3 Kirjoita

- Kuka ja millainen on runon puhumaton osapuoli? Kuvaile häntä noin viidellä virkkeellä runon puhujan näkökulmasta.

4 Kirjoita

- Kirjoita dialogin toisen osapuolen eli "mummon" repliikit. Myös hiljaisuus voi olla repliikki!

5 Kirjoita

- Timo Harjun runoon on mahdollisesti vaikuttanut hänen omakohtainen kokemuksena ikäihmisten palvelutalon todellisuudesta, jossa hän toimi siviilipalvelijana eli sivarina. Nykyään yhä useampi hoiva-alalla työskentelevä henkilö vasta opettelee tai on opetellut suomen kieltä aikuisiällä. Jotkin Suomeen liittyvät yhteiskunnalliset ja kulttuurihistorialliset seikat ovat siis voineet jäädä heille tuntemattomiksi, sillä heidän ei ole ollut mahdollista kokea niitä edes välillisesti esimerkiksi omien vanhempiensa tai isovanhempiensa kautta. Nämä uudet asiat voivat herättää ihmetystä tai synnyttää omituisia väärinymmärryksiä.
- Nyt, kun sinulla on dialogi kirjoitettuna (harjoitus 4), poista alkuperäisen runon puhujan repliikit ja kuvittele puhujan tilalle jostain maailman eri kolkasta vasta tullut, uutta opetteleva, kaikkea ihmettelevä hoitaja.
  - Mitkä asiat tuntuvat hänestä oudolta ja vieraalta?
  - Mistä saattaa syntyä väärinkäsityksiä?
- Kirjoita uudet repliikit alkuperäisten tilalle.

ROSA LIKSOM

Lapin Yli-Torniosta kotoisin oleva Rosa Liksom (oik. Anni Ylävaara, s. 1958) on lyhytproosan mestari. Hän on usein käsitellyt rajuja aiheita, kuten erilaisia riippuvuuksia tai pakkomielteitä, miljöönä pohjoiset alueet sekä suurkaupungit. Liksom on monipuolinen ja palkittu taiteilija, joka on tehnyt kirjoja, elokuvia, maalauksia, teatteria sekä sarjakuvaa. Vuonna 2011 hän voitti Finlandia-palkinnon romaanistaan *Hytti nro 6*. Novellikokoelma *Väliaikainen* (2014), josta on teksti "Mua hävettää...", viittaa nimellään samannimiseen suomalaiseen lauluun. Erityisesti laulaja Tapio Rautavaaran versio laulusta on laajalti tunnettu.

Kuva: Pekka Mustonen

Rosa Liksomin novellissa "Mua hävettää niin saatanasti..." käsitellään vanhemman alkoholismia. Aihe voi olla monelle henkilökohtainen, ja sen käsittely opetuksen yhteydessä vaatii opettajalta erityistä herkkyyttä.

Rosa Liksom: Mua hävettää niin saatanasti...

Mua hävettää niin saatanasti. Eilen sammuin iltautusten aikaan sohvalle ja heräsin vasta aamulla. Jere oli peitelty mut torkkupeitolla niinku aina. Hävetti niin helvetisti nousta ylös, kun pojat oli lähteneet jo kouluun. Maija pelas pleikkarilla olohuoneen nurkassa. Se ei edes vilkaissut mua, kun raahauduin vessaan. Heitin ripulipaskat pönttöön, menin keittiöön ja avasin oluttölkin. Kun olin juonut sen jääkaapin edessä seisten, uskalsin huutaa Maijaa. Se tuli nyrpeä ilme naamallaan ja vilkaisu vihaisesti mun tyhjää tölkkiä. Mä sanoin sille, että mä vien sen päiväkotiin ihan kohta. Se nyökkäsi ja meni pukemaan.

Jätin Maijan päiväkodin portille puolen päivän aikaan. Katsoin kuinka se juoksi nopeesti sisään, menin Siwaan ja ostin mäyräkoiran, reissumiestä ja kinkkupaketin puoleen hintaan. Kävelin kotiin ja dokasin koiran. Pullo kerrallaan. Vittu että häpeä polttaa, aikuinen kolmen lapsen yksinhuoltaja dokas kaikki päivät. Lapset siitä eniten kärsivät, mä tiedän sen ja se hävettää vielä enemmän. Kun niille pitäisi ostaa ruokaa, mä ostan bisseä ja dokaan.

Mua hävettää miettiä, miksi musta tuli mä. Onko syy olosuhteissa, yhteiskunnassa, vanhemmissa, huonossa tuurissa, sattumassa, kohtalossa, muissa ihmisissä vai mussa itsessä? Mä en muista, että isä tai äiti olis koskaan tehneet mitään niin väärää, että mun olis pakko alkaa juomaan. Mä vain aloin. En muista miten ja koska. Pikkuhiljaa ehkä.

Mä tiedän, että mä nukahdan taas tuota pikaa olohuoneen sohvalle. Jere hakee Maijan päiväkodista, mä tiedän sen. Siihen voi luottaa. Sitten kun mä herään seiskalta, mä haen Siwasta mäyräkoiran ja sammun taas iltauutisten aikaan. Pojat ymmärtävät mua, ne ei koskaan katso mua pahalla silmällä, ja sekin hävettää, että ne rakastaa mua.

1 Keskustele

- Millaista novellissa käytetty kieli on?
- Kirjoittakaa yhteiseen sanakirjatiedostoon novellin kiinnostavat sanat ja ilmaukset (vähintään 2 per ryhmä).
  - Kirjoittakaa sanat, joita ette ymmärrä tai joille haluatte selityksen.
  - Kirjoittakaa esimerkiksi kiinnostavat kielikuvat tai metaforat, jännittävät lauserakenteet ja sanat, joita on käytetty yllättävässä kontekstissa.
  - Jos tiedätte merkityksen jollekin toisen ryhmän kirjoittamalle sanalle tai ilmaukselle, kirjoittakaa se tiedostoon.
- Miten kääntäisitte ilmauksen "mua hävettää" muille kielille, joita osaat? Mikä ero on lauseilla "mä häpeän" ja "mua hävettää"?

2 Keskustele

- Kuka novellissa puhuu?
- Millaisia tunteita novelli sinussa herättää?

3 Kirjoita

---

1. Jatka Rosa Liksommin minäkertojan lauseita. Etsi vähintään viisi jatkovaihtoehtoa. Pidä mielessä puhujan kielenkäytön tyyli. Voit keksiä tarinasta irrallisia lauseita, mutta yhtä hyvin voit jatkaa tarinan hengessä, rikastuttaa sen taustamaailmaa.

Mua hävettää mieltä

Mä en muista

Mä tiedän

2. Lukekaa virkkeet ääneen ryhmässä.
  - Millä eri tavoin virkeitä jatkettiin?
  - Mitä eri konjunktioita virkkeissä käytettiin? Millainen vaikutus virkkeen kulkuun eri konjunktioilla on, miten merkitys muuttuu konjunktion myötä? Voisiko konjunktoiden sijaan käyttää niin sanottuja lauseenvastikkeita? Esimerkiksi:

Mä tiedän **että käyttäydyin** taas kuin idiootti. → Mä tiedän **käyttäytyneeni** taas kuin idiootti.

4 Kirjoita

Haaskattu mahdollisuus vai jälleen yksi hyvä aikomus korjata omaa elämää?

1. "Ellen olisi hakenut mäyräkoiraa Siwasta..."

- Jatka kertomuksen kertojan päivittelyä siitä, mitä olisi voinut olla toisin ellei hän olisikaan hakenut mäyräkoiraa Siwasta sen jälkeen kun vei Maijan päiväkotiin. Mitä ei olisi tapahtunut, mitä olisi voinut tapahtua?
- Käytä konditionaalin perfektiä (*olisin tehnyt, olisin mennyt, olisin nähnyt...*)
- Jos *mäyräkoira* ei ole tuttu käsite, tarkista sen merkitys urbaanisanakirjasta!

2. Kertoja kuitenkin haki mäyräkoiran, ja päivä on vierähtänyt saman kaavan mukaan kuin kaikki edellisetkin. Häntä kuitenkin kaduttaa ja hävettää – aivan saatanasti. Jatka siis tätä lausetta: "Ellen huomenna puoliltapäivin hakisi mäyräkoiraa..."

- Käytä konditionaalin preesenssiä (*tekisin, menisin, näkisin...*).

3. Vahvistuuko monologin aikana kertojassa tunne, että suunnitelmat elämän korjaamisesta todella toteutuvat? Vaihda tekstin verbit futuuria ilmaisevaan preesenssiin (*teen, menen, näen...*).

5 Kirjoita

- Katso kertojaa ja tilannetta ulkopuolelta. Kirjoita tarina uudelleen jonkun toisen henkilön suulla, tämän näkökulmasta.
  - Mieti, mitä henkilöitä tekstissä mainitaan suoraan tai epäsuoraan (esim. Jere, pikku-Maija, päiväkodin hoitaja, Siwan kassa).
  - Mitä uusia, kirjoittamattomia henkilöitä tarinassa voisi esiintyä?
  - Mieti, miten kertojasi suhtautuu Lixsomin kertojaan, millä tunteella tai "latauksella" tämä kertoo (huom., myös neutraali suhtautuminen on latausta).

Kari Hotakainen

Kari Hotakainen (s. 1957) on julkaissut ennen kaikkea romaaneja, mutta myös lyhytproosaa, runoja, draamaa, kuunnelmia, käsikirjoituksia ja lastenkirjoja. Hotakainen on teoksissaan käsitellyt yhteiskunnallisia aiheita, kuten tasa-arvoa, hyvinvointivaltion romahdusta, Suomen suhdetta Venäjään sekä uskontoon ja uskoon liittyviä kysymyksiä. Hotakainen voitti Finlandia-palkinnon vuonna 2002 romaanillaan *Juoksuhaudantie*. Teksti "Lukoil osti Teboilin..." on kokoelmasta *Finnhits* (2007), joka julkaistiin Suomen itsenäisyyden 90. juhlavuotena.

Kuva: Soppakanuuna

Kari Hotakainen: Lukoil osti Teboilin...

Lukoil osti Teboilin, mutta ei sen asiakkaita. Venäläisyritys teki asiakaskartoituksen ja tuli siihen tulokseen, että heillä on jo omasta takaa samantapaisia. He halusivat välttää turhia päällekkäisyyksiä. Teboilin ikkunapöydässä ostajan päätös otettiin ilolla vastaan. Repa, Jukkis ja Tane ostivat sen kunniaksi santsikahvit ja jatkoivat symposiumia, jonka pääaiheina olivat bensan hinta, autoverotus ja pakolaispolitiikka. Bensasta ja autoista vallitsi yksimielisyys, pitkän keskustelun jälkeen pakolaisia päätettiin vastaanottaa neljä. Pääsyvaatimuksena kielitaito, taloudellinen valmius omistusasuntoon ja putkiasentajan paperit.

1 Keskustele

- Miten lukeminen sujui?
- Kuvaile pienoisenovellin henkilöhahmoja. Mitä ajatuksia Repa, Jukkis ja Tane herättävät? Keitä he ovat? Ovatko nimet mielestäsi tyypillisiä suomalaisia nimiä?
- Mitä ajattelet tekstin miljööstä? Mihin aikaan tarina sijoittuu? Missä se tapahtuu? Onko paikka tyypillinen kokoontumispaikka?
- Mikä on Teboilin tarina? Milloin Lukoil osti sen ja mitä tapahtui sen jälkeen? Etsi tietoa esimerkiksi Wikipediasta!
- Mitä ajattelette kolmikön pakolaispolitiikan linjauksesta? Miten se suhteutuu Suomen tämän hetkiseen maahanmuuttokeskusteluun?

2 Kirjoita

- Kuinka lyhyessä tilassa voi kertoa tarinan? Kirjoita novelli, jonka pituus on seitsemän virkettä. Muista draaman kaari – tarinalla on alku, keskikohta ja loppu. Voit kirjoittaa vapaasti tai käyttää seuraavaa kaavaa:

1. Kuvaile miljöö
2. Joku tekee jotakin
3. Repliikki
4. Repliikki
5. Joku tekee jotakin
6. Joku tekee jotakin
7. Kuvaile miljöö

Jukka Ukkola

Jukka Ukkola (s. 1947) on toimittaja ja kirjailija. Hän työskenteli toimittajana *Kaleva*-lehdessä sekä *Suomen Kuvalehdessä*. Hän on tunnettu pakinoistaan, joissa hän on käsitellyt (nimimerkillä Aleksis K.) ajankohtaisia aiheita. Hänen omien sanojensa mukaan “[p]akinoitsijan keinoja ovat satiiri, liioittelu ja ilkeily”. Ukkola on julkaissut teoksia eri aiheista, muun muassa Oulun murteen sanakirjan, oululaisten yhteisöjen historioita sekä kuvateoksia Oulusta. Runon ”Suomi on” hän kirjoitti Suomi 100 -juhlavuonna.

Kuva: Jukka Ukkola

Jukka Ukkola: Suomi on

Suomi on suota ja kuokka ja sisu,
Suomi on pettu ja pottu ja nisu.
Suomi on kuusi ja koivu ja petäjä,
punainen tupa ja polku ja veräjä.

Suomi on sauna ja lauantai-ilta,
Suomi on järvi ja kuutamonsilta.
Suomi on riiuu ja hääyöaie,
totinen mies ja hiljainen nainen.

Suomi on Lapua, Kollaa ja Karjala,
Suomi on Marski ja Rokka ja Koskela.
Suomi on perkele, puukko ja Alko,
sininen risti ja valkoinen salko.

Suomi on itä ja länsi ja pohjoinen,
Suomi on kylmä ja lämmin ja sohjoinen.
Suomi on lapsi ja kehtolaulu,
velka ja mökki ja tikkataulu.

Suomi on Nurmi ja jääkiekkohalli,
Suomi on keihäs ja formularalli.
Suomi on Elmo ja voittoa toivoo,
eukkoa kantaa ja suksitta sauvoo.

Suomi on alus ja maine ja infinitiivi,
suomi on verbi ja imperatiivi.
Suomi on koto ja Suomi on ventto,
sisäolento ja ulkotulento.

Finland är finska och Finland är svenska,
Finland är sami och också fingelska.
Finland är fjärran och Finland är nära,
mobil och global och digi och kära.

Suomi on kaukana, Suomi on liki,
Suomi on globaali, Suomi on digi.
Suomi on hevi, tai pikkuisen pliisu,
maailman napa ja Euroopan viisu.

Suomi on äiti ja isä ja koulu,
Suomi on Muumi ja Rölli ja joulu.
Suomi on netti ja mese ja tsätti,
ihqu ja fantsu ja namu ja nätti.

Suomi on kaino ja puhdas ja rehti,
Suomi on kirja ja luettu lehti.
Suomi on nuori ja vanha ja vaka.
Vieläkin neito, vaikka jo sata.

1 Keskustele

Valitse parin kanssa yksi säkeistö ja keskustele siitä:

- Etsikää säkeistöstä tuntemattomia ja outoja sanoja. Arvailkaa, mitä ne voisivat tarkoittaa. Keksikää sanoille selitys vuorotellen parin kanssa. Mitä sana voisi tarkoittaa? Miltä sana kuulostaa? Selitys voi olla jotain täysin absurdia, hauskaa, aivan hullua!
- Tarkistakaa sitten sanakirjasta tai internetistä, mitä ilmaus tarkoittaa ja verratkaa omaan selitykseenne.
- Onko säkeistössä jotain uutta, yllättävää, tuoretta, ilahduttavaa?
- Onko säkeistössä jotain kliseitä tai stereotyyppioita Suomesta?

2 Keskustele

- Mitä mieltä olet runosta kokonaisuutena?
- Mikä tai mitä Suomi on sinulle? Kattaako runo oman Suomi-kuvasi? Mitä lisäisit runoon, mitä poistaisit?

3 Kirjoita

---

1. Jukka Ukkola käyttää runossa yksinkertaista AABB-riimiä, loppusointua ja tarttuvaa poljentoa. 4-säkeisten säkeistöjen kaksi ensimmäistä ja kaksi jälkimmäistä säettä (eli riviä) sointuvat yhteen.
  - Jatkaa runoa parin kanssa niin, että henkilö 1 keksii säkeen (mikä/mitä/millainen Suomi hänelle on) ja henkilö 2 vastaa siihen loppusoinnullisella säkeellä. Kirjoittakaa niin monta säeparia kuin ehditte.
  - Huom. Henkilön 1 ja 2 väitteet Suomesta voivat olla samansuuntaisia, ristiriitaisia, absurdeja – mitä vaan, kunhan ne loogisesti liittyvät toisiinsa ja rimmaavat. Voitte kuvitella, että osallistutte säkeillä rap-battleen.
2. Jatka runoa nyt itse. Mikä/mitä/millainen Suomi on sinulle? Kirjoita runon jatkoksi vähintään yksi uusi säkeistö. Yritä noudattaa loppusointu!

Maustetytöt

Maailman onnellisuusraportin perusteella Suomi on maailman onnellisin maa – vuonna 2026 jo yhdeksättä kertaa peräkkäin. Kansan onnellisuudesta on tehty useita kappaleita, joissa asiasta esitetään myös eriäviä mielipiteitä. Yksi niistä on Maustetyttöjen laulu “Maailman onnellisin kansa”, joka ilmestyi saman nimisellä albumilla vuonna 2023 (levy-yhtiö Is This Art!). Maustetytöt on suomalainen yhtye, jonka jäsenet ovat siskokset kitaristi Anna Karjalainen (s. 1992) ja kosketinsoittaja Kaisa Karjalainen (s. 1993). Bändin esikoissingle “Tein kai lottorivini väärin” ilmestyi vuonna 2019. Yhtye on herättänyt huomiota sanoituksillaan ja kaurismäkeläisellä esiintymisellään.

Kuva: Aki Roukala

Maustetytöt: Maailman onnellisin kansa

Ostarilla näin Rannan Tuijaa
Hyvin pyyhkii jos itseään huijaa
Lupaavalta taas lauantai näyttää
Kunhan lottokupongin täyttää
Miksi ihmeessä äiti ja isä
Nokian palkat ja lapsilisä
Ja yliopisto vailla vertaa
Eivät riittäneet tällä kertaa?

Maailman onnellisin kansa
Näkeehän sen naamoistansa
Oi joi, riemulla ei ole rajaa
Maailman onnellisin kansa
Ikuisesti Tauno ja Ansa
Ryijyn alla lika pitää majaa

Ty-tyhmille tu-tukiopetusta
Ja terkkarille, jos mieli on musta
Jos ei uskalla tunteitaan näyttää
Aina voi koko koulun räjäyttää
Isäkin nyt jo köyttä rasvaa
Miksi pojat noin kieroon kasvaa?
Haihtuneet ovat ylpeyden häivät
Kelan papereille tahrat jäivät

Maailman onnellisin kansa
Näkeehän sen naamoistansa
Oi joi, riemulla ei ole rajaa
Maailman onnellisin kansa
Ikuisesti Tauno ja Ansa
Ryjyn alla lika pitää majaa

Itsetunnon pisarat on vaivoin kaivoon kannettu
Ei kauhalla voi ottaa, jos on lusikalla annettu

Maailman onnellisin kansa
Näkeehän sen naamoistansa
Oi joi, riemulla ei ole rajaa
Maailman onnellisin kansa
Ikuisesti Tauno ja Ansa
Ryjyn alla lika pitää majaa

1 Keskustele

- Mitä “myyttiseen Suomi-kuvastoon” kuuluvia asioita ja ilmiöitä näet tekstissä? Alleviivaa ne ja pohdi parin kanssa.
- Mitä myyttejä Suomesta laulun lyriikoissa kumotaan?
- Millainen laulun Suomi-kuva on mielestäsi? Mitä lisäisit siihen? Mitä poistaisit?
- Mitä mielikuviesi tai yleisten uskomusten perusteella kuuluu Suomi-kuvaan? Voit miettiä todellisia, konkreettisia asioita, mutta myös erilaisia menneisyyden luomia myyttejä, joiden kosketuspinta todellisuuden kanssa on nykyään olematon. Listaa rohkeasti kaikkea, mitä tulee mieleen.

2 Kirjoita

- Kirjoita yksi tai muutama kokonaisuuteen sopiva säkeistö. Ota huomioon sekä sisältö että laulun sanoitusten muoto (riimit/loppusointu)!
- Kirjoita jatko lauseelle:

Jos minä saisin päättää, niin Suomi...

- ...niin mitä Suomi? Miten ehostaisit tai korjaisit Suomea, suomalaista yhteiskuntaa, lakia, tapakulttuuria?
- Jatka hyödyntäen konditionaalia, unelmoi kohti tulevaisuutta.

3 Kirjoita

- Taidemaalari Anna-Liisa Kankaanmäki maalasi (2022) modernin version Eero Järnefeltin kansallisklassikosta *Raatajat rahanalaiset* (ks. s. 63), jonka keskiöön sijoitti Maustetyttöjen Annan ja Kaisan. Järnefeltin sosiaalikiittisessä maalauksessa nähdään köyhät kaskijat polttamassa metsää pelloksi. Mitä kaikkea voi olla poltettu maa nykyajan kantaaottavien muusikoiden takana?

Anna-Liisa Kankaanmäki: *Maailman onnellisin kansa*, 2022

- Kirjoita, mitä mieltivät nyky-yhteiskunnasta kuvaan pysäytetyt Anna ja Kaisa Karjalainen? Kuvittele kummankin pään päälle ajatuskupla. Ota huomioon, että kuplaan ei mahdu järkeä paljon tekstiä.

Eero Järnefelt: *Raatajat rahanalaiset* / Kaski, 1893

- Kirjoita, mitä Eero Järnefeltin pieni, tuimasti tuijottava kaskeaja-tyttö sanoo meille, nyky-ihmisille, omalta aikakaudeltaan? Kuvittele tytön ylle puhekupla. Ota huomioon, että kuplaan ei mahdu järin paljon tekstiä.

Kirjallisuus

Aro, Tuuve 1999: *Harmia lämpöpatterissa*. Helsinki: Gummerus.

Harju, Timo 2009: *Kastelimme heitä runsaasti kahvilla*. Helsinki: Ntamo.

Hotakainen, Kari 2007: *Finnhits*. Helsinki: WSOY.

Liksom, Rosa 2014: *Väliaikainen*. Helsinki: LIKE

Ukkola, Jukka 2017: "Suomi on..."

***

Erola, Jani (toim.) 2010: *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus.

Jallinoja, Riitta 1983: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisten elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajana*. Helsinki: WSOY.

Jokinen, Arto 2019: *Isänmaan miehet – Maskuliinisuus, kansakunta ja väkivalta suomalaisessa sotakirjallisuudessa*. Toim. Markku Soikkeli ja Ville Kivimäki. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija 2010: *Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit*. Tampere: Vastapaino.

Julkunen, Raija 2017: *Muuttuvat hyvinvointivaltioiden Eurooppalaiset hyvinvointivaltioiden reformoitavina*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Kalalahti, Mira, Heikki Silvennoinen, Janne Tapani Varjo & Minna Vilkmann (toim.) 2023: *Koulutus ja yhteiskuntaluokka*. Tampere: Tampere University Press.

Karonen, Petri, Erik Nils Villstrand & Petri Haapala (toim.) 2021: *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 1, Rakenteet ja instituutiot*. Tampere: Vastapaino.

Klinge, Matti 1993: *The Finnish Tradition. Essays on Structures and Identities in the North of Europe*. Helsinki: SHS.

Markkola, Pirjo, Marjaana Niemi & Petri Haapala (toim.) 2022: *Suomalaisen yhteiskunnan historia 1400–2000. Osa 2, Yhteisöt ja identiteetit*. Tampere: Vastapaino.

Markkola, Pirjo (toim.) 2000: *Gender and Vocation. Women, Religion and Social Change in the Nordic Countries 1830–1940*. Helsinki: Finnish Literature Society.

Mustonen, Kati & Johanna Pakkanen 2007: *Sateenkaari-Suomi: seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Helsinki: Like.

Rossi, Leena-Maija 2015: *Muuttuva sukupuoli. Seksuaalisuuden, luokan ja värin politiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.

Teema 3

**LUONTO,
LUONTOSUHDE JA
YMPÄRISTÖ**

TEEMA 3

LUONTO, LUONTOSUHDE JA YMPÄRISTÖ

Sanotaan, että suomalaisilla on erityinen, läheinen suhde luontoon. Mitä kaikkea se voi tarkoittaa? Luonnosta ja luontosuhteesta kerrotaan paljon kliseitä ja harvoin määritellään, mitä *luonto*-sanalla oikeastaan tarkoitetaan. Onko luonto kasveja, puita ja metsiä, kallioita ja vesistöä, mahdollisimman vähän ihmisen muokkaamaa ympäristöä? Entä eläimet, ovatko ne "luontokappaleina" kaikki osa luontoa ja miten ne eroavat ihmisestä? Millä tavalla inhimillinen eläin eli ihminen on osa luontoa? Mikä on luonnon ja kulttuurin suhde ja mikä se voisi olla?

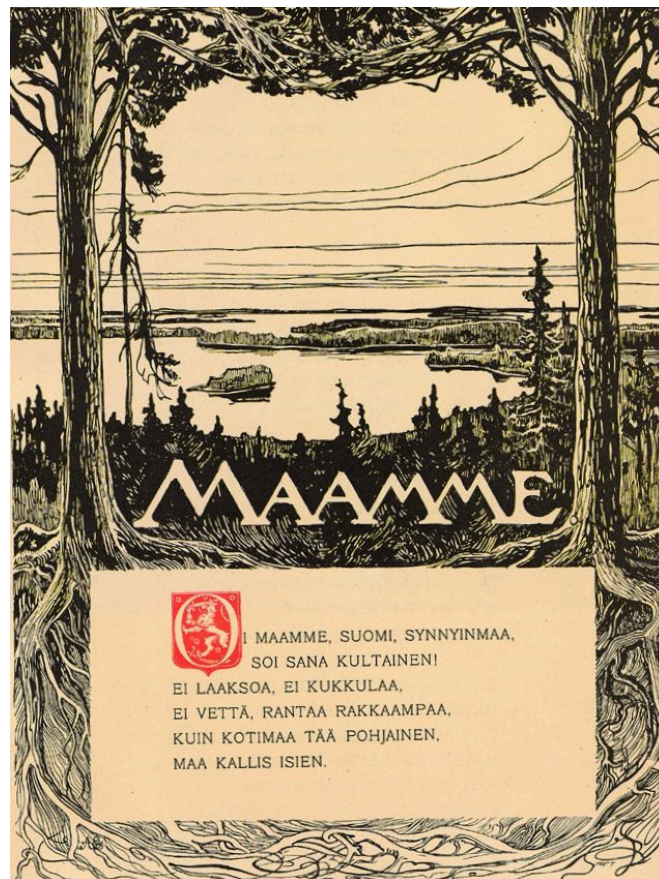
"Läheinen suhde luontoon" on sekä suomalaisen että pohjoismaisen identiteetin kulmakiviä, jossa korostuu harvaan asuttujen alueiden ja maaseudun moraalinen ylivoimaisuus suhteessa kaupunkiin. Ajatuksessa korostuu myös kylmän ja karun ilmaston kasvattamien ihmisten fyysinen ja moraalinen paremmuus verrattuna helpommissa olosuhteissa asuviin – teeman 2 johdannossa esitelty *sisun* käsite sopii tähänkin.

Suomalaisessa kirjallisuudessa luonto (asuttujen alueiden ulkopuolisen ympäristön merkityksessä) on aina ollut tärkeä, ystävänä ja turvasatamana sekä vihollisena ja haastajana, aina kansanrunoudesta nykykirjallisuuteen. 1800-luvun suomalaisessa kirjallisuudessa rakennettiin idyllinen kansallinen maisema tuhansine järvineen ja metsineen. Tällaisen maiseman prototyyppi luotiin varsinkin maalaustaiteessa; kuuluisana esimerkkinä on Ferdinand von Wrightin *Näköala Haminalahdelta* (1853) tai Albert Edelfeltin vuoden 1900 tussipiirros J. L. Runebergin (1804–1877) "Vårt land" eli "Maamme" -runon alun vinjettikuvaksi (runo, josta tuli Suomen kansallislaulu, on alunperin *Fänrik Ståls sägner* eli *Vänrikki Stoolin tarinat* -runokokoelman ensimmäisestä osasta, 1848). Tähän maalaukselliseen kuvaan kaikki luontoelementit eivät kuitenkaan sopineet: esimerkiksi suo edusti uudisraivaajien muokattavaa joutomaata ja se liitettiin negatiivisiin tunteisiin ja ilmiöihin. Toisaalta monessa vanhemmassakin kirjallisessa teoksessa (esim. Aino Kallaksen (1878–1956) *Sudenmorsian*, 1928) suo edustaa vastarinnan paikkaa.

Uudemmassa kirjallisuudessa (esim. Anni Kytömäen Margarita, 2020) korostuvat ekologiset painotukset, joita kuitenkin on esiintynyt kirjallisuudessa kautta aikojen, esimerkiksi Juhani Ahon (1861–1921) tuotannossa. Ekologisten aiheiden yhteydessä problematisoituu *luonto*-sanana yhteys kansalliseen identiteettiin samoin kuin inhimillisen ja ei-inhimillisen väliset suhteet. Myös perinteinen luonnon ja kulttuurin välinen vastakkainasettelu kyseenalaistuu nykykirjallisuudessa uudella tavalla.

Ferdinand von Wrightin maalaus *Näköala Haminalahdelta* (1853) rakentaa prototyyppiä idyllisestä kansallismaisemasta.

Albert Edelfeltin tussipiirrosta (1900) käytettiin J. L. Runebergin "Maamme"-runon vinjettikuvana.

MIKKO RIMMINEN

Mikko Rimminen (s. 1975) on kirjoittanut romaaneja ja runoja. Hän on syntynyt ja asuu Helsingissä, jota hän käsittelee useassa runo- ja proosateoksessaan. Hän debytoi vuonna 2000 runokokoelmalla *Jännittävää olisi nähdä pihalla lintuja*, josta on myös "Tuska"-runo. Kokoelmalle on ominaista ironian, parodian ja surrealistisen poetiikan sekä suomen kielen tarjoamien mahdollisuuksien virtuoosimainen käyttö. Myöhemmin Rimminen on omistautunut ennen kaikkea romaanien kirjoittamiselle ja vuonna 2010 hän sai Finlandia-palkinnon romaanistaan *Nenäpäivä*. "Tuska"-runon aikaisempi versio ilmestyi vuonna 1999 antologiassa *Kivi keskellä toria: suuri runokilpailu*.

Kuva: Stefan Bremer

Mikko Rimminen: (TUSKA)

Nukuttu hyvin, herätty, tankattu auto, ajettu metsään, poimittu tatit, kerätty marjat, tunnettu linnut, kiivetty puuhun ja vedetty keuhkot täyteen virheetöntä sineä, kävelty, reippaasti kävelty, juostukin, kukkulan laelle kävelty ja katsottu laaksot, joet, lampien linssit, laaksoihinkin kävelty, sammalet kosketeltu, polut tallattu, jäljet peitelty, ajettu kotiin, paistettu pihvit, laitettu muhennos, pakastettu marjat, nukuttu hyvin.

(TUSKA)

Nukuttu hyvin, herätty, tankattu auto, ajettu metsään, poimittu tatit, kerätty marjat, tunnettu linnut, kiivetty puuhun ja vedetty keuhkot täyteen virheetöntä sineä, kävelty, reippaasti kävelty, juostukin, kukkulan laelle kävelty ja katsottu laaksot, joet, lampien linssit, laaksoihinkin kävelty, sammalet kosketeltu, polut tallattu, jäljet peitelty, ajettu kotiin, paistettu pihvit, laitettu muhennos, pakastettu marjat, nukuttu hyvin.

1 Keskustele

- Runossa on käytetty passiivin perfektiä: (on) nukuttu hyvin. (Katso lisätietoa suomen kielen passiivista s. 143.)
- Kehen verbit viittaavat, kuka voi olla runon puhuja?
- Millaisia ovat muiden tuntemiesi kielten passiivi- ja impersonaalirakenteet? Miten teksti kääntyisi muille kielille?
- Mieti aktiivin ja passiivin käyttöä suhteessa luontoon. Mitä ihminen tekee metsässä? Mitä metsä tekee? Mitä metsälle on tehty?
  - Kirjoita sanapareja, joissa kuvaat metsää erilaisilla partisiippirakenteilla (esim. laulava metsä – laulanut metsä – laulettu metsä).
- Rimmisen runossa lähes kaikki objektit ovat t-monikossa: *Kerätty marjat. Polut tallattu*. Millaisen merkityksen t-monikossa olevat objektit tuovat runon sisältöön?

2 Keskustele

- Tarkastele runon rytmiä:
  - Onko se säännöllinen alusta loppuun saakka vai muuttuuko se jossain kohtaa?
  - Miten rytmi, sen säännöllisyys tai epäsäännöllisyys, liittyy sisältöön?

3 Keskustele

- Runon nimi on (Tuska). Pohdi tuska-sanaa. Millaiseen tunnetilaan se viittaa? Mikä sana vastaisi sitä ensikielessäsi?
- Miten tulkitset runon nimen suhteessa runon muuhun tekstiin?

4 Keskustele

- Mitä teksti kertoo suhtautumisesta luontoon?
- Kertooko runo mielestäsi jotain olennaista suomalaisuudesta? Jos kertoo, niin mitä?
- Lue jokaisenoikeudet. Mitä ne kertovat mielestäsi suomalaisten luontosuhteesta? Mitä mielikuvia esimerkiksi muotoilut "käyttää luontoa" tai "nauttia oikeuksista" herättävät?

Hyvä tietää

”**Jokaisenoikeuksilla** (aiemmin jokamiehenoikeudet) tarkoitetaan jokaisen Suomessa oleskelevan mahdollisuutta käyttää luontoa siitä riippumatta, kuka omistaa alueen tai on sen haltija. Oikeuksista nauttimiseen ei tarvita maanomistajan lupaa eikä niistä tarvitse maksaa. Jokaisenoikeutta käyttämällä ei kuitenkaan saa aiheuttaa haittaa tai häiriötä.

Saa

- liikkua jalan, hiihtäen ja pyöräillen luonnossa, kuten metsissä, luonnonniityillä ja vesistöissä
- ratsastaa maastoa vahingoittamatta
- oleskella ja yöpyä tilapäisesti alueilla, joilla liikkuminenkin on sallittua
- poimia luonnonmarjoja, sieniä ja rauhoittamattomia kasveja
- veneillä, uida ja kulkea jäällä
- onkia ja pilkkiä

Ei saa

- haitata maanomistajan maankäyttöä
- kulkea pihamailla, istutuksilla tai viljelyksessä olevilla pelloilla
- kaataa tai vahingoittaa kasvavia puita
- ottaa kuivunutta tai kaatunutta puuta
- ottaa sammalta tai jäkälää
- tehdä avotulta toisen maalle
- häiritä kotirauhaa esimerkiksi leiriytyymällä liian lähellä asumuksia tai meluamalla
- roskata ympäristöä
- ajaa moottoriajoneuvolla maastossa
- häiritä tai vahingoittaa lintujen pesiä ja poikasia
- häiritä eläimiä
- kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia
- päästää koiraa yleiselle uimarannalle, lasten leikkipaikaksi varatulle alueelle, kunnostetulle ladulle tai urheilukentälle
- pitää koiraa kytkemättömänä taajama-alueella, kuntopolulla tai toisen alueella
- pitää koiraa kytkemättömänä 1.3.–19.8. välisenä aikana.”

(Ympäristöministeriö 2025)

5 Kirjoita

A) Ennen kirjoitustehtävää, pohdi:

- Mitä luonto sinulle tarkoittaa?
- Mitä muuta luonto voi olla kuin virkistyspaikka?
- Mitä sanoja ja ilmauksia sinulle tulee mieleen, kun puhutaan luonnosta? Kirjoita sanoista lista!

B) Kirjoita luontohaiku

Haiku on japanilainen, tyypillisesti kolmisäkeinen runo, jossa on 17 tavua. Tavut on jaettu säkeiksi suhteessa 5-7-5. Haikujen aiheet liittyvät usein luontoon. Haikurunot ovat asultaan pelkistettyjä, mietelauseenomaisia eli aforistisia. Tässä runoilija Rakel Liehun (s. 1939) haiku:

Lumi säteilee
kuin pieni sisareni
ainoan talven

- Valitse muutama sana kirjoittamastasi luontosanojen listasta. Kirjoita sanoja käyttäen luontoaiheinen haiku. Haiku voi olla idyllinen, romanttinen, harmoninen, filosofinen... mutta myös raju, inhottava, provosoiva tai dystooppinen.
- Yritä sisällyttää haikuun ainakin yksi passiivi- tai partisiippirakenne.

Haiku-runoja voi tutkia esimerkiksi netistä löytyvän Runorobotin avulla! Kirjoita hakukoneeseen "runorobotti".

6 Kirjoita

Rimmisen "Tuska" kertoo asioista, joita on tehty. Kirjoita seuraavaksi siitä, mitä pitää tehdä huomenna. Kirjoita runo Rimmisen lakoniseen tyyliin, mutta ajattele sitä tehtävälistanä seuraavalle päivälle. Valitse, mikä on sopiva verbimuoto, esimerkiksi

- a. A-infinitiivi: nukkua, herätä, tankata auto
- b. imperatiivi: nuku, herää, tankkaa auto
- c. passiivin preesens: nukutaan, herätään, tankataan auto

Voit jatkaa luonto-temaa tai valita tekstille uuden aiheen.

Rosa Liksom

Novellin on kirjoittanut Rosa Liksom, jonka esittelyn voi lukea oppimateriaalin sivulta 50. Myös "Uroshirvi"-novelli on ilmestynyt kokoelmassa *Väliaikainen* (2014).

Rosa Liksom: Mielenveysongelmista jo pidempään kärsinyt uroshirvi...

Mielenveysongelmista jo pidempään kärsinyt uroshirvi syöksyi iskelmälaulajan vanhan Mersun kimppuun nelostiellä Kiiminkijoen ja Luusuantien välisellä osuudella varhain sunnuntain vastaisena aamuna. Iskelmälaulaja lensi ohjaamansa Mersun tuulilasista ulos, koska oli työstään väsyneenä unohtanut kiinnittää turvavyön. Hänellä oli kuitenkin onni mukana, sillä hän selvisi yllättävästä tapaturmasta pelkällä säikähdyksellä. Hirvi ja Mersu kävivät kovan ja verisen taistelun sillä seurauksella, että Mersu kuoli. Hirvi pakeni metsään pahoin loukkaantuneena. Iskelmälaulaja hälytti paikalle paikallisen metsästysseuran sihteerin ja puheenjohtajan, jotka lähtivät hiihtämään hirven perään. He eivät lehtemme toimitukseen saapuneiden tietojen mukaan ole vielä löytäneet onnettomuuspaikalta paennutta, sillä sankka lumisade on peittänyt tappajahirven jäljet.

Susi juoksi auton alle Hämeen valtatiellä Turussa

Turun poliisi sai lauantaina useita ilmoituksia mahdollisesta sudesta, joka liikkui lähellä Turun keskustaa. Poliisi varoitti sosiaalisessa mediassa mahdollisesta sudesta, joka liikkui Halinen–Ylioppilaskylä-alueella Turussa. Poliisin mukaan eläintä ei saanut yrittää lähestyä. Alkuillasta kello kuuden aikoihin susi kuitenkin löytyi. Se oli juossut auton alle Hämeen valtatiellä lähellä Rasintien risteystä. Poliisi kävi paikalla lopettamassa suden.

Kuvitteellinen susiuutinen

(Muokattu *Helsingin Sanomissa* 22.2.2022 ilmestyneen pikku-uutisen pohjalta)

1 Keskustele

- Vertaa parin kanssa susiuutisen ("Susi juoksi auton alle Hämeen valtatiellä Turussa") ja Rosa Liksomien tekstin tyyliä, sävyä ja sanavalintoja.
- Miten teksteissä puhutaan eläimistä? Ketkä tai mitkä ovat teksteissä aktiivisia tekijöitä?

2 Keskustele

Luonnosta ja luontosuhteesta kerrotaan paljon kliseitä ja harvoin määritellään, mitä *luonto*-sanalla oikeastaan tarkoitetaan (ks. s. 66). Pohdi parin kanssa:

- Onko luonto kasveja, puita ja metsiä, kallioita ja vesistöä, mahdollisimman vähän ihmisen muokkaamaa ympäristöä?
- Entä eläimet, ovatko ne "luontokappaleina" kaikki osa luontoa ja miten ne eroavat ihmisestä?
- Onko ihminen osa luontoa ja jos on, niin millä tavalla?

3 Kirjoita

- Poista Liksomien hirvikertomuksen viimeinen virke ja jatka sen sijaan tarinaa itse.
- Mitä tapahtui lumisessa metsässä hirven ja sen perään hiihtäneiden metsästysseuran sihteerin ja puheenjohtajan välillä? Entä miten kävi muille asianosaisille? Onko se tärkeää?
- Keskity siihen, mitä itse pidät kiinnostavana ja olennaisena. Kaikesta ei tarvitse kirjoittaa, aiheet ja hahmot voi pudottaa tarinasta pois matkan varrella!

4 Kirjoita

- Lue uudestaan pikku-uutinen auton alle jääneestä sudesta. Miten Susisanomat suhtautuisi uutisessa kerrottuun onnettomuuteen?
- Kirjoita vastaavanlainen lyhyt uutinen susimedian näkökulmasta.

5 Kirjoita

- Uutisessa käytetään ilmaisua "mahdollinen susi". Miten tämä "mahdollinen susi" näkee traagisen tilanteensa? Kirjoita monologi "mahdollisen suden" näkökulmasta.
- Huom. Ennen kirjoittamista tee päätös, onko susi elossa vai kuollut.

6 Kirjoita

Tilanteessa oli suden lisäksi osallisena muitakin: ihmisiä, autoja, kenties muita eläimiä. Jotkut niistä on kirjoitettu uutiseen, toisia ei eksplisiittisesti mainita.

- Pohdi parin kanssa, keitä/mitä nämä muut osalliset voisivat olla. Miten he päätyivät tilanteeseen tai miten he siihen liittyvät? Kuka/mikä on aktiivinen toimija, kuka/mikä sivustakatsoja tilanteessa?
- Valitse yksi hahmoista ja kirjoita lyhyt, vapaamuotoinen teksti tilanteesta tämän hahmon näkökulmasta. Teksti voi olla esimerkiksi sisäinen monologi, tilannekatsaus, analyysi, tunteellinen vuodatus jne.

Tiina Lehikoinen

Tiina Lehikoinen (s. 1982) on runoilija, prosaisti, nykytaiteilija ja aforisti, jonka tekstit liikkuvat usein runon, aforismin ja lyhytproosan välimaastossa. Lehikoinen *Sitruunalumilyhtyjä* (2008) on palkittu vuoden aforismikirja -palkinnolla. Myös muut teokset, kuten *Samaan aikaan toisaalla* (2013), *Multa* (2016) ja *Terra Nova* (2019) ovat saaneet palkintoja tai palkintoehdokkuuksia. Lehikoinen on päätoimittanut runouslehti *Tuli & Savua* sekä verkkolehti *Noesista*. Hän kuuluu yhteisölliseen Osuuskunta Poesia -kustantamoon, jonka toiminnan keskiössä on monimuotoinen runous. "Sulava napa" on kokoelmasta *Kukkien kapina – Yökertomuksia* (2020).

Kuva: Toni Härkönen

Tiina Lehikoinen: Sulava napa

Eräänä jouluna me saamme sisareni kanssa lahjaksi kaksi jättiläiskarhua. Vaikka sinä olet pienempi, saat karhuista isomman. Sillä on pallokuvioinen rusetti ja musta nenänpää. Uba istuu tukevasti takalistollaan lastenhuoneen matolla. Toinen karhuista horjuu kahdella jalalla vihreä satiininauha kaulassaan. Sen suusta pilkottaa pikkiriikkinen punainen nahkapala, joka repeää leikeissämme irti. Iltaisin karhut makaavat vuoteissamme ja me makaamme karhujen kainalossa. Puhumme unelmista. Salaisuudet kohoavat kerrossängyssä alapediltä yläpedille, kunnes törmäävät kattolistaan ja kikattelevat vastaukset kiitävät paluupostina yövalopuhelimen kautta takaisin alas. Vuosikymmeniä myöhemmin huoneemme on remontoitu valoisaksi keittiöksi. Kerrossängyn paikalla hurisee messinkinen liesituuletin ja pehmokarhut on siirretty ulkovarastoon. Niiden turkit ovat hiirten papanoiden peitossa. Jyrsijät ovat varastaneet valkoiset sisuspumpulit pesiensä lämmikkeeksi. Makaan sinun ja ystäväni kanssa leveässä sairaalasängyssä, joka muistuttaa laivaa tukevine päätylautoineen. Te molemmat pelkätte tulvavesiä, ja synnyttämistä. Ja minä koetan kesyttää pelkonne, aivan niin kuin silloin, kun uskoimme vielä lapsien varttuvan kukkapurkeissa. Jospa multa onkin liian paakkua, tai kuivan kosteaa... Katselemme auditorion seinälle päällekkäin projisoituja luontofilmejä sulavista jäätiköistä.

Olette kokeellisen synnytysvalmennuksen etsikkoyleisö. Murtuvan jäävuoren paine saa aikaan vedenpaisumuksen. Oven takana isämme ja ystäväni isä juovat samppanjaa rikkiäisistä laseista. He ovat toisenlaisten aikojen kasvatteja, harmaakarhuja, jotka haaveilivat poikavuosina naparetkistä ja ajoivat naskalikelkalla päänsä pyörälle. Kun poltot alkavat, pitelen sinua ja ystävääni kädestä. Sidon niskaasi pallorusetin ja ystävälleni vihreän nauhan. Liinat hulmuavat yöllä. Jäätikköjen navoilta kuuluu helinää. Saumauksien takaa puskee esiin materian hyöky, joka sysää kuvat kumoon ja järjestelee kaiken uudelleen. Kuuluu vaimeaa murinaa. Viimein te kaksi kevenette ja lähdette liitoon. Takapihalla eräs neuvokas ritari Don Quijote tippuu riippumatosta, jossa hän on kuorsannut silmälaput silmillään ja reisisuojus kainalossaan aina siitä lähtien, kun haikara heitti hänet nokastaan. Pihan lapset pikkujalkoineen ja karhuineen asettavat uudet kysymykset hänen suuhunsa.

1 Keskustele

- Mistä novelli kertoo? Kuinka tulkitset novellin?
- Ketkä ovat mielestäsi novellin minä ja sinä?
- Mitä novellin henkilöt pelkäävät? Mistä luulet, että pelko kumpuaa eli mikä on syy pelolle?
- Millä tavalla novellissa käsitellään luontoa?

2 Keskustele

- Lue teksti ääneen ja tarkastele sen rytmiä.
  - Minkä pituisia lauseet ja virkkeet ovat?
  - Miten virkkeiden vaihteleva pituus luo tekstiin rytmiä?
  - Mikä muu vaikuttaa tekstin rytmiin ja tempoon?

3 Keskustele

- Tekstissä on muutama onomatopoeettinen sana eli sana, joka muistuttaa tai jäljittelee ääntä, jota se kuvaa (esimerkiksi *hihittää*).
  - Mitä tällaisia sanoja löydät tekstistä? Mitä muita vastaavia sanoja tiedät?
  - Mieti tällaisten sanojen käänkösvastineita omassa kielessäsi. Missä määrin ne muistuttavat suomenkielisiä sanoja?

4 Kirjoita

- Tekstissä on melko paljon yhdyssanoja. Etsi ja alleviivaa ne. Jotkin Lehtiköisen käyttämistä yhdyssanoista ovat melko tavanomaisia, vakiintuneita ilmaisuja, osa on poeettisia uudissanoja.
- Valitse viisi mielenkiintoisinta tai kummallisinta yhdyssanaa ja muokkaa niitä vaihtamalla ensin määräosa eli ensimmäinen sana. Voit keksiä muutaman vaihtoehdon jokaiselle yhdyssanalle.
  - Kokeile, pystytkö luomaan antonyymejä/vastakohtia (esim. jättiläiskarhu – kääpiökarhu vs. nenänpää – ?). Milloin se onnistuu ja milloin ei, miksi?
  - Mitkä yhdyssanat liittyvät karhuihin? Millaisia karhuja tekstissä esiintyy?
- Vaihda nyt valitsemasi viiden yhdyssanan perusosa eli viimeinen sana. Pidä siis määräosa, esimerkiksi jättiläis- ja pohdi sille kontekstiin sopiva perusosa. Käytä ainakin osittain samoja yhdyssanoja kuin edellisessä tehtävässä.

5 Kirjoita

- Tekstissä mainitaan myös joitakin eläimiä. Etsi ja alleviivaa ne tekstistä.
- Kuvittele eläimet omiksi persoonikseen ja pohdi, miten eläimet kommentoisivat novellin henkilöiden pelkoja: miten ne näihin suhtautuisivat, miten ne suhteuttaisivat niitä omaan tilanteeseensa, omiin pelkoihinsa.
- Kirjoita vähintään kolmen eläimen repliikit.

6 Kirjoita

Ennen nukkumaanmenoa novellin lapset kuiskuttelevat toisilleen unelmista.

- Kirjoita lyhyt teksti, muutama lause, millaisia unelmia sinulla oli lapsena. Ellet muista, yritä keksiä.
- Entä millaisia unelmia sinulla on nyt? Kirjoita niistä lyhyt teksti. Ellei sinulla ole unelmia, kirjoita pohdinta, minne ne ovat mahtaneet kadota.

Kirjallisuus

Lehikoinen, Tiina 2020: *Kukkien kapina – Yökertomuksia*. Helsinki: LIKE.

Liksom, Rosa 2014: *Väliaikainen*. Helsinki: LIKE.

Rimminen, Mikko 2000: *Jännittävää olisi nähdä pihalla lintuja*. Helsinki: Tammi.

***

Aaltola, Elisa & Birgitta Wahlberg (toim.) 2020: *Me & muut eläimet. Uusi maailmanjärjestys*. Tampere: Vastapaino.

Björklund, Heidi, Kaisa Hiltunen, Jenna Purhonen, Minna Rainio, Nina Sääsikiähti & Antti Vallius (toim.) 2022: *Luontosuhteiden luonto. Taiteentutkimuksen ja ekologian näkökulmia*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 133.

Haila, Yrjö & Ville Lähde 2003: *Luonnon politiikka*. Tampere: Vastapaino.

Hyttinen, Elsi, Jouni Teittinen & Helinä Ääri [tulossa]: *Nature Now and Then: Figuring Environmental Relations in Finnish Literature*. Helsinki: SKS.

Hylland Eriksen, Thomas, Sanna Valkonen & Jarno Valkonen (toim.) 2019: *Knowing from the Indigenous North: Sámi Approaches to History, Politics and Belonging*. New York: Routledge.

Koistinen, Anna-Kaisa & Sanna Karkulehto 2021: Kohti planetaarista tuntua. Feministis-posthumanistinen uudelleenkuviittelu ja etiikka ihmisen jälkeen. *niin & näin*, 1/2021.

Lahtinen, Toni & Markku Lehtimäki (toim.) 2008: *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: SKS.

Laakso, Maria, Toni Lahtinen & Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.) 2011: *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: SKS.

Lukkarinen, Ville & Annika Waenerberg 2004: *Suomi-kuvasta mielenmaisemaan: kansallismaisemat 1800- ja 1900-luvun vaihteen maalaustaiteessa*. Helsinki: SKS.

Peltola, Rea, Anni Jääskeläinen & Katariina Harjunpää (toim.) 2021: *Kieli ja eläin. Vuorovaikutusta ja kielioppia monilajisissa yhteisöissä*. Toim.. Helsinki: SKS.

Rojola, Lea 2009: From High Hills Down to the Marshes. Nature, Nation and Gender in Finnish Literature. Teoksessa *The Angel of History: Literature, History and Culture*. Toim. Vesa Haapala, Hannamari Helander, Anna Hollsten, Pirjo Lyytikäinen & Rita Paqvalén. Helsinki: Department of Finnish Language and Literature, University of Helsinki.

Ympäristöministeriö 2025: Jokaisenoikeudet. <https://ym.fi/jokaisenoikeudet>

ROMAANILUKUPIIRIT

ROMAANILUKUPIIRIT

Tässä luvussa esittelemme kolme hankkeessamme toteutettua romaanilukupiiriä tehtävineen. Romaanilukupiirit on toteutettu noin kymmenen x 90 minuutin lukupiirikerran kokonaisuuksina. Idea on, että jokaiselle lukupiirikerralle luetaan noin 30 sivua, minkä lisäksi teoksen loppuunlukemisen jälkeen on hyvä pitää 1–2 kokoavaa tapaamiskertaa. Yhden romaanin käsittelyyn voi siis varata yhden lukukauden mittaisen kurssin.

Romaanin lukeminen voi alussa olla hankalaa, kun uusia sanoja ja ilmauksia tulee paljon. Pikku hiljaa lukeminen helpottuu, kun teoksen kieli ja kerronnan tyyli tulevat tutummiksi. Lukemisen helpottamiseksi osallistujien kanssa on hyvä lukupiirin aikana keskustella siitä, miten lukeminen sujui ja jakaa hyväksi havaittuja lukustrategioita.

Jos osallistujat ovat toisilleen tuntemattomia, kannattaa ensimmäinen yhteinen kerta käyttää tutustumiseen ja lämmittelyyn esimerkiksi jonkin tämän oppimateriaalin TEEMA-osion lyhyen tekstin avulla. Kirjallisuuteen liittyvä matalan kynnyksen tutustumiskeskustelu voi olla esimerkiksi seuraavanlainen:

Kerro ensin parille ja sitten lyhyesti muulle ryhmälle:

- Kuka olet?
- Kerro jokin kirjallisuusmuisto: esimerkiksi lapsuuden tai nuoruuden lempikirja, sinua inspiroinut kirjan henkilö tai kirjailija, sinulle tärkeän ihmisen lempikirja, paikka jossa on ihana lukea...
- Minkä kirjan olet lukenut viimeksi? Millä kielellä luit sen? Mitä ajatuksia kirja herätti?
- Oletko lukenut aiemmin suomeksi / suomalaista kirjallisuutta? Mitä luit? Kuinka se sujui?

Opettaja voi toteuttaa esimerkkinä käytettävät romaanilukupiirit sellaisenaan tai muokata kunkin lukupiirin kysymyksiä ryhmän tarpeiden mukaan sekä soveltaa esimerkkilukupiirien rakennetta myös muihin kaunokirjallisiin teoksiin. Esimerkkipiirien sivunumerot on merkitty teosten kovakantisten painosten mukaan. Sivunumerot saattavat vaihdella painosten välillä.

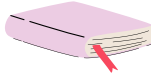
Myös romaanilukupiireissä voidaan laatia osallistujien yhteinen, sähköinen sanakirjatiedosto, jonne poimitaan tekstissä esiintyviä uusia ilmauksia selityksineen. Lukupäiväkirjan kirjoittaminen tukee lukupiirityöskentelyä. Katso lukupäiväkirjan ohje s. 13.

HUOM. Romaanilukupiireissä voi mainiosti hyödyntää aiempien teemaosioiden lähestymistapoja sekä keskustelu- ja kirjoitustehtäviä.

Yleisohje kullekin lukupiirikerralle on seuraavanlainen:

Valitkaa pienryhmässä yksi tai useampi kysymys, josta keskustellette. Jos et tunne juttukaveria, muista esittäytyä! Pienryhmässä keskustellaan n. 10 minuuttia, jonka jälkeen palataan yhteiseen ryhmään. Tehkää muistiinpanoja pienryhmäkeskustelusta omaan lukupäiväkirjaan.

Johanna Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*

Johanna Sinisalo (s. 1958) on Suomen tunnetuimpia fantasiakirjailijoita. Hän on kirjoittanut sekä tieteisfiktiota että historiallista fiktiota ja käsitellyt niin folklore- kuin avaruusaiheita. Hänen teoksiinsa kuuluu useita romaaneja ja kymmeniä novelleja sekä teatteri-, radio-, televisio-, elokuva- ja sarjakuvakäsikirjoituksia. Sinisalo on saanut seitsemän kertaa Suomen parhaasta tieteis- tai fantasianovellista myönnettävän Atorox-palkinnon ja hänen ensimmäinen romaaninsa *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000) on palkittu Finlandia- sekä James Tiptree Jr. -palkinnolla. *Sankarit*-romaanin (2003) sisältyy 2000-luvulle sijoitettuja ja nykyaikaistettuja *Kalevala*-eepoksesta tuttuja henkilöitä ja tarinoita.

Kuva: Laura Tammisto / SKR

Ennen päivänlaskua ei voi kertoo nuoresta valokuvaajasta, joka löytää ja ottaa hoitaakseen peikonpoikasen keskellä nykyaikaista Tampereen kaupunkimiljöötä. Romaani herätti ilmestyessään huomiota käsittelemällä erilajisten välisiä suhteita, seksuaalisuutta, maahanmuuttaneiden naisten, niin sanottujen postimyyntimorsianten asemaa sekä monenlaisia valtasuhteita.

Romaanissa realistiset elementit kohtaavat fantasian, ja lukijaa kutsutaan pohtimaan sitä, mikä maailmassa voi olla totta tai mahdollista. Tällaista *spekulatiivista fiktiota* rakennetaan teoksessa muun muassa käyttämällä erilaisia tekstilajeja: teoksessa on puhekielenomaista kerrontaa, fiktiivisiä lehtiartikkeleita ja internetsivuja, kaunokirjallisuuskatkelmia ja vanhaa kirjasuomea.

Teoksen nimi tulee laulusta *Päivänsäde ja menninkäinen* (säv. ja san. Reino Helismaa), jonka tunnetuin esittäjä on Tapio Rautavaara. Ennen teoksen käsittelyä voidaan lukea laulun sanat ja kuunnella laulu esimerkiksi Youtubesta.

”Kas, menninkäinen ennen päivänlaskua ei voi / milloinkaan elää päällä maan.”

Lukupiirikerta 1: luettavana s. 8–34

Ensimmäisellä kerralla keskitytään lukukokemukseen ja tekstin herättämiin tunteisiin. Keskustelun pohjalta lukupiirin ohjaaja saa käsityksen ryhmän tasosta ja tekstin vaikeudesta ryhmäläisille, mikä auttaa suunnittelemaan toimintaa jatkossa. Keskustelussa 1 käytetty sanastotehtävä (lihavoituna) voidaan tehdä vaikka jokaisen lukupiirikerran aluksi tai kotitehtävänä lukupiirikertojen välissä, jos se tuntuu tarpeelliselta. Uudet, vaikeat tai muuten kiinnostavat sanat voidaan koota jaettuun sähköiseen tiedostoon yhteiseksi sanakirjaksi.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui?
- Mitä sanoja, ilmauksia ym. jäit miettimään? **Poimi katkelmasta 5–10 sanaa/ilmaisua/rakennetta, jota et ymmärtänyt tai jotka herättivät kiinnostuksesi.**
- Mitä ajatuksia henkilöhahmot tai miljöö herättivät? Millaisia oletuksia teit päähenkilöstä tekstin alun perusteella?
- Mitä haluaisit kysyä parilta tai muulta ryhmältä?

Enkeli nimeää löytämänsä peikon Pessiksi. Tämä on viittaus Yrjö Kokon satuun *Pessi ja Illusia* (1944). Jatkosodan aikaan rintamalla kirjoitettu satu kertoo Pessi-peikosta ja Illusia-keijusta. Teoksen kuvituksena on Kokon ottamia luontokuvia. Sadun pohjalta on tehty muun muassa baletti, elokuvia ja näytelmiä.

Keskustelu 2

- Mikä oli kivaa tai kiinnostavaa?
- Mikä oli tylsää tai mikä ei kiinnostanut sinua?
- Mikä tekstissä oli yllättävää tai vierasta? Mikä tosi tavallista tai tuttua?
- Sivuilla 10–11 esiintyy paljon sanoja, joilla tarkoitetaan nuorta miestä. Mitkä kaikki synonyymit löydät?

Sana *mörrimöykky* viittaa Marjatta Pokelan säveltämään ja sanoittamaan lastenlauluun ja siinä esiintyvään peikkoon. Laulun kuuluisia esittäjiä ovat esimerkiksi Eveliina Pokela ja kaksoset (1965) sekä Kirka.

Lukupiirikerta 2: luettavana s. 35–68

Keskustellaan tarinan herättämistä mielikuvista ja yhteyksistä omaan elämään. Kiinnitetään huomiota teoksen kieleen ja henkilöhahmojen välisiin suhteisiin.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui?
- Millaisia tunteita tai reaktioita tarina on herättänyt sinussa tähän asti?
- Millaisia omia kokemuksia tai mediasta ja muualta lukemiasi tarinoita tuli mieleesi, kun luit? Oletko törmännyt Suomen mediassa niin sanottuihin suurpetokeskusteluihin?
- Minkälaisia kysymyksiä tarina sinussa herätti? Mitä asioita pohdit, epäilit tai et ymmärtänyt?

Sivulla 36 oleva teksti mukailee kansalliseepokseksi kutsuttua Elias Lönnrotin *Kalevalaa*, jonka aineisto on peräisin laajalta suomalais-karjalais-inkeriläiseltä alueelta. Romaanissa palataan *Kalevalaan* ja kansanrunouteen myöhemmin, ja niitä voidaan käsitellä tarkemmin lukupiirikerran 6 yhteydessä.

Keskustelu 2

- Mitkä sanat, lauseet tai katkelmat "pistivät silmään" eli olivat esimerkiksi erityisen hyvin kirjoitettuja, hauskoja, outoja, epäselviä, provosoivia tai tärkeän tuntuisia?
- Lue valitsemasi kohdat ääneen muille! Pohtikaa, mikä tekee kohdasta niin erikoisen, kauniin tai voimakkaan.
- Mitä ajattelet tässä vaiheessa henkilöiden välisistä suhteista? Millainen on Palomitan ja Pentin välinen suhde? Entä Martesin ja Mikaelin? Minkälaisia tunteita peikko ja peikkotekstit herättävät Enkelissä?

Kirjoitusharjoitus

- Poimi katkelmasta metaforat ja vertaukset, joissa kuvaillaan jonkun ulkonäköä. Kirjoita runo, jossa käytät näitä ilmauksia.

Vertaus on **kielikuva**, joka ilmaisee kuvattavan vertaamalla sitä johonkin toiseen; se on kuvallinen, havainnollistava esitystapa, jossa pääkäsitteen rinnalle asetetaan toinen, usein analoginen, konkreettisempi ilmaisu. Vertaus rakentuu kuin tai niin kuin -konjunktion varaan, esimerkiksi "jokin iskee oikeaan reiteeni kuin tiikeri" (s. 136) tai "sen häntä tärisee aavistuksenomaisesti kuin herkän instrumentin neula" (s. 138).

Metaforasta on olemassa erilaisia teorioita. Usein se määritellään kielikuvaksi, jossa kahta toisiinsa liittymätöntä asiaa verrataan suoraan toisiinsa ilman vertailusanaa "kuin". Esimerkiksi "hänen ovensa on juuri nielaisemassa hänet" (s. 76), "sen turkki pölisee jatkuvasti synkeänä pilvenä" (s. 118), "ruskea neste lähtee juoksemaan" (s. 222) ja "suu on kiristynyt puukonhaavaksi" (s. 224) ovat metaforia.

Vertaukset ja metaforat voivat kiteytyä idiomeiksi eli vakiintuneiksi kuvainnollisiksi sanaliitoiksi, kuten "ilma on kuin morsian" tai "hän palasi kotiin häntä koipien välissä". Toisinaan tällaiset ilmaukset esiintyvät monessa kielessä lähes sellaisenaan, toisinaan ne ovat kielikohtaisia.

Lukupiirikerta 3: luettavana s. 69–99

Kiinnitetään huomiota romaanin kerrontatekniikkaan ja pohditaan kääntämisen näkökulmaa.

Keskustelu 1

- Mitä mieltä olet romaanin muodosta, moninäkökulmaisesta kerronnasta? Mitä se mielestäsi palvelee, tukeeko se romaanin temaattista tasoa? Onko tämän tyyppinen kerrontastrategia tuttu vai uusi, jopa yllättävä?
- Onko viimeisen jakson (s. 69–99) lukeminen sujunut helpommin kuin edelliset, kun siinä oli vain eri henkilöihahmojen näkökulmasta kerrottuja osioita?

Lukupiirikertaa varten kirjastosta voi käydä lainaamassa teoksen käännöksiä eri kielillä. Vaihtoehtoisesti voidaan etsiä verkosta kuvia käännösten etu- ja takakansiteksteistä ja tarkastella, millaisia mielikuvia ne herättävät.

Keskustelu 2

- Tiedätkö, onko romaania käännetty kielelle, joka on sinulle tärkein/vahvin? Voit etsiä tietoa netistä, esimerkiksi FILI:n (Finnish Literature Exchange) “Suomen kirjallisuuden käännökset” -tietokannasta.
- Millä nimellä romaani on käännetty “sinun” kielellesi? Miten itse kääntäisit sen?
- Jos kirja on käännetty “sinun” kielellesi ja tunnet käännöksen, miten sana peikko on käännetty? Miten itse kääntäisit sen?

Lukupiirikerta 4: luettavana s. 100–130

Keskitytään katkelman kaupunkikuvaukseen ja keskustellaan Palomitan henkilöhaun näkökulmasta naisen asemasta Suomessa.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui? Mitä tunteita tällä viikolla luettu katkelma herätti?
- Lue uudestaan s. 106–108, joissa kuvaillaan kaupunkia kaupunkien sisällä.
- Minkälaisiin kaupunkitiloihin Ecke on kiinnittänyt huomiota? Mitä ajatuksia ja tunteita ne sinussa herättävät?
- Millainen on oma kaupunkisi kotikaupunkisi sisällä?

Kirjoitusharjoitus

- Sivulla 106–108 kuvataan, miten erilaisten ihmisten kaupungit rakentuvat kaupunkien sisään. Katso katkelmasta mallia, ja kirjoita kuvaileva teksti A ja/tai B-aiheesta.
  - A) *Minun kaupunkini kaupungissa*. Millainen on kotikaupunkisi omasta näkökulmastasi katsottuna? Mitkä rakennukset ja maamerkit ovat tärkeitä sinulle itsellesi tai sinulle tärkeille yhteisöille? Miltä näyttää päivittäinen reittisi, kun kuljet kaupungin läpi? Mitä paikat kertovat sinusta ja sinulle?
  - B) *Minun valtioni valtiossa*. Millainen on kotimaasi, asuinmaasi tai mikä tahansa maa, jossa olet asunut, omasta näkökulmastasi katsottuna? Mitkä kaupungit, paikat ja maamerkit ovat tärkeitä? Miltä näyttää reitti, jonka olet kulkenut maan läpi? Mitä paikat kertovat sinusta ja sinulle?
- Yhden katkelman pituus voi olla esimerkiksi 1 sivu.

Keskustelu 2

- Lue uudestaan Palomitan näkökulmasta kerrottu katkelma sivulta 120.
- Mitä ajatuksia ja tunteita katkelma sinussa herättää?
- Romaanissa esiintyy sananlasku ”mies on kodin tukipilari, vaimo sen valo”. Mitä kotiin liittyviä sananlaskuja tiedät Suomesta tai muista maista? Mitä ne mielestäsi kertovat kyseisestä kulttuurista?

2000-luvun alussa Suomen mediassa uutisoitiin niin sanotusta **postimyyntimorsian-ilmiöstä**. Nimitys viittaa ilmiöön, jossa mieshenkilö etsi puolisoa postimyyntikatalogien tai verkkopalveluiden kautta ja ”tilasi” itselleen vaimon tyypillisesti kehittyvästä maasta kehittyneempään. Usein järjestelyyn kuului taloudellista tai muunlaista riistoa.

Lukupiirikerta 5: luettavana s. 131–165

Kiinnitetään huomiota siihen, miten Sinisalo rakentaa henkilöhahmoja kerronnan avulla ja tarkastellaan vanhaa kirjasuomea.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui? Mitä tunteita tällä viikolla luettu katkelma herätti?
- Romaani on luettu nyt noin puoliväliin. Miten ennustatte tarinan päättyvän? Miten tarinan hahmoille käy?
- Tehkää harjoitus kielellisistä tyylikeinoista, joilla Sinisalo rakentaa henkilöhahmoja.

Harjoitus

Lue tekstinäytteet ja pohdi niissä käytettyä kieltä. Merkitse havainnot tekstinäytteeseen esim. alleviivaamalla ja kirjoita ajatuksiasi tekstinäytteen perään:

Tunnistatko minäkertojat katkelmista? Mitkä tekstinäytteissä käytetyt sanat, ilmaukset tai kielen käytön tavat ovat mielestäsi omaperäisiä ja tyyppillisiä juuri kyseiselle puhujalle?

Minkälainen mielikuva henkilöhahmoista sinulle on syntynyt tähän asti lukemasi perusteella?

1. Mikael tuoksuu hieman kuin Kleinin One, havuilta ja sitruunalta ja mausteelta, ja jokin minussa liikaa. Mutta kun hän katsoo minua kuin koiranpentu, koettaa hakea silmistäni jotakin mitä niissä ei ole, hän alkaa saman tien rassata hermojeni. Tein mielestäni niiden parin kapakkaillan jälkeen selväksi että hän oli lyömässä kirvestään todella pahasti kiveen. Mutta minä tarvitsen Mikaelia nyt ja siksi kumarrun hänen ylleen nuuhkimaan pehmeästi kuin hevonen säikkyä varsaa.
2. Yläkerran mies soittaa ovikelloa. Hän on vaalea ja pitkä ja kiharatukkainen. Olen nähnyt hänet kerran ennenkin rapussa. Olen oppinut aina katsomaan ovisilmästä. Pentti ei halua että avaan ovea kenellekään paitsi niille joille hän on käskennyt avata. Ovisilmä on kaivo jossa asuu pieniä mutkalla olevia ihmisiä.
3. Enkeli on järkyttävän kaunis seisoessaan Eurénin kirja kädessään, niin kaunis että käteni pysähtyy, käteni joka oli nousemassa hänen hartialleen ja vetämässä häntä itseäni päin. Enkelin tukka harottaa sinne tänne, Jukolan Jussin ja vaalean pellonpienarpojan elovena-tukka, ja hän puristaa paljasta rintaansa vasten Gustaf Eurénia, harvinaista antikvaarista helmeä.

4. Ecke on pieni ja tumma, sen näköinen mitä yleensä nimitetään nörtiksi. Tukka on huonosti leikattu, sillä on vahvat silmälasit ja se on ruumiinrakenteeltaan kapeaharteinen, lyhytjalkainen, takamus on hieman leveä. Ei mitenkään minun tyyppiäni. Ecken kämppä on kuorrutettu kirjoilla. Ne kasvavat seinillä kaiken peittäen kuin kirjava sammalmassa ja yrittävät levittäytyä niille varatun tilan ulkopuolelle ulottamalla kulmikkaita lonkeroita ikkunalaudoille ja pöydille ja tuoleille ja lattialle.

Keskustelun 2 pohjaksi voidaan katsoa yhdessä Yle Areenan video "Mikael Agricola kahdessa minuutissa" tai etsiä netistä muuten tietoa Agricolasta.

Keskustelu 2

Keskustele ja kirjoita parin kanssa:

- Mitä muistat Mikael Agricolasta ja suomen kirjakielen synnystä?
- Yritä kirjoittaa parin kanssa s. 137 katkelma nykysuomeksi! Etsikää avuksi Kotuksen eli Kotimaisten kielten keskuksen lukuohje 1500-luvun suomen kieleen (kirjoita netin hakukoneeseen "Vanhan kirjasuomen oikeinkirjoituksen piirteitä"). Voitte käyttää myös vanhan kirjasuomen sanakirjaa (löytyy Kotuksen verkkosivuilta).
- Pohdi, mitä eroja nykysuomessa ja Agricolan suomessa on. Mikä on yhä samanlaista?

Osallistujat voivat kirjoittaa versionsa yhteiseen sähköiseen tiedostoon, jolloin voidaan helposti vertailla erilaisia lopputuloksia.

Lukupiirikerta 6: luettavana s. 166–200

Lukupiiri on noin puolivälissä, joten reflektoidaan, mikä toimii ja mitä voitaisiin muuttaa. Lisäksi keskustellaan kansanrunoudesta.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui? Kerro parille yksi asia, ilmaus, kohta tai näkökulma, joka jollain tavalla kiinnitti huomiosi tällä viikolla.
- Miettikää parin kanssa vähintään yksi asia, joka on mielestänne ollut mielenkiintoista, kivaa tai toimivaa lukupiirissä.
- Miettikää parin kanssa yksi asia, harjoitustyyppi tms., jota mielestänne olisi kiva vielä kokeilla lukupiirissä.

Keskustelun 2 yhteydessä voidaan etsiä ja kuunnella modernia kansanmusiikkia, esimerkiksi Värttinää, Antti Paalasta tai Härräkkää. Vastauksia keskustelukysymyksiin saa etsiä netistä!

Keskustelu 2

- Mitä tiedät Suomen folkloresta, kansanrunoudesta? Ovatko *Kalevala* ja *Kanteletar* kansanrunoutta? Oletko huomannut viittauksia kansanrunouteen taiteessa, kirjallisuudessa, mediassa tai muualla?
- Mikä funktio kansanrunoudella on mielestäsi Sinisalon romaanissa?

Kotitehtävä

- Kirjoita ylös 5–10 ensi viikon katkelmassa esiintyvää sanaa tai ilmausta, jotka ovat sinulle uusia, kiinnostavia tai joista haluat lisätietoa.

Lukupiirikerta 7: luettavana s. 201–230

Keskustellaan tarkemmin Sinisalon käyttämästä kielestä ja keskitytään yksittäisiin sanoihin ja niiden välittämiin merkityksiin.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui? Vaikuttiko uusien sanojen/ilmausten muistiin merkitseminen jotenkin lukukokemukseen?
- Vertaa parin kanssa sanoja ja ilmauksia, jotka merkitsitte muistiin. Oletteko poimineet samoja vai eri sanoja/ilmauksia? Kirjoittakaa molempien sanat/ilmaukset yhdeksi listaksi yhteiseen online-tiedostoon.
- Jakakaa sanat sitten kahteen listaan:
  - tarpeettomiin (= sana/ilmaus on kiva tietää, mutta ette luultavasti käyttäisi sitä itse) ja
  - tarpeellisiin (= käytätte tai voisitte käyttää sanaa/ilmausta omassa puheessa tai tekstissä).
- Pohtikaa tarkemmin mielestänne tarpeellisia sanoja:
  - Mihin sanaluokkaan sana kuuluu? / Miten analysoisitte ilmauksen kieliopillista rakennetta?
  - Onko sana johdos? Mikä verbi tai nomini sen kantana on / mitä verbejä tai nomineja sanasta voi johtaa?
  - Kirjoittakaa, miten selittäisitte sanan tai ilmauksen merkityksen. Voitte käyttää esim. synonyymeja tai keksiä esimerkkilauseita, joissa sanaa / ilmausta käytetään.
- Pohtikaa, miten yksittäisten sanojen/ilmausten tarkka lähiluku/analyysi vaikuttaa tekstistä tekemäänne tulkintaan.

Keskustelu 2

- Mitä ajatuksia *Ennen päivänlaskua ei voi* kielellinen tyyli sinussa herättää? Minkälaista Sinisalon kieli on?
- Mikä tyyli on tavallista tai tuttua, mikä outoa tai uutta?
- Onko mieleesi jäänyt joitakin herkullisia kuvailuja, vaikuttavia tai kielellisesti muuten kiinnostavia kohtia? Etsi 1–3 kohtaa ja lue ne parille ääneen!

Lukupiirikerta 8: luettavana s. 231– loppuun

Keskustellaan romaanin kokonaiskuvasta ja valmistaudutaan kirjoittamaan teoksesta blogikirjoitus.

Keskustelu 1

- Romaani on luettu loppuun! Oletko aikaisemmin lukenut suomenkielistä romaania loppuun asti? Mitä tunteita herätti lukea kokonainen romaani suomeksi?
- Millainen lukukokemus viimeinen katkelma oli? Mitä ajatuksia ja tunteita lopussa kuvatut tapahtumat herättävät?
- Millainen on kokonaiskuvasi kirjasta? Miten kuvaisit lukukokemustasi kokonaisuudessaan?

Keskustelu 2

Ensi kerralla kirjoitetaan blogitekstimuodossa kirjasuositus, jossa joko suositellaan tai ei suositella romaania muille suomenoppijoille. Keskustele parin kanssa ja kirjoita muistiinpanoja tekstiä varten. Huom. Parin kanssa saa olla eri mieltä kaikesta! Yhtä oikeaa tulkintaa ei ole.

- Kirjoita muistiinpanoja itsellesi esimerkiksi seuraavista kysymyksistä:
  - Mistä kirja kertoo?
  - Millainen lukukokemus oli?
  - Mitä ajatuksia kirja herätti suomalaisuudesta, Suomesta tai elämästä yleensä?
  - Mikä oli erityisen kiinnostava kohta kirjassa? Kirjoita mukaan lainaus / lyhyt näyte kirjan tekstistä.
  - Millaista kirjan kieli/tyyli on? Millaisia tekstikatkelmia kirjassa on mukana? Miten ne vaikuttavat kokonaisuuteen?
  - Miksi suosittelet/et suosittele kirjaa suomenoppijalle?

Kotitehtävä

- Ensi viikon lukupiiriin ei lueta mitään!
- Ensi kerralla työstetään kirjasuositusblogitekstejä. Voit kirjoittaa oman tekstin tai syventää muistiinpanojasi jo etukäteen, jos haluat.
- Sopiva blogitekstin pituus on yleensä korkeintaan yksi A4-sivu. Etsi blogitekstille lukijaa kiinnostava otsikko ja kirjoita tekstin loppuun kirjan julkaisutiedot (teoksen nimi ja kirjoittaja, kustantaja, sivumäärä, julkaisuvuosi) sekä mahdolliset kuva- ja muut käytetyt lähteet.

Lukupiirikerta 9: Lopetuskerta

Pohditaan romaanin teemaa, reflektoidaan lukupiirin antia ja kirjoitetaan blogiteksti.

Keskustelu 1

- Mitä kertoisit kirjasta kaverille? Miten tiivistäisit sen teeman?
- Mikä on tärkein/kiinnostavin asia, jonka opit kirjan avulla suomen kielestä (esim. sanasto, sananlaskut, tyyli, rekisterit)?

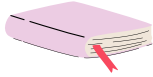
Teema eli teoksen sanoma; teema on yhdeksi virkkeeksi tiivistetty ja kiteytetty tulkinta eli näkemys siitä, mistä kirja kertoo/haluaa kertoa, mikä on sen pääajatus. Tämä pääajatus voidaan havaita erilaisten motiivien toistumisen kautta, ja se synnyttää teoksen rakenteellisen ja sisällöllisen koherenssin. Lisäksi teema voi tarkoittaa lukijan tulkintaa teoksen merkityksestä.

Keskustelu 2

- Millaisia asioita opit suomen kielestä lukupiirin aikana?
- Millaisia asioita opit Suomen kulttuurista tai yhteiskunnasta?
- Muuttuivatko jotkin käsityksesi Suomesta tai suomalaisuudesta?

Kirjoitusharjoitus

- Kirjoita viime viikon muistiinpanojen pohjalta blogiteksti (n. 1 sivu).

Kari Hotakainen: *Juoksuhaudantie*

Romaanin on kirjoittanut Kari Hotakainen, jonka esittelyn voi lukea oppimateriaalin sivulta 54.

Hotakaisen romaani *Juoksuhaudantie* sai kaunokirjallisuuden Finlandia-palkinnon vuonna 2002. Romaani kertoo suomalaisen miehen, perheen ja keskiluokan kriisistä sekä pohjoismaisen hyvinvointivaltion hajoamisesta. Teoksessa on keskeisessä osassa perinteisen miehen roolin kritiikki sekä sukupuolistereotyyppioiden käsittely. Hotakainen kuvaa ironisella tyylillään yhteiskunnan murrosta ja muuttuvaa todellisuutta sekä unelmien ja todellisuuden välistä ristiriitaa.

Veikko Aaltonen on ohjannut kirjasta samannimisen elokuvan vuonna 2004.

Juoksuhaudantie-romaanin asetelma vertautuu jatkosotaan (1941–1944) ja yhteiskunnan jälleenrakentamiseen. Romaanissa käytetään paljon sotasanastoa ja leikitellään sillä. Ennen ensimmäistä lukukertaa voidaan käydä läpi tätä keskeistä sanastoa. Vaihtoehtoisesti sanat selityksineen voidaan lisätä valmiiksi ryhmän yhteiseen, sähköisesti jaettuun sanakirjaan.

- **juoksuhauda** = sodassa käytetty, maahan kaivettu käytävä, joka muistuttaa ojaa. Se antaa sotilaille suojan, josta on helppo ampua ja jossa voi liikkua ilman, että vihollinen huomaa.
- **potero** = maahan kaivettu kuoppa, josta voi ampua niin, että pysyy itse suojassa. Kuvainnollisesti voidaan sanoa, että ihmiset pysyvät omissa poteroissaan, kun he esimerkiksi pitävät tiukasti kiinni omista mielipiteistään eivätkä ole valmiita keskustelemaan erilaisista näkemyksistä.
- **rintamamies** = yleisnimitys sotaveteraaneille; henkilö, joka on osallistunut sotatoimiin rintamalla eli sotajoukkojen taistelun alueen etulinjassa tai puolustuslinjassa.

- **rintamamiestalo** = talon tyyppi; sotien jälkeen oli suuri tarve uusille asunnoille. Ratkaisuksi asuntotarpeeseen syntyi 1,5-kerroksinen, puurakenteinen ja harjakattoinen omakotitalo, eli niin sanottu rintamamiestalo. Rakennuksille oli tyypillistä, että keskellä olevan savupiipun ympärille sijoitettiin kaikki asuintilat. Nelijakoisessa alakerrassa oli eteinen eli porstua, kaksi huonetta ja keittiö. Yläkerrassa oli kaksi päätyhuonetta, jotka voitiin rakentaa asuinkäyttöön myöhemminkin. Talossa oli usein myös kellarikerros. Rintamamiestalot ovat nykyäänkin suosittuja, ja moni haaveilee omasta rintamamiestalosta.
- **asemasota** = sotatilanne, jossa rintamalinjat pysyvät pitkään paikallaan.
- **aseveli** = sotilas, jonka kanssa on oltu yhdessä sodassa ja jaettu esimerkiksi jokin rintamakokemus. Aseveljeyteen liitetään yhteenkuuluvuuden tunne, keskinäinen luottamus ja auttaminen. Kuvainnollisesti termiä käytetään myös, kun jaetaan mikä tahansa kokemus, joka on koettu raskaana ja jollain tavoin yhdistävänä.

Lukupiirikerta 1: luettavana s. 7–37

Ensimmäisellä kerralla voidaan keskittyä lukukokemuksen herättämiin tuntemuksiin. Keskustelun pohjalta lukupiirin ohjaaja saa käsityksen ryhmän tasosta ja tekstin vaikeudesta ryhmäläisille, mikä auttaa suunnittelemaan toimintaa jatkossa. Keskustelussa 1 käytetty sanastotehtävä (lihavoituna) voidaan tehdä vaikka jokaisen lukupiirikerran aluksi tai kotitehtävänä lukupiirikertojen välissä, jos se tuntuu tarpeelliselta. Uudet, vaikeat tai muuten kiinnostavat sanat voidaan koota jaettuun sähköiseen tiedostoon yhteiseksi sanakirjaksi.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui?
- Millaista Hotakaisen käyttämä kieli on? **Poimi 5-10 sanaa/ilmaisua/rakennetta, jota et ymmärtänyt tai jotka herättivät kiinnostuksesi.**
- Mikä tekstissä oli kiinnostavaa, mikä tylsää?
- Mikä tekstissä oli yllättävää tai vierasta? Mikä tosi tavallista tai tuttua?

Keskustelu 2

- Mihin aikakauteen tarina sijoittuu? Mitä viittauksia löydät tarinan ajankohdasta? Mitä ajatuksia ne herättävät?
- Suomessa on tunnettu sanonta, jonka mukaan jokaisen unelma on ”punainen tupa ja perunamaa”. Tiedätkö muista kielistä vastaavaa sanontaa?
- Miten muissa maissa suhtaudutaan oman kodin ostamiseen ja omistamiseen?

Lukupiirikerta 2: luettavana s. 38–68

Keskustellaan romaanin kielestä ja henkilöhahmojen herättämistä ensivaikutelmista.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui?
- Mitä et ymmärtänyt (kielestä tai sisällöstä)? Jos on jokin sana tai ilmaus, jolle haluatte selityksen, kirjoittakaa se yhteiseen sanakirjatiedostoon.
- Lue parille ääneen jokin kohta tekstissä, joka jäi sinulle erityisesti mieleen. Miksi se kiinnitti huomiosi?

Keskustelu 2

- Millaisia ajatuksia tai tuntemuksia kirjan henkilöhahmot ovat herättäneet tähän mennessä?
- Miten mielikuva Matista muuttui uusien näkökulmien myötä?

Lukupiirikerta 3: luettavana s. 69–101

Pohditaan Hotakaisen kerrontatyyliä ja asumiseen liittyviä kulttuurieroja.

Keskustelu 1

- Miten lukeminen sujui? Mitä sanoja, ilmauksia tai lauseita et ymmärtänyt?
- Lukekaa ääneen kolmen eri henkilöhahmon näkökulmasta kerrotut sivut 75, 79 ja 95.
- Miten kuvailisit Hotakaisen tyyliä ja kieltä? Oletko törmännyt samantyyliiseen kielenkäyttöön muissa kirjoissa, mediassa tai ihmisten puheissa?

Keskustelu 2

- Millaisia omia kokemuksia tai mediasta ja muualta lukemiasi tarinoita kirjasta on tähän mennessä tullut mieleesi?
- Pohtikaa yläkerran "he"-naapurien avulla, millaista on kerrostaloasuminen Suomessa ja muualla. Millainen on hyvä naapuri? Onko kerrostaloissa yhteisöllisyyttä?

Lukupiirikerta 4: luettavana sivut 102–149

Tarkastellaan Hotakaisen kiinnostavia sanavalintoja ja hassutellaan henkilöhahmojen kanssa.

Keskustelu 1

- Miten pidemmän pätkän lukeminen sujui?
- Laatikkoon on koottu *kursivoituna* joitakin Hotakaisen käyttämiä idiomeja, ilmaisuja ja kiinnostavia sanavalintoja. Tutkikaa ilmauksia parin kanssa. Voitte myös itse listata ilmaisuja tai sanoja, joihin olette kiinnittäneet huomiota!

s. 110: Jatkon kannalta en voinut *tyhjentää pajatsoa* miehen korvaan.

s. 127: [...] jo kättilö-opistolla *jaettiin* ne kortit, joilla nyt pelataan.

s. 133: Sittenhän ei tarvitse *mennä hattu kourassa* Osuuspankin tyttöjen muovituolille [...]

s. 133: [...] eikä siten pysty itse arvioimaan, kuinka *syvissä vesissä kulkee*.

s. 134: [...] jos *tipahtaa* alalta, niin *jaloilleen*.

s. 139: *Veikö* näytön jälkeen nautittu kampaviineri *kielen* [...]

- Oletteko kuulleet ilmaisun aiemmin?
- Mitä ilmaisu tarkoittaa? Voitte palata lukemaan tarkemman kontekstin annetulta sivulta. Kirjoittaa selityksenne yhteiseen sanakirjaan!
- Minkälaisia kulttuurisia asioita ilmaisu pitää sisällään, eli mitä ilmaisu kertoo suomen kielestä, Suomesta tai henkilöhahmojen ajatusmaailmasta? Pystytkö kääntämään ilmaisun muille kielille?

Kirjoitusharjoitus

- Hotakaisen hahmot seuranhaussa. Valitkaa parin kanssa kirjan hahmo ja kirjoittakaa hänen nimissään some-profiili tai seuranhakuilmoitus yhteiseen sähköiseen tiedostoon, jossa hahmo etsii esimerkiksi kirjekaveria tai treffiseuraa.
- Älkää paljastako tekstissä suoraan, mistä hahmosta on kysymys!
- Jos olette nopeita, kirjoittakaa useampi ilmoitus.

Lukupiirikerta 5: luettavana s. 150–196

Pohditaan, millaisia yhteiskunnallisia muutoksia Suomessa on tapahtunut sodanjälkeisinä vuosikymmeninä ja millaisia ”me” ja ”he” -ryhmiä romaanissa luodaan.

Keskustelu 1

- Kuinka lukeminen sujui? Herättikö katkelma joitakin uusia reaktioita tai tunteita?
- Silmäilkää uudestaan veteraanin näkökulmasta kirjoitettu luku s. 150–154. Mikä veteraanin mielestä on muuttunut suomalaisessa yhteiskunnassa hänen nuoruusajoistaan?
- Verratkaa veteraanin ja Matin (esim. s. 173–174) näkökulmia: Kuinka samanlaisia tai erilaisia sodanjälkeisessä Suomessa tapahtuneet muutokset heidän mielestään ovat?

Keskustelu 2

- Mitkä ”me” ja ”he” -ryhmittymät eli erilaiset heimot ja ihmistyyppien kuvaukset ovat jääneet tarinasta tähän asti mieleesi?
- Etsikää tekstistä kohtia, joissa eri henkilöahmot kuvailevat erilaisia ryhmiä. Mitä ryhmittely kertoo henkilöahmoista?
- Millaisiin muihin me ja muut -rajantekoihin olet törmännyt Suomen taiteessa tai mediassa?
- Millä tavalla ryhmittelyt ovat samanlaisia tai erilaisia kuin muissa maissa?

Lukupiirikerta 6: luettavana s. 197–230

Pohditaan tarinan herättämiä tunteita ja romaanin mieskuvaa.

Keskustelu 1

- Millaisia reaktioita tai tunteita katkelma herätti?
- Vertaa omia tuntemuksiasi kommenttiin keskustelufoorumilla. Mitä ajatuksia se herättää?

Suomi 24: Viihde ja kulttuuri / Kirjallisuus / Kirja-arvostelut

“Olen nyt lukenut tätä kuuluisaa kirjaa sivulle 93. En ymmärrä mikä on tämän kirjan kirjoittamisen tarkoitus ollut. Viihdyttävää teksti ei ainakaan ole, ahdistavaa ja tunkkaista kyllä.

Hotakainen on yrittänyt näyttää suomalaisen miehen, naisen ja naapurit?! Olen hämmästyntynyt kirjailijan kapeakatseisuudesta. [...]

Tällaistako on “hyvä” nykykirjallisuus?

[...] Jatkan arvostelua kun saan tekstin luettua. Kerron aidosti jos muutan mieleni ja ihastun täysin tähän teokseen...

Toivon näin käyvän, mutta pelkään pahinta..”

Keskustelu 2

- Millaisia miehiä romaanissa kuvataan?
- Mitä ajatuksia mieskuvaukset herättävät miehen asemasta ja sen muutoksista Suomessa ja muualla?

! Kari Hotakainen mainitaan toisinaan ns. mieskirjallisuuden edustajana. Kyseessä on kirjallisuuden, varsinkin proosan laji, josta alettiin puhua 1990-luvun loppupuolella ja erityisesti 2000-luvulla. Käsite **mieskirjallisuus** löytyy myös Fintosta eli suomalaisesta asiasana- ja ontologiapalvelusta, jossa se määritellään ”kaunokirjalliseksi teoksiksi, jotka kuvaavat miehen asemaa”. Tällaisia teoksia on aina ollut, mutta aikaisemmin mies ei määrittynyt sukupuoleksi vaan normiksi, ja mieshenkilöhahmojen tarinoilla viitattiin yleisinhimillisiin aiheisiin. Vähintään 1990-luvun loppupuolelta lähtien suomenkielisissä kirjallisissa teoksissa mieskuvaa on alettu käsitellä kriittisemmin, kiinnittämällä huomiota mieheyden eli maskuliinisuuden ongelmiin. Sukupuolirooleja on alettu analysoida tavalla, jolla kyseenalaistetaan ja rikotaan maskuliinisuuteen liitetyjä normeja.

Mieskirjallisuuden edustajiksi mainitaan usein Hotakaisen lisäksi myös muita 1950-luvun loppupuolella syntyneitä kirjailijoita, kuten Hannu Raittila, Juha Seppälä ja Jari Tervo. Jotkin kriitikot ja lukijat käyttävät mieskirjallisuus-termiä kuitenkin paljon laajemmassa mielessä, jolloin se ei rajoitu mieheyttä ja sen normeja kriittisesti käsitteleviin teoksiin, vaan myös perinteistä maskuliinisuutta vahvistavaan kirjallisuuteen.

Lukupiirikerta 7: luettavana s. 263–302

Tarkastellaan romaanin intertekstuaalisia viittauksia ja opetellaan uutta sanastoa romaanin avulla.

Keskustelu 1

- Tiedättekö tai saatteko selville, keitä ovat seuraavat henkilöt ja millainen vaikutus heillä on ollut suomalaiseen kulttuuriin? Mitä heistä on uutisoitu 2000-luvun alussa? Ovatko he edelleen tunnettuja?
  - Karpo (s. 236 ja s. 289)
  - Yli-Vainio (s. 289)
  - "Vireeni" eli Lasse Virén (s. 264)
  - Yrjö Jyrinkoski, Ella Eronen (s. 270)
  - Saku Koivu, Jere Lehtinen, Ville Peltonen (s. 293)
  - Väinö Linna, Antti Rokka (s. 293)
- Jos aikaa jää, voitte spekuloida: Miten ennustatte tarinan päättyvän? Miten tarinan hahmoille käy?

Keskustelu 2

- Valitkaa tämän viikon pätkästä yksi aukeama, jonka avulla pelaatte Aliasta eli sananselityspeliä.
- Valitkaa aukeamalta vuorotellen yksi sana, jonka selitätte parille toisin sanoen. Pari yrittää arvata, mistä sanasta on kyse.
- Jos aukeamalla on uusia/tuntemattomia sanoja, voitte miettiä yhdessä niiden merkitystä. Kirjoittakaa sanat ylös.

Lukupiirikerta 8: s. 303– loppuun

Pohditaan, mitä ajatuksia romaanin lopetus herätti ja mikä on teoksen keskeinen sanoma.

Keskustelu 1

- Mitä *Juoksuhaudantien* loppukatkelmassa mielestäsi tapahtui?
- Mitä ajatuksia tai tunteita kirjan loppu herätti?

Keskustelu 2

- Kuinka ajankohtainen *Juoksuhaudantie* mielestäsi on kaunokirjallisena teoksena?
- Mitä kirja kertoo nykyhetkestä, mitä ilmestymisajankohdastaan (2002)?
- Mikä on mielestäsi kirjan keskeinen sanoma?

Lukupiirikerta 9 / Lopetuskerta

Keskustellaan romaanin kokonaiskuvasta Mervi Kantokorven 28.8.2002 kirjoittaman *Helsingin Sanomien* arvostelun pohjalta ja reflektoidaan, mitä lukupiirissä on opittu. Seuraavassa on katkelma arvostelusta.

Keskustelu 1

Oma koti sairaan kallis: Kari Hotakaisen pätevä tutkimus suomalaisesta asumisesta on kamalan hauska

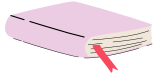
Juoksuhaudantiessä on trillerijuonta juuri sopivasti sille, joka ei liiemmin mielenjännityskirjallisuudesta perusta. [...] Suomalaisten äijien kirjon kuvaajana Hotakainen on parhaimmillaan, ja heissä saadaan kauniita lisiä kirjallisuutemme tyyppigalleriaan.

Juoksuhaudantie on älykäs, energisesti kerrottu ja hauska romaani. Onko se jopa viihdettä, sopii kysyä nyt, kun nykykirjallisuutemme viihteellistymisestä on kannettu yhteishuolta. Jos on, tervehdin nousussa olevaa suuntausta levollisin mielin. Suosittelen teosta kaikille, jotka joutuvat asumaan Suomessa.

- Mitä ajatuksia Kantokorven *Hesariin* kirjoittama kirja-arvostelu herättää?

Keskustelu 2

- Millaisia asioita opit suomen kielestä lukupiirin aikana?
- Millaisia asioita opit Suomen kulttuurista tai yhteiskunnasta?
- Muuttuivatko jotkin käsityksesi Suomesta tai suomalaisuudesta?

Pajtim Statovci: *Kissani Jugoslavia*

Pajtim Statovci (s. 1990) on Suomen kansainvälisesti menestyneimpiä nykykirjailijoita. Hän käsittelee tuotannossaan Kosovon albaanien ja entisten Jugoslavian maiden historiaa ja folklorea, sotia, pakolaisuutta ja siirtolaisuutta. Myös identiteettiin, toiseuteen ja syrjintään liittyvät kysymykset ovat hänen teoksissaan tärkeässä asemassa. Statovci sekoittaa realistisia, fantastisia ja maagisia elementtejä toisiinsa. Hänet on palkittu jo kahdesti kirjallisuuden Finlandia-palkinnolla, teoksistaan *Bolla* (2019) ja *Lehmä synnyttää yöllä* (2024). Hänen teostensa käännösoikeuksia on myyty lukuisille kielille ja hän on myös kansainvälisesti palkittu tekijä. Hän on saanut esimerkiksi *Tiranan sydän* -romaanistaan (2016) National Book Award -ehdokkuuden. Statovci muutti Kosovosta Suomeen kaksivuotiaana ja kirjoittaa suomeksi.

Kuva: Marja-Liisa Helasvuo

Kissani Jugoslavia (2014) on Statovcin esikoisteos ja se voitti *Helsingin Sanomien* esikoiskirjapalkinnon. Romaani kertoo Jugoslavian maaseudulla kasvaneen Eminen sekä hänen poikansa Bekimin tarinat kahdessa eri aikatasossa. Emine joutuu naimisiin mentyään kokemaan perinteisiin sukupuolirooleihin liittyvän vallankäytön, ja perheen muutto Suomeen sodan alta johtaa häpeään ja juurettomuuteen. Bekim yrittää sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan, jossa kokee vierauden tunnetta ja rasismia. Romaanin maagisessa maailmassa kissa ja käärme ovat tärkeissä rooleissa. *Kissani Jugoslavia* herätti ilmestyessään paljon huomiota ja siitä on tehty näytelmäsovituksia. Myös muita Statovcin teoksia on dramatisoitu näyttämölle.

Lukupiirikerta 1: luettavana s. 11–37

Ensimmäisellä kerralla voidaan keskittyä lukukokemuksen herättämiin tuntemuksiin ja havaintoihin kirjailijan kielenkäytöstä. Lisäksi voidaan pohtia jo vanhentuneena pidetyn ”maahanmuuttajakirjailija”-käsitteen problematiikkaa. Keskustelun pohjalta lukupiirin ohjaaja saa käsityksen ryhmän tasosta ja tekstin vaikeudesta ryhmäläisille, mikä auttaa suunnittelemaan toimintaa jatkossa. Keskustelussa 1 käytetty sanastotehtävä (lihavoituna) voidaan tehdä vaikka jokaisen lukupiirikerran aluksi tai kotitehtävänä, jos se tuntuu tarpeelliselta. Uudet, vaikeat tai muuten kiinnostavat sanat voidaan koota yhteiseen sähköiseen sanakirjaan.

Keskustelu 1

- Miltä teksti tuntui kielellisesti? Oliko lukeminen vaikeaa vai helppoa?
- **Poimi 5–10 sanaa/ilmaisua/rakennetta, jota et ymmärtänyt tai jotka herättivät kiinnostuksesi.**
- Pohdi, mitä ajatuksia ja tuntemuksia teksti herätti sinussa.
- Missä ympäristössä ollaan osioissa, jotka on merkitty arabialaisin numeroin ja missä niissä, joissa lukee ”Kevät 1980”?

Keskustelu 2

- Kirjalla on erikoinen nimi: *Kissani Jugoslavia*. Miten ymmärrät sen? Nimen ensimmäisessä sanassa on possessiivisuffiksi -ni, joka voi piilottaa sanan sijamuodon. Ovatko mielestäsi molemmat kirjan nimeen sisältyvät sanat nominatiivissa vai voisiko ensimmäinen sana olla myös genetiivissä?
- Kirjan I osan motto tulee Nobel-palkitun jugoslavalaisen kirjailijan Ivo Andrićin (1892–1975) teoksesta *Na Drini ćuprija* (1945, suom. *Drina-joen silta: Višegradin kronikka*, 1960, suom. Aira ja Elvi Sinervo). Romaani käsittelee ortodoksista uskontoa harjoittavien serbien ja islamilaisten bosniakkien välisiä suhteita.
  - Mitä tiedät Jugoslaviasta, sen historiasta ja hajoamissodista? Etsi tarvittaessa perustietoa netistä.
  - Mikä rooli romaanien motoilla voi mielestäsi olla? Minkälaisia tarkoituksia ne palvelevat?

Lisäkeskustelu

Pajtim Statovci on kasvanut ja opiskellut Suomessa ja hänen vahvin kielensä on suomi, jolla hän on kirjoittanut kaunokirjallisen tuotantonsa. *Kissani Jugoslavia* -teoksen vastaanoton yhteydessä korostettiin usein Statovcin ”maahanmuuttajataustaa”.

- Pohdi, mistä syntyy tarve luokitella kirjailijoita heidän taustansa mukaan.
- Pohdi käsitteitä ”maahanmuuttajakirjallisuus”, ”siirtolaiskirjallisuus” tai ”monikulttuurinen kirjallisuus”. Mitä ajattelet niistä, kuulostavatko ne tarpeellisilta ja käyttökelpoisilta vai turhilta ja vanhentuneilta? Tiedätkö, käytetäänkö vastaavia ilmaisuja muissa maissa?

Lukupiirikerta 2: luettavana s. 38–69

Tarkastellaan romaanin henkilöihahmoja ja teoksessa esiintyviä vertauksia.

Keskustelu 1

- Kuvaile romaanissa esiintyviä henkilöihahmoja. Ketkä tai mitkä ovat mielestäsi henkilöihahmoja tähän mennessä lukemasi perusteella?
- Miten henkilöiden ulkomuotoa, ajatuksia, toimintaa ja puhetta kuvataan? Tuntuuko joku henkilöistä samastuttavalta?
- Mitä kissa ja käärme edustavat parhaiten tuntemassasi kulttuurissa tai kulttuureissa? Miten tulkitset Statovcin teoksen kissan ja käärmeen? (Muista, että ei ole oikeita ja vääriä tulkintoja, mutta on tärkeä perustella tulkintasi.)

Eläimet – tai mieluummin ei-inhimilliset eläimet, koska ihminenkin on eläin – esiintyvät kirjallisuudessa sekä muissa taiteissa monessa eri roolissa ja muodossa. Eläinten eroa ihmisistä voidaan joko korostaa tai ne voidaan kuvata ihmisen kaltaisiksi (niin sanotut antropomorfiset hahmot). Tulkinta riippuu usein kirjallisesta lajista, eli siitä, onko kyseessä realistinen vai fantastinen, spekulatiivinen teos vai esimerkiksi (eläin)satu eli faabeli. Kirjallisuudesta ja taiteista löytyy myös paljon tapauksia, joissa ihmisen ja eläimen raja hämärtyy, kuten muodonmuutostarinoissa. Kuuluisimpia modernin kirjallisuuden esimerkkejä tästä lienee Franz Kafkan *Muodonmuutos* (*Die Verwandlung*, 1915).

Kirjallisuudentutkimuksessa on pitkään keskusteltu eläinten ja eläinhahmojen tulkinnoista. Perinteisesti eläimet on tulkittu symboleina, jotka kytkeytyvät teoksen teemaan ja saavat merkityksensä vain suhteessa ihmisten maailmaan. Monet eläimet ovat perinteisesti edustaneet jotain tiettyä ilmiötä tai luonteenpiirrettä; nämä ovat yleensä riippuvaisia kyseisestä kulttuurista, usein myös tietystä mytologiasta. Varsinkin viime aikoina on korostettu, että ei-inhimillisten eläinten esitykset voi tulkita muillakin tavoin kuin symbolisesti, eli tietty eläin, esimerkiksi kotka, ei välttämättä symboloi tiettyä ihmismäistä (luonteen)piirrettä, vaan se voidaan ymmärtää myös kirjaimellisesti kotkana.

Keskustelu 2

- Minkälaisia vertauksia tähän asti lukemastasi tekstistä löydät? (Katso sivulta 86 selitystä siitä, mitä vertauksella tarkoitetaan.)
- Tuntuvatko löytämäsi vertaukset yllättäviltä vai pikemminkin ennalta arvattavilta?
- Poikkeavatko Statovcin käyttämät vertaukset tavoista, joilla vertauksia käytetään tuntemissasi kielissä?

Lukupiirikerta 3: luettavana s. 70–100

Pohditaan romaanin henkilöhahmoja suhteessa erilaisiin stereotypioihin ja oletuksiin sukupuolesta, seksuaalisuudesta ja kansallisuudesta. Mietitään, mitä merkityksiä kerronnassa paljon käytetty konditionaalimuoto luo tarinaan.

Keskustelu 1

- Pohdi kirjassa esiintyvien henkilöiden suhdetta sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin.
- Pohdi "me"-sanon käyttöä ja "meisyyden" rakentamista (katso esim. Eminen isän kertomuksia s. 82–83).
- Missä tapauksissa olet tottunut käyttämään "me"-sanaa? Ketä / mitä kollektiivia tai ryhmää silloin tarkoitat? Miten kyseessä oleva ryhmä määräytyy? Ketkä jäävät ryhmän ulkopuolelle?

Keskustelu 2

- Kirjassa käytetään runsaasti konditionaalimuotoja. Etsi esimerkkejä virkkeistä, joissa käytetään konditionaalia.
- Pohdi konditionaalien käytön merkitystä: Millaisen sävyn tai merkityksen konditionaali tuo tekstiin? Miten tekstin tulkinta muuttuisi, jos verbi olisi indikatiivissa eli neutraalissa väitemuodossa? Pohdi konditionaalien roolia suomen kielessä suhteessa muihin tuntemisiin kieliin. Ilmaistaanko konditionaalilla samoja asioita?
- Mitä konditionaali kertoo hahmoista, joiden yhteydessä se esiintyy erityisen usein, esimerkiksi Eminestä? Analysoi Eminen kerrontaa esimerkiksi sivulla 71.

Konditionaali eli ehtotapa on yksi suomen kielen tapaluokista eli moduksista. Muut tapaluokat ovat indikatiivi, imperatiivi ja potentiaali.

Konditionaali ilmaisee tekemisen epävarmuutta tai ehdollisuutta, esimerkiksi: "Kävelisin, jos voisin". Lisäksi konditionaalia käytetään kohteliaisuuskeinona, esimerkiksi: "Tulisitko tänne?" (Lue lisää kohteliaisuuskeinoista kielitietosiosta Direktiivisyys-otsikon alta s. 140.)

Konditionaalien tunnus suomen kielessä on -isi-. Tunnuksessa oleva -i- aiheuttaa verbin vartaloon joitakin muutoksia samaan tapaan kuin esimerkiksi imperfektin -i- aiheuttaa. Esimerkiksi *kirjoitta-a* → *kirjoittaisin*, *keskustel-la* → *keskustelisin* mutta *syö-dä* → *söisin*.

Lukupiirikerta 4: luettavana s. 101–130

Tarkastellaan kursiiivia kirjailijan käyttämänä tyylikeinona ja pohditaan, mitä taustatietoa lukijalla täytyisi olla, jotta hän voi ymmärtää teosta.

Keskustelu 1

- Kirjassa käytetään runsaasti *kursivoiteja*. Etsi esimerkkejä virkkeistä, joissa käytetään kursiiivia.
- Milloin ja mihin kursiiivia yleensä käytetään? Muistatko muita kaunokirjallisia teoksia, joissa olisi käytetty paljon kursiiivia?
- Pohdi kursiiivin käytön merkitystä *Kissani Jugoslavia* -romaanissa: Millaisen sävyn tai merkityksen kursiiivi tuo tekstiin? Miten tekstin tulkinta muuttuisi, jos kohtaa ei olisi kirjoitettu kursiiivilla?
- Äänikirjat ovat nykyään suosittu tapa kuluttaa kaunokirjallisuutta. Kursivoinnin kaltainen tyylikelementti on usein mahdoton ilmaista äänikirjassa. Kuinka erilainen kokemus kirjan lukeminen ja kuunteleminen mielestäsi on? Mitä hyvää ja mitä huonoa eri formaateissa voi olla?

Keskustelu 2

- Mitä lukijan pitää mielestäsi tietää kirjan tapahtumapaikoista ja kirjassa käsitellyistä kulttuureista? Mitä itse tiedät niistä?
- Haittaako tietämättömyys lukukokemusta ja jos haittaa, niin miksi ja millä tavoin?

Lukupiirikerta 5: luettavana s. 131–162

Teos on luettu noin puoliväliin! Pohditaan tähänastista lukukokemusta miettimällä, mikä teoksessa puhuttelee osallistujia.

Keskustelu 1

- Mikä kirjassa on puhutellut sinua eniten tähän mennessä (esimerkiksi henkilöhahmo(t), jokin kieleen tai ilmaisuun liittyvä asia tai jokin ihan muu)?
- Mitä mielestäsi tarkoittaa, että nykyajassa tapahtuvat osiot merkitään arabialaisin numeroin ja vuoden 1980 tapahtumia kuvaavien osioiden alussa on aina aikamääre (esim. Kevät 1980) ja luvun nimi?
- Tämän kerran katkelmassa alkaa kirjan II osio. Sillä on oma mottonsa, kolme riviä Lady Gagan (s. 1986) kappaleesta "Venus" (2013). Vertaa I ja II osan mottoja toisiinsa. Millaisia ajatuksia ne tuovat mieleesi?

Keskustelu 2

- Luvussa 10 kuvataan Bekimin perheen matkaa bussilla Suomesta Kosovoon. Poimi tekstistä matkustamiseen liittyvää sanastoa. Mitä kulkuvälineitä mainitaan? Millä verbeillä kuvataan matkustamista tai matkan tekoa? Mitkä postpositiot ilmaisevat esimerkiksi jonkin maan "läpi" kulkemista?
- Millaiseksi matka kuvataan? Mikä on matkan määränpää? Minkä maiden ja kaupunkien läpi perhe matkustaa? Miten heidät otetaan Kosovossa vastaan?

Lukupiirikerta 6: luettavana s. 163–196

Syvennyttään luetun katkelman monikieliseen sanastoon ja pohditaan kotimaahan liittyviä käsityksiä ja tunteita.

Keskustelu 1

- *Kissani Jugoslavia* -romaanissa esiintyy paljon albaniankielisiä sanoja.
- Onko niiden merkitys yleensä selvä tai oletko yrittänyt selvittää, mitä ne merkitsevät? Mikä rooli niillä on romaanissa? Mitä muita monikielisiä kirjallisia teoksia tunnet? Miten monikielisyys näkyy niissä?
- Kirjassa kuvataan kieliä henkilöahmojen äänellä hyvin värikkäällä tavalla, esimerkiksi:
  - s. 149: “[...] miten puolan konsonanttien runsaus ahdisti minua, kaikki sen sanat kuulostivat kovilta ja väkivaltaisilta.”
  - s. 166: “Suomi kuulosti tunteettomalta ja värittömältä kieleltä. Sanat katkeilivat kuin hauraat ja huonokuntoiset luut.”
  - s. 167: “[...] Somaliasta kotoisin oleva kahdeksanhenkinen perhe [...] heidän kielensä oli kummallinen.”
- Pohdi, millaisia ennakkoluuloja eri kieliin ja niitä puhuviin ihmisiin kirjassa liitetään.

Tämän keskustelun yhteydessä voi tehdä kielimaisematehtävän (ks. s. 19) ja pohtia lukupiiriläisten omaa suhdetta eri kieliin.

Keskustelu 2

- Miten henkilöahmot reagoivat, kun he palaavat entiseen kotimaahansa? Minkälaisia tunteita tai tuntemuksia kotimaahan liitetään?
- Yritä määritellä sana “kotimaa”. Mitä kaikkea se voi tarkoittaa?
- Kotimaa-sanalla on eri taustoja ja muunnelmia eri kielillä: suomeksi puhutaan “kotimaasta” eli maasta, jossa ihminen on kotonaan, “isänmaasta” (vrt. latinankielinen patria-sana) tai “synnyinmaasta” eli maasta, jossa ihminen on syntynyt. Millaisia vastaavia käsitteitä tunnet osaamissasi kielissä?
- Kotimaata voidaan määritellä myös erilaisissa sananlaskuissa, esimerkiksi *oma maa mansikka, muu maa mustikka*. Mitä muita vastaavia sanontoja tai muita ilmaisuja tulee mieleesi?

Lukupiirikerta 7: luettavana s. 197–229

Keskustellaan erilaisista näkökulmista Suomeen ja suomalaiseen yhteiskuntaan sekä tarkastellaan teoksessa esiintyviä dialogeja eli vuoropuheluita.

Keskustelu 1

- Suomi maahan muuttaneiden silmin: Kenen näkökulmasta ja miten kuvataan Bekimin perheen tuloa Suomeen ja sen jälkeistä aikaa, jolloin lapset ovat vielä pieniä?
- Miltä Suomi ja sen valtaväestö näyttävät *Kissani Jugoslavian* mukaan tulokkaan silmin?
- Millaisena romaanissa näyttäytyy suomalainen hyvinvointivaltio, koululaitos, asuminen, ihmisten väliset suhteet? Entä uskonto ja uskonnonopetus?

Keskustelu 2

- Pohdi kirjan dialogeja keskittymällä tämän kerran tekstiosioon. Mikä funktio dialogeilla on mielestäsi kertovassa proosassa tai romaaneissa yleensä, mikä *Kissani Jugoslavia* -romaanissa?
- Mitä dialogit kertovat henkilöahmoista?
- Miksi mielestäsi joissakin kohdissa dialogeja "referoidaan" ja joskus ne "raportoidaan" sellaisinaan, lainausmerkeissä? (Lue lisää erilaisista replikointitavoista kielitieto-osion sivulta 137.)
- Tarkastele dialogeja niissä käytetyn kielen näkökulmasta. Kun Bajram ja Emine keskustelevat keskenään, mitä kieltä he todennäköisesti puhuvat? Minkä tyyppistä suomen kieltä dialogeista löytyy (kirjakieltä, puhekieltä, murteita...)?

! Eri kielten (myös murteiden ja slangin) käyttöä eli monikielistä todellisuutta voi kaunokirjallisuudessa kuvata monella eri tavalla: voi esimerkiksi yrittää tavoitella maksimaalista kielellistä autenttisuutta ja varioida eri kieliä, (eli käyttää niin sanottua koodinvaihtoa), varsinkin silloin kun monikielisyys tematisoituu tekstissä. Tällainen **monikielisyys** voi olla lukijalle vaativaa, varsinkin jos erikielisiä repliikkejä tai muita tekstin pätkiä ei käännetä teoksen pääkielelle leipätekstissä, alaviitteissä tai kirjan lopussa. Joskus teoksen pääkielestä poikkeavia sanoja, ilmaisuja tai katkelmia korostetaan kursivoilla. Henkilöahmojen vieraan kielen osaamiseen tai sen puutteeseen voi viitata kirjoittamalla sanoja foneettisesti tavalla, jolla vihjataan esimerkiksi virheelliseen ääntämiseen. Tämän kaiken voi myös jättää ilmaisematta: suoran dialogin sijaan teoksessa voidaan myös epäsuorasti kertoa, että jokin henkilöahmo sanoi tai ajatteli jotain tietyllä kielellä.

Lukupiirikerta 8: luettavana s. 230–260

Syvennyttään Bajramin henkilöhaamoon ja pohditaan sukupuoleen ja siirtolaisuuteen liittyviä hierarkioita.

Keskustelu 1

- Minkälaiseksi Bajram-henkilöhaamo kuvataan Bekimin näkökulmasta? Entä Eminen näkökulmasta?
- Mitä saamme tietää Bajramin omista ajatuksista? Löytyykö kirjasta Bajramin näkökulmaa?
- Miten Jugoslavian hajoamissodat ja muutto Suomeen ovat vaikuttaneet Bajramiin?

Keskustelu 2

- Miten kirjassa kuvataan eri maiden ja kulttuurien välissä olemista? Miten kuvataan hierarkioita, jotka liitetään eri kansallisuuksiin ja kieliin sekä valtaväestön kielen osaamiseen liittyviin vaatimuksiin?
- Pohdi käsitteitä "maahanmuuttaja" ja "maahanmuuttajataustainen", "ulkomaalainen" ja "ulkomaalaistaustainen", "ulkomaan kansalainen", "ulkomailla syntynyt", "siirtolainen" ja "vieraskielinen". Mitä ne tarkoittavat? Miten niitä voidaan kääntää muille kielille? Ovatko sanat jossain yhteydessä tarpeellisia tai tarpeettomia?

Lukupiirikerta 9: s. 261– loppuun

Palataan tarkastelemaan konditionaalia kerrontastrategiana. Lisäksi pohditaan, mistä kirja kertoo ja millainen lukukokemus oli.

Keskustelu 1

- Tarkastele Eminen kerrontaa sivulla 246 ja Eminen henkilöhaahmon käyttämiä konditionaalirakenteita. Vertaa niitä nuoren Eminen käyttämiin konditionaaleihin sivulla 71. Mitä konditionaaleilla ilmaistaan kirjan eri osissa?

Keskustelu 2

- Mistä kirja mielestäsi kertoo?
- Piditkö kirjasta ja miksi/miksi et? Suositteletko kirjaa muille, kenelle?
- Kirjoita lyhyt teksti (5–10 virkettä), jossa pohdit lukukokemustasi.

Lukupiirikerta 10 / Iopetuskerta

Jatketaan keskustelua teoksen tulkinnasta ja teemasta. Mietitään, mitä tunteita teoksessa kuvataan sekä mitä tunteita teos herätti.

Keskustelu 1

- Pohdi tunteita, joita *Kissani Jugoslavia* -romaanin henkilöihahmot ja niiden tarinat herättävät sinussa. Mieti näiden tunteiden ja tuntemusten syitä.
- Kirjoita vähintään kolme tunnetta kuvaavaa sanaa (*suru, ilo, inho* jne.). Miten niitä teoksessa kuvataan? Millaisia sanoja tekstissä käytetään? Nimetäänkö tunteita ja tuntemuksia suoraan vai ovatko kirjaamasi tunteet omaa tulkintaasi siitä, miten kirja on vaikuttanut sinuun?
- Keskustele parin kanssa tai pienryhmässä siitä, löytyykö romaanista rakkauden kuvauksia ja jos mielestäsi löytyy, mitä henkilöihahmoja ne koskevat ja minkälaista rakkautta niissä kuvataan?
- Keskustele siitä, miten tunteita ilmaistaan eri kielissä ja eri kulttuurisissa ympäristöissä. Ilmaistaanko Suomessa tunteita eri tavoin kuin mihin olet tottunut?

Keskustelu 2

- Mikä on mielestäsi romaanin teema (eli mistä romaani kertoo)? (Katso teeman käsitteestä sivu 94.)
- Pohdi teoksen kolmea osaa kokonaisuuksina sekä niiden mottoja/aloituksia.
- Kun olet nyt lukenut koko romaanin, pohdi uudestaan kissan ja käärmeen merkitystä ja tarkoitusta sekä niiden suhdetta teoksen tulkintaan.
- Tuntuuko siltä, että olet oppinut romaanista jotain? Mitä?

**KIELEN JA
KIELENKÄYTTÖKULTTUURIN
ILMIÖITÄ EDISTYNEELLE
SUOMENOPPIJALLE**

KIELEN JA KIELENKÄYTTÖKULTTUURIN ILMIÖITÄ EDISTYNEELLE SUOMENOPPIJALLE

Tässä osiossa esittelemme sellaisia suomen kielioppiin ja kielenkäyttökulttuuriin liittyviä ilmiöitä, joiden tunteminen voi auttaa kaunokirjallisuuden lukemista ja joiden käyttöä voi havainnoida kaunokirjallisista teksteistä saatavan mallin avulla. Osioon on valittu ilmiöitä, jotka herättivät kysymyksiä ja kiinnostusta hankkeen lukupiirien aikana, lukupiireissä luettujen tekstien pohjalta. Osio sisältää myös ilmiöitä, jotka voivat yleisesti kiinnostaa edistyneen tason suomenoppijaa ja joita ei välttämättä käsitellä alkeistason suomen kielen oppikirjoissa.

Kirjoitettu yleiskieli, puhuttu kieli ja kaunokirjallisuuden ilmaisukeinot sisältävät toisaalta hyvin samanlaisia elementtejä, ja toisaalta kielimuodoilla on omia erityispiirteitään. Tarkastelemme tässä osiossa kielen ilmiöitä kaunokirjallisista teksteistä poimittujen esimerkkien avulla, mutta tuomme esiin niiden tyypillistä käyttöä myös muissa yhteyksissä. Jokaisen ilmiön yhteydessä on muutamia harjoituksia, jotka auttavat hahmottamaan sitä paremmin. Ilmiöiden ymmärtämiseksi on kuitenkin tärkeää jatkaa harjoittelua oppikirjan ulkopuolella, esimerkiksi kaunokirjallisuutta lukemalla ja siitä keskustelemalla.

Aukkotehtäväharjoituksissa esiintyvät kaunokirjallisuuskatkelmat on haettu InterCorp v13 Finnish -korpuksesta.

Lauseiden yhdistäminen

Koska kaunokirjalliset tekstit ovat yleensä kirjoitettua kieltä, voi niiden avulla tarkastella monipuolisesti erilaisia tapoja yhdistää lauseita ja laajemmin virkkeitä ja kappaleita toisiinsa. Esimerkiksi konjunktioiden eli sanoja ja lauseita toisiinsa kytkevien pikkusanojen peruserkityksen tunteminen voi auttaa seuraamaan tarinan tapahtumia ja ymmärtämään tapahtumien välisiä syy- ja seuraussuhteita. Lauseiden yhdistämisen peruseriaatteiden tunteminen auttaa myös omien tekstien kirjoittamisessa ja niiden koheesion parantamisessa.

Virke, päälause ja sivulause

Virke alkaa isolla alkukirjaimella ja päättyy pisteeseen, huutomerkkiin tai kysymysmerkkiin. Virke voi koostua yhdestä (*Sataa.*) tai useammasta lauseesta (*Luulen [1], että huomenna sataa [2].*).

Pääsääntö on, että yhdessä lauseessa on yksi predikaattiverbi eli persoonan mukaan taivutettu verbi. Jos virkkeessä on monta lausetta, voi sitä olla vaikea lukea. Tavallinen määrä suomenkielisessä virkkeessä on sen takia yleensä 1–3 lausetta. Suomen kielessä suositaan kaikentyyppisissä teksteissä melko lyhyitä ja ytimekkäitä virkkeitä moneen muuhun kieleen verrattuna.

Kaunokirjallisuuden kielessä, erityisesti lyriikassa, käytetään myös elliptisiä lauseita. Niissä lauseesta jätetään jokin elementti pois sillä ajatuksella, että sen voi päätellä muusta kontekstista. Esimerkiksi Mikko Rimmisen ”Tuska”-runosta (ks. s. 68) on jätetty kirjoittamatta rakenteeseen tyypillisesti kuuluva olla-verbi: *[On] Nukuttu hyvin, herätty, tankattu auto [...]*.

Yhden virkkeen sisältämät lauseet voivat olla keskenään rinnasteisia tai alisteisia, mikä vaikuttaa esimerkiksi siihen, käytetäänkö niiden välissä pilkkua vai ei.

Lauseiden yhdistäminen konjunktioilla

Kirjoitetussa yleiskielessä lauseita voidaan yhdistää toisiinsa monenlaisilla konjunktioilla ja muilla sidesanoilla, kuten relatiivipronomineilla (*joka, mikä*).

Konjunktiot jaetaan rinnastus- ja alistuskonjunktioihin. Rinnastuskonjunktiot yhdistävät keskenään samanarvoisia lauseita. Alistuskonjunktiot aloittavat lauseen, joka on alisteinen toiselle lauseelle eli kiinteä osa sitä. Konjunktioilla on erilaisia merkitystehtäviä ja ne ilmaisevat esimerkiksi aikasuhteita tai syytä.

Rinnastuskonjunktiot

1. kopulatiiviset (yhdistys)

ja sekä sekä-että -kä	Poika syö omenan ja juo vettä. Poika syö omenan ja leivän sekä juo vettä. Poika syö sekä omenan että leivän. Poika ei syö omenaa eikä leipää.	eikä = ja + ei
--------------------------------	--	----------------

2. disjunktiiviset (vaihtoehto)

eli tai joko-tai vai (<i>vain poissulkevissa vaihtoehto- kysymyksissä</i>)	Suomen suosituin leipä eli ruisleipä maistuu hyvältä. Poika syö omenan tai leivän. Poika syö joko omenan tai leivän. Syökö poika omenan vai leivän?	
---	--	--

3. adversatiiviset (vastakohta, rajoitus)

mutta vaan	Poika syö omenan muttei leipää. Poika ei syö omenaa vaan leivän.	muttei = mutta + ei
---------------	---	------------------------

Alistuskonjunktiot

1. Eksplikatiiviset (selitys, referointi)

että	Hän kertoi, että huomenna sataa.	ettei = että + ei
------	----------------------------------	-------------------

2. Finaaliset (tarkoitus)

että jotta (harvinainen puhutussa kielessä) siksi että	Teen töitä, että saisin rahaa. Teen töitä, jotta saisin rahaa.	jottei = jotta + ei / sen tähden että
--	---	--

3. Kausaaliset (syy)

koska että	Muutin Turkuun, koska aloitin opiskelun. Muutin Turkuun, että voisin opiskella.
---------------	--

4. Temporaaliset (aika)

kun kunnes ennen kuin	Muutin Turkuun, kun opinnot alkoivat. Asuin Turussa, kunnes valmistuin. En lähde Turusta, ennen kuin valmistun.
-----------------------------	---

5. Konditionaaliset (ehto)

jos mikäli (harvinainen puhutussa kielessä) kun	Tulen, jos ehdin. Tulen, mikäli ehdin. Tulen, kun ehdin.	ellei, jollei = jos + ei
--	--	--------------------------

6. Konsessiiviset (myönnytys)

vaikka	Vaikka opiskelen, käyn myös töissä.	vaikkei = vaikka + ei
--------	-------------------------------------	-----------------------

7. Komparatiiviset (vertailu)

kuin	Turku on kauniimpi kesällä kuin talvella.
------	---

Harjoitus 1

Käännä konjunktioaulukon esimerkkivirkkeet omalle ensikielellesi. Onko ensikielessäsi suora vastine kaikille konjunktioille, vai joudutko käyttämään jotakin muuta keinoa, jotta lauseiden välinen merkitys säilyy?

Harjoitus 2

Kaunokirjallisuudessa ja varsinkin runoudessa totutuista oikeinkirjoitussäännöistä voidaan poiketa monin tavoin, jotta saadaan välitettyä esimerkiksi tietynlainen tunnelma tai sävy tekstiin.

Esimerkiksi Timo Harjun runossa "Osasto A5, sunnuntai" (s. 47) on pisteellä tai pilkulla toisistaan erotettuja lauseita, jotka voitaisiin yhdistää toisiinsa myös erilaisilla konjunktioilla.

- Mitkä konjunktiot voisit lisätä seuraavissa säkeissä lauseiden väliin? Miten säkeiden tunnelma muuttuu, jos konjunktiot lisätään?

Minä voin lypsää lehmät. Sinun ei tarvitse huolehtia yhtään.

Kyllä osaan lypsää, otan muistisi käsiini.

Minä voin pyytää vaikka Leenaa mukaan, Leena on lypsänyt paljon.

Itke ihan rauhassa. Minä lypsän kyllä ne lehmät.

Kieltolauseen konjunktiot

Kielteisissä lauseissa konjunktio yhdistetään usein kieltoverbiin, esimerkiksi *ja + ei = eikä*, *että + ei = ettei*. Näiden yhdistelmien käytössä täytyy muistaa taivuttaa kieltoverbiä persoonan mukaan, vaikka se on yhdistetty konjunktion: *enkä, etkä, eikä, emmekä, ettekä, eivätkä*.

Harjoitus 1

Täydennä *mutta + ei / että + ei / jotta + ei* sopivissa persoonissa. Tarkista alkuperäisen kontekstin mukaiset vastaukset s. 157.

1. – Souda, isä sanoo, ja minä soudan mutten ajattele järveä. (Pulkinen: *Totta*)
2. Tiesin sen, _____ piitannut. (Kettu: *Kättilö*)
3. – Sinä sanoit, _____ pitänyt koskaan Jerestä. (Hiekkapelto: *Kolibri*)
4. Mutta muista, _____ anna potkuja, annamme ymmärtää. (Hotakainen: *Ihmisen osa*)
5. Silloin häpesin eniten sitä, että äiti supisi suomeksi _____ isä ymmärtäisi. (Kettu: *Kättilö*)
6. Hänen tunteensa sanoi, _____ nuo kasvot voineet valehdella. (Waltari: *Tanssi yli hautojen*)
7. Repa kirosi katkerasti, _____ nykyään voi olla mistään varma. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
8. Tulee vähän pitempi juttu, varmistan _____ lähde kesken kävelemään. (Hotakainen: *Iisakin kirkko*)
9. Koetin keskittyä, _____ vaikuttaisi asiantuntemattomalta. (Kettu: *Kättilö*)
10. Satakieli puun oksalla kuulee heidät, _____ sano mitään. (Pulkinen: *Totta*)

Epäsuora kysymyslause

Yksi yleinen sivulausetyyppi on epäsuora kysymyslause. Sen alussa on kysymyssana (esim. *mitä, kuka, milloin...*) tai *kO*-kysymyspartikkeli. Epäsuorat kysymykset erotetaan päälauseesta pilkulla.

Hän kysyi, milloin saa lähteä. (Kun päälause on toteava, virke loppuu pisteeseen.)

Tiedättekö, milloin tapahtuma alkaa? (Kun päälause on kysyvä, virke loppuu kysymysmerkkiin.)

Eryteisesti *kO*-kysymyksellä alkavat sivulauseet voivat olla hankalia hahmottaa sivulauseiksi muiden kielten pohjalta, joissa usein tarvitaan erillinen konjunktio, esimerkiksi *jos*, tähän yhteyteen: *Kokouksessa päätetään, saavatko kaikki osallistua tapahtumaan.*

Esimerkiksi englannissa *kO*-kysymyksen sijaan käytettäisiin *if*-konjunktiota ja tšekissä *jestli*-konjunktiota. Nämä vastaavat muissa yhteyksissä suomen *jos*-konjunktiota:

She didn't say if she was coming back. 'Hän ei sanonut, tulee ko hän vielä.'

Neřekla, jestli jeřtě pŕijde. 'Hän ei sanonut, tulee ko hän vielä.'

Harjoitus 1

Yhdistä lauseet epäsuoran *kO*-kysymyksen avulla. Tarkista alkuperäisen kontekstin mukaiset vastaukset s. 157.

1. Menepä katsomaan tuleeko (TULLA) telkkarista lastenohjelmia. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
2. Jouni kysyi, _____ (OSATA) tyttö olla tarvittaessa hiljaa. (Kettu: *Kätilö*)
3. Mutta kun Vikki kysyi _____ (MENNÄ) Jussi äänestämään, tämä ynähti jotakin epäselvää. (Linna: *Täällä Pohjantähden alla*)
4. Minä en tiedä, _____ (RAKASTAA) minä sinua enää. (Pulkkinen: *Totta*)
5. Perjantai-iltapäivän terapiassa oli vaikea sanoa _____ (JOHTUA) hänen tärinänsä kankkusesta vai järkytyksestä. (Lehtolainen: *Luminainen*)
6. Tärkeää ei ole se, _____ (JAKSAA) kantaa toisen taakkaa, vaan _____ (HALUTA) kantaa. (Hotakainen: *Jumalan sana*)
7. Hän pyysi miehet keittiöön ja kysyi _____ (HALUTA) he kahvia. (Hiekkapelto: *Kolibri*)

Pilkunkäyttö lauseiden välissä

Suomen kirjoitetussa yleiskielessä käytetään pilkkuja systemaattisesti. Lauseita ei yhdistetä toisiinsa pelkillä konjunktioilla, vaan väliin tarvitaan usein myös pilkku.

Pilkuilla erotetaan yhden virkkeen sisältämät lauseet toisistaan:

- *Tässä virkkeessä on yksi lause.*
- *Tämä on virke, jossa on kaksi lausetta.*

Jos lauseiden välissä on alistuskonjunktio, sen eteen tulee aina pilkku:

- *Liisa päätti, että tänään hän syö pullaa.*

Jos lauseiden välissä on rinnastuskonjunktio, pilkkua ei käytetä, jos lauseissa on sama persoonamuoto tai jokin muu yhdistävä tekijä. Jos yhdistävää tekijää ei ole, pilkku tulee myös rinnasteisten lauseiden väliin.

- *Liisa syö pullaa ja juo kahvia.* (Liisa molempien lauseiden subjekti.)
- *Liisa syö pullaa, ja Hanna juo kahvia.* (Lauseissa eri subjektit.)

Kaunokirjallisuudessa näitä yleiskielen oikeinkirjoitussääntöjä rikotaan usein. Välimerkkejä voidaan käyttää hyvin vapaasti tai jättää kokonaan pois. Pilkkujen vapaa käyttö luo usein erilaisia sävyeroja tekstiin.

Harjoitus 1

Sinialon *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin katkelmassa (s. 28) on käytetty pilkkuja normista poikkeavasti. Miksi? Miten tekstin sävy muuttuu, jos pilkut lisää oikeille paikoilleen?

PALOMITA

En yhtään tiedä miksi niin teen. Mutta avaan varovasti oven. Mies puhuu nopeaa suomea josta saan selville vain sanan sieltä toisen täältä. Sanoissa on kulmia ja mutkia ja pitkiä kohtia jotka pitää sanoa suu perältä auki. On onni ettei minun tarvitse käyttää suomea koska Pentti ei juuri puhu enkä minä käy missään.

Hän pyytää anteeksi. Sanoo nimensä josta en saa kunnolla selvää mutta joka muistuttaa Miguelia. Hän kertoo olevansa yläkerrasta, hokee jotain ruoasta ja toistaa yhtä sanaa jota en tajua ollenkaan.

Mies näyttää huomaavan että en ymmärrä.

Sanajärjestys

Sanajärjestys on suomen kielessä mielenkiintoinen ilmiö. Usein sanotaan, että suomen sanajärjestys on kieliopillisesti vapaampi kuin esimerkiksi ruotsissa tai englannissa. Tämä tarkoittaa sitä, että lauseenjäsenten kieliopillinen tehtävä tai merkitys ei yleensä muutu, jos lauseenjäsenten paikka (esim. subjekti ja objekti) vaihtuu. Tämä johtuu siitä, että sanan kieliopillinen merkitys näkyy sanan taivutuspäätteistä:

- *Lapsi söi jäätelön.*
- *Jäätelön söi lapsi.*

Vaikka molemmat *jäätelö*-esimerkit ovat kieliopillisesti mahdollisia, subjektilla alkava esimerkki on kuitenkin neutraalimpi ja yleisempi kuin objektilla alkava lause. Toiset sanajärjestykset ovat siis enemmän neutraaleja kuin toiset, ja sanajärjestyksellä voi tuottaa erilaisia painotuksia tai sävyeroja lauseen informaatioon. Erityisesti kirjoitetussa kielessä sanajärjestys auttaa hahmottamaan tekstiä, kun puhutun kielen apukeinot eli puheen painotukset, äänensävyt ja tauot eivät ole tukena.

Kömpelö sanajärjestys tekee tekstistä vaikeasti hahmotettavan. Esimerkiksi ilmoitusteksti "Myytävänä kiireesti kalustettu huvila vuokratontilla" voi vaatia useamman lukukerran, jotta selviää, millä asialla on kiire. Entä mitä epäselvää seuraavissa sanajärjestyslipsahduksissa on? (Esimerkit Leena Kytömäen *Turun Sanomissa* 3.9.2016 julkaistusta kolumnista.)

- *"Elokuvassa Johan tutustuu romanttisesti yliajamansa koulutytön äitiin."*
- *"Lindström viettää tänä vuonna joulua kahden tuoreen aviomiehensä kanssa."
"Katumaasturi kaahasi kahtasataa poliisia pakoon."*

Suomen perussanajärjestys on niin sanottu suora sanajärjestys, joka on yleinen myös esimerkiksi monissa indo-eurooppalaisissa kielissä:

SUBJEKTI → VERBI → OBJEKTI/MÄÄRITE

SV	Liisa syö.	S = subjekti V = predikaattiverbi O = objekti A = adverbiaali P = predikatiivi SL = sivulause
SVO	Liisa syö omenaa	
SVAO	Liisa syö taas omenaa.	
SVOA	Liisa syö omenaa olohuoneessa.	
SVO...	Liisa saattaa haluta syödä omenaa vaikka keskiyöllä!	
SVP	Liisa on hauska.	
SL-SVO	Jos on kiire, Liisa syö omenaa.	

Huomaa kuitenkin monet erikoislausetyypit ja muut tapaukset, joissa subjekti on verbin jäljessä:

AVS AVS AVS OV AV	Puutarhassa on omenoita. Minulla on auto. Lassesta tulee sairaanhoitaja. Minua väsyttää. Ulkona sataa.	eksistentiaalilause omistuslause tuloslause kokijalause sää- ja tilalause
AVO OVA OV	Suomessa puhutaan suomea. Harjoitukset tehtiin nopeasti. Kotitehtävät täytyy tehdä.	passiivi passiivi nollapersoona
VSO ASVO	Syökö Liisa omenan? Miksi Liisa syö omenan?	kO-kysymys kysymyssanalla alkava kysymys

Suomen sanajärjestys sallii paljon vaihtelua, mutta vaihtelu ei ole satunnaista ja erilaisilla sanajärjestyksillä on usein painotuseroja.

- Liisa näki Mikon. (neutraali lause)
- Mikon näki *Liisa*. (subjekti korostuu)

Tässä muutamia nyrkkisääntöjä luontevaan sanajärjestykseen:

1. **Tuttu** asia ennen *uutta asiaa*.

- **Puistossa** on *penkki*. (*penkki* uusi puheenaihe)
- **Penkillä** on *kirja*. (*kirja* uusi puheenaihe)
- **Kirja** on *paksu*. (*paksu* uusi puheenaihe)

2. **Kevyet ja lyhyet** lausekkeet ennen pitkiä ja raskaita.

- Hän kertoi kaikille kuulijoille **suurenmoisen** ja *suorastaan ällistyttävän uutisen*.
- Hän kertoi **sen** kaikille kuulijoille.
- Iäkkäiden hyvän hoidon ja palvelun **tärkein osatekijä** on *ammattitaitoinen ja oman ammattitaidon kehittämisestä kiinnostunut sekä työhönsä motivoitunut henkilöstö*.
- **Osaava henkilöstö** on *iäkkäiden hyvän hoidon ja palvelun tärkein osatekijä*.
- **pitkä** *ryhdikäs* upseeri
- **Niina Johanna, Anna Josefiina, Mikko Petteri**

3. Puhutussa kielessä lauseen eri osia voidaan korostaa prosodian avulla, siis painottamalla lauseen tärkeintä sanaa. Kirjoitetussa kielessä painotusta voi tehdä sanajärjestyksen avulla. Jos verbillä on enemmän kuin yksi määrite, laitetaan viimeiseksi se, jota halutaan korostaa.

- Liisa osti kukkia eilen *marketista*.
- Liisa osti eilen marketista *kukkia*.
- Liisa osti marketista kukkia *eilen*.

4. Adjektiivimääritteet

Subjektiiviset asenneadjektiivit tulevat ennen puhtaasti kuvailevia:

- **ihana** kukallinen huivi (puhujan mielestä ihana, kukallisuus fakta)

Adjektiivi sijoittuu sitä lähemmäs pääsanaa, mitä luonteenomaisempi ominaisuus on kyseessä. Järjestys noudattaa yleensä seuraavaa kaavaa:

HAHMO	IKÄ	VÄRI	ALKUPERÄ	AINE	PÄÄSANA
<i>iso</i>	<i>vanha</i>	<i>punainen</i>	<i>kiinalainen</i>	<i>muovinen</i>	<i>ruusu</i>

5. Fokuspartikkelin (*myös, vain, erityisesti...*) sijainti lauseessa muuttaa merkitystä.

- **Myös** tiedot uhanalaisista lajeista ja niiden esiintymistä olisivat tarpeen metsän hoitotoimia suunniteltaessa.
  - → vielä yksi asia, joka tarvitaan metsän hoitotoimien suunnittelussa
- Tiedot uhanalaisista lajeista ja niiden esiintymistä olisivat tarpeen **myös** metsän hoitotoimia suunniteltaessa.
  - → vielä yksi konteksti, jossa tiedot uhanalaisista lajeista ovat tarpeellisia.

6. *-han, -pa* ja *-ko* liittyvät yleensä lauseen ensimmäiseen sanaan tai lausekkeeseen.

- *Tuleehan* Liisa mukaan?
- *Liisahan* tulee mukaan.
- *Olenpa* väsynyt tänään!
- *Oletko* väsynyt?
- *Huomennako* hän tulee?

Harjoitus 1

Millainen merkitys- tai painotusero lauseilla on?

1. Minulla on sateenvarjo. / Sateenvarjo on minulla.
2. Autossa on renkaat. / Renkaat ovat autossa.
3. Liisa osti kukkia. / Kukkia Liisa osti. / Kukkia osti Liisa.
4. Liisa osti kukat. / Liisahan kukat osti. / Ostihan Liisa kukat.
5. Liisa ei ostanut kukkia, vaikka lupasi. / Ei ostanut Liisa kukkia, vaikka lupasi.
6. Te ette saa mennä sinne. / Ette te saa mennä sinne.
7. Sinne minä en ainakaan lähde. / En minä ainakaan sinne lähde.
8. Rehtori Jussila ei ole paikalla. / Ei rehtori Jussila ole paikalla?
9. Tämä asia kuuluu myös sinulle. / Myös tämä asia kuuluu sinulle.
10. Hän on ehkä lähtenyt Tanskaan. / Hän on lähtenyt ehkä Tanskaan.
11. Ulkona on lämmintä. / Onko ulkona lämmintä? / Onpa ulkona lämmintä! / Onhan ulkona lämmintä?

Harjoitus 2a

Muodosta kolme erilaista virkettä sanoista *maanantai, alkaa, kevät, Suomi*.

Harjoitus 2b

Keskustele parin kanssa 2a-kohdan virkkeistä:

- Missä virkkeessä korostuu sana *maanantai*? Entä *kevät*? Entä *Suomi*?
- Missä virkkeessä on neutraali sanajärjestys?
- Mikä sanajärjestys olisi täysin mahdoton?

Harjoitus 3

Kuinka neutraali seuraavien esimerkkien sanajärjestys mielestäsi on? Korjaisitko virkkeiden sanajärjestystä? Miksi ja miten?

1. Monikon partitiivi minulle on vielä vaikea, mutta toivottavasti tulee helpommaksi se.
2. Yliopiston jälkeen kotimaassani olin töissä lääkärinä.
3. Ammatissani työskentelin vain kolme vuotta.
4. Suomen kieli minulle kuulostaa tosi erilaiselta kuin äidinkieleni.
5. Tutkimusta lukiessa ei avautunut täysin kyseinen asia.
6. Tässä tapauksessa olisi voinut hän käyttää erilaista metodologia.
7. Se kuitenkin usein ei siitä riipu, kuinka paljon työtä teemme.
8. Hänen pitää ymmärtää, mitä tapahtuu siellä.
9. Tämä prosessi mielestäni ei näytä niin vaikealta.
10. Tietääkseni se kuitenkin ei vastaa kysymykseen.
11. Mutta eivät he selitä, miten voi tehdä tämän.
12. Kyselyssä ensin kysyttiin, onko tapahtunut työajoissa muutoksia uudistuksen jälkeen.

Harjoitus 4

Merkitse, mihin kohtaan sopii sana *erityisen*.

1. Tänään on kaunis päivä.
2. Viime viikolla tuli paljon vettä.
3. Tuo puhelin on kyllä oikein vanha.
4. Olen oikein onnellinen tänään.
5. Kalle ei näytä pirteältä aamuisin.

Harjoitus 5

Mihin eri kohtiin alla olevaa virkettä voi sijoittaa sanan *myös*? Miten virkkeen merkitys muuttuu?

Mikko jätti Liisan eilen.

Lauseke

Verbi *tykätä* voi saada kaksi täydennystä: kokija (kuka?) ja kokemuksen kohde (mistä?):

Rolle tykkää suklaasta.

[Ystäväni Rolle] tykkää [kaikenlaisesta suklaasta].

[Aina yhtä mukava ystäväni Rolle] tykkää [lähes kaikenlaisesta suklaasta].

Riippuen siitä, kuinka tarkkaan haluamme kuvata asioita, nämä täydennykset voivat olla yksi- tai useampisanaisia. Näitä täydennyksiä kutsutaan lausekkeiksi. Yllä olevissa esimerkeissä on substantiivilausekkeita, koska **lausekkeen** ydin eli **edussana** on substantiivi.

Useimmissa lauseketyypeissä lausekkeen ydinsanalla voi olla laajennuksia sekä edessään että jäljessään. Lausekkeiden sisäinen järjestys on kiinteämpi kuin lauseen, eli lausekkeen sanajärjestys pysyy yleensä samana, vaikka lausekkeen sijaintia lauseessa muutettaisiin.

Harjoitus 6

Mitkä ovat virkkeen a) lausekkeet? Kuinka virkkeen merkitys muuttuu, jos sanajärjestystä muutetaan? Pysyvätkö lausekkeet kasassa?

- a) Jonkun kollegan on kuultu kertoneen sen jutun.
- b) On kuultu jonkun kollegan kertoneen sen jutun.
- c) Jonkun on kuultu kertoneen sen kollegan jutun.
- d) Sen on kuultu kertoneen jonkun kollegan jutun.

Harjoitus 7

Lihota seuraavien virkkeiden lausekkeet mahdollisimman laajaksi.

Malli: *Kuntosali on harrastus.*

Monipuolisia liikkumismahdollisuuksia tarjoava kuntosali on kaikenikäisille ja -tasoisille sopiva liikkumiseen kannustava harrastus.

1. Työikäiset käyvät kuntosalilla.
2. Harrastukset auttavat jaksamaan työssä.
3. On työnantajan etu tukea työntekijöiden harrastamista.

Dialogipartikkelit

Dialogipartikkelit ovat keskustelussa käytettäviä pikkusanoja, kuten *ai, aijaa, jaaha, no, niin* ja *no niin*. Niiden avulla puhuja voi ilmaista asennetta ja suhtautumista keskusteltavaan asiaan. Dialogipartikkelien käytöllä voi esimerkiksi osoittaa, että on samaa mieltä toisen keskustelijan kanssa. Niiden avulla voi myös antaa palautetta keskustelukumppanille. Dialogipartikkelit ovat luonnollinen osa puhuttua kieltä. Kirjoitetussa yleiskielessä niitä ei käytetä, mutta niiden käyttöä voi havainnoida esimerkiksi kaunokirjallisuuden vuoropuheluista ja internetkeskusteluista.

Puhutussa kielessä intonaatio vaikuttaa paljon siihen, millainen merkitys dialogipartikkelilla on. Dialogipartikkeleiden käytössä on myös paljon yksilöllisiä eroja, ja puhujilla on usein – huomaamatta – lempipartikkelinsa, joita he käyttävät enemmän kuin toisia.

Dialogipartikkeleita ja niiden tehtäviä:

huomion kiinnittäminen, esimerkiksi uuden puheenaiheen aloittaminen	<i>hei, kato, kuule, muuten</i>	
palautteen antaminen kuuntelun aikana kun haluaa, että toinen jatkaa puhumista	asia on tuttu	<i>mm, joo, nii, just, nii joo, kyllä, ai niin joo</i>
	asia on uusi tai yllättävä	<i>oho, aha, aijaa, ahaa, ihanks totta, ei kai, älä, vai niin, eikä</i>
	asia on tuttu mutta unohtunut	<i>ai nii(n), ai joo, ai niin joo, nii joo, ai niinhän se olikin</i>
	asiasta on samaa mieltä	<i>niin on joo, just nii, juuri, aivan, okei</i>
sen osoittaminen, että on saanut jo tarpeeksi tietoa asiasta ja keskustelu voidaan lopettaa	<i>just joo, jaa jaa, joo joo, no niin</i>	
sopivan sanan etsiminen, puheen jaksottaminen	<i>tota, tota noin, niinku, no, ömm</i>	
tarkistuskysymys; sen osoittaminen, ettei ymmärrä	<i>tä(h), hä</i>	

Dialogipartikkeleita voi käyttää yksin (*jaa*) tai kahdentuneena (*jaa jaa*). Kahdentuneena merkitys muuttuu: sävy on yleensä intensiivisempi kuin silloin, kun käyttää vain yhtä partikkelia. Dialogipartikkeleita voi yhdistellä myös pidemmiksi ketjuiksi.

Dialogipartikkelien käytöstä voi katsoa esimerkkejä esimerkiksi tekemällä seuraavat nettihaut: "Ismo Leikola No niin" ja "Yle Tiede Täytesanoilla pelataan aikaa".

Harjoitus 1

Lue Tuuve Aron Leikki -dialoginovellin alku (koko novelli sivuilla 40–41). Etsi repliikeistä dialogipartikkelit ja pohdi, mikä niiden merkitys on.

- Kuule mihin sinä minussa aivan ensiksi ihastuit?
- Aivan ensiksi?
- Niin.
- Hiuksiin. Hiuksiin ja silmiin.
- Ja sitten?
- No nenään. Ja hiljaiseen ääneen. [...]

Harjoitus 2

Minkälaisen sävyn tai lisätiedon dialogipartikkeli (*kursiivilla*) tuo tekstiin? Kuinka sävy muuttuisi, jos partikkelin jättäisi pois?

- Minna Rautamaa, terve. *Kuule* [...] oltiin me yhtä aikaa poliisikoulussa silloin ensimmäisenä talvena? (Lehtolainen: *Luminainen*)

Tiesitkö *muuten*, että tyrnimarjassa on melkein kaikki vitamiinit, mitä ihminen tarvitsee. (Hotakainen: *Ihmisen osa*)

Sanon tähän väliin, että tämän kirjeen saa lukea myös Armas, koska ennen pitkää joudut kuitenkin turvautumaan hänen palveluihinsa, ja on hyvä, että joku tolkun koulukunnan ihminen tietää, mitä tämän paketin sisältö minulle merkitsee. Ja yhdestä kulmasta katsottuna Armas oli edesauttamassa paketin syntyä. *No niin*, asiaan. Tässä paketissa on se, mitä haluan sinulle (ja Armakselle) sanoa. En ehtinyt elämässä paljon sinulle jutella, koska valmistin terästä ja join viinaa. (Hotakainen: *Jumalan sana*)

- Mä *muuten* kutsuin sen kylään, sitten joskus.
- *Aijaa*. Sehän on kiva. Mistä se on kotoisin? (Hiekkapelto: *Kolibri*)

Harjoitus 3

Kirjoita, mitä puhelun vastaanottaja kertoo kiinteistönvälittäjälle. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie* s. 183.)

- Täällä Jarmo Kesämaa Kotineliöistä hei. Soittelen siitä Rapparitien talosta, siitä jonka viehättävällä sisäpihalla viime viikolla tapasimme.

-

- Aivan. Juu. Aivan. No, te olette nyt ehkä miettineet hetken tahollanne, että miltä se nyt vaikuttaa.

-

- Aivan. Juu. Aivan. Miten muuten Jennin viulunsoitto.

-

- Se on kiva kuulla. Se vaatii pieneltä tytöltä valtavasti keskittymiskykyä. Serkkupoika heitti kesken, ei riittänyt into kovin pitkälle. Niin, miten, olisiko se jouluksi kotiin.

-

- Aivan. Juu. Mutta rahoitusvaihtoehdoista voidaan neuvotella, pankkihan on kuten tunnettua yrityksemme takana.

-

Harjoitus 4

Kirjoita puhelinkeskustelu, jossa toinen osapuoli osallistuu keskusteluun vain dialogipartikkeleilla.

Replikoititapoja

Kaunokirjallisuudessa on monia tapoja dialogin eli vuoropuhelun esittämiseen. Repliikit voidaan esittää suorana tai epäsuorana esityksenä. Suorassa esityksessä käytetään sanatarkkaa sitaattia, epäsuorassa lauseessa on tavallisesti puhumista tai ajattelua ilmaiseva verbi ja referaattilauseena *että*-lause, alisteinen kysymyslause tai referatiivinen lauseenvastike.

Suora esitys

Matti heilui teltan edessä ja huusi: **“Hey Lord, don't ask me questions!”**
(Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)

Epäsuora esitys

Tungin Matin asetelman roskeen, vaikka Sini huusi, **ettei saa rikkoa taloa ja meidän kuvia.**

Mies naurooi ja kertoi **arvanneensa Rehusen salapolttajaksi.**

[Helena] avasi oven ja toivoi **minun palavan helvetissä pienellä liekillä.**

(Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)

Epäsuora esitys ilmaistaan usein käyttämällä referatiivirakennetta. Se on epäsuoran esittämisen tapa, jossa myönteinen *että*-lause lyhennetään lauseenvastikkeeksi. Sen avulla kerrotaan, mitä on tapahtunut niin, että tapahtuma on havaitsemisen tai ymmärtämisen kohteena tai puheen sisältönä. Referatiivirakenteen verbi on kehittynyt partisiippimuodosta (*vAn, neen*; passiivissa *nUt*), ja rakenteessa voi olla genetiivisubjekti tai sitä vastaava omistusliite eli possessiivisuffiksi.

Mitä ajattelit?

Ajattelin, että tunne johtuu lämmön aiheuttamasta nestehukasta.

→ Ajattelin tunteen **johtuvan** lämmön aiheuttamasta nestehukasta. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)

Ajattelin, että tunne johtui lämmön aiheuttamasta nestehukasta.

→ Ajattelin tunteen **johtuneen** lämmön aiheuttamasta nestehukasta.

Referatiivirakenteella on kaksi aikasuhteenvaihtoehtoa: päättymätön (referoitava tekeminen tapahtuu samaan aikaan / myöhemmin kuin päälauseen tekeminen) ja aiempi (referoitava tekeminen on tapahtunut ennen päälauseen tekemistä tai on jatkunut puhehetkeen asti).

päättymätön: -vAn   **aiempi:** -neen

Hän kertoi äitinsä **voivan** hyvin ja **lähettäneen** myös minulle terveisiä. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)

(Hän kertoi, että hänen äitinsä voi hyvin ja lähetti myös minulle terveisiä.)

Päälauseessa mahdollisia verbejä ovat erilaiset puhumista, havaitsemista tai kognitiivista prosessia kuvaavat verbit, esimerkiksi *sanoa, kertoa, myöntää, väittää; tietää, ymmärtää; kuulla, nähdä, huomata; luulla, uskoa; muistaa, unohtaa*.

Huom. Negatiivinen referatiivirakenne ei ole mahdollinen:

KYLLÄ: Vain Helena väitti, ettei asia ole tärkeä.

EI: ~~Vain Helena väitti asian ei olevan tärkeä.~~

(Sen sijaan on mahdollista, että referatiivirakenne esiintyy negatiivisen päälauseen yhteydessä: *Vain Helena ei väittänyt asian olevan tärkeä.*)

Johtolause

Johtolause on ilmaus, jossa subjekti viittaa puhujaan eli tekstin esittäjään. Johtolause voi olla referaatin edellä (esimerkki 1), keskellä (esimerkki 2) tai sen jälkeen (esimerkki 3). Referaatin jälkeinen asema on tavallisin, kun taas keskellä referaattia johtolause esiintyy nykyään aika harvoin.

1. **Peikko kysyi karhulta:** "Mitä sinä nyt teet?" (Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*)
2. "Olen levoton", **hän sanoi**, "tahtoisin olla jossakin muualla kuin olen. (Waltari: *Sinuhe egyptiläinen*)
3. "Kiitos, kiitos jälleen, Palomita ", **hän sanoi**. (Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*)

Johtoverbinä on yleensä yleinen kommunikaatioverbi (esim. *sanoa, ilmoittaa, ehdottaa*), dialogia jäsentävä verbi (esim. *aloittaa, kysyä, vastata*) tai verbi, jolla ilmaistaan puheen tapaa tai laatua (esim. *kuiskata, huutaa, nauraa*).

Kaunokirjallisissa teksteissä voi henkilöhahmojen luonnetta rakentaa myös johtoverbien avulla. Neutraalein kommunikaatioverbi on *sanoa*, muilla kommunikaatioverbeillä kirjailija voi kertoa tarkemmin, millainen henkilöahmo on, millä tavalla hän käyttäytyy tai miten suhtautuu muihin hahmoihin.

Kun on verrattu eri kielillä kirjoitettuja romaaneja, joissa esiintyy paljon suoraa esitystä, on huomattu, että englannissa käytetään useimmiten neutraalia verbiä *to say* ('sanoa'). Suomessa johtolauseverbien variaatio on hieman suurempaa. Esimerkiksi slaavilaisissa kielissä johtolauseissa voidaan käyttää vielä isompaa valikoimaa verbejä, kun kommunikaatioverbien lisäksi käytetään myös erilaisia puhetilannetta kuvaavia verbejä tai jopa liikeverbejä.

Harjoitus 1

Johanna Sinisalo käyttää *Ennen päivänlaskua ei voi* -romaanin johtolauseissa usein preesensia. Tarkastele johtolauseiden verbejä ja pohdi, millaista sävyä ne tuovat tekstiin.

"Kiitos tuhannesti", hän sanoo. Minä kohautan olkapäitäni, nostan kulmakarvoja: pikkujuttu.

"Menisit nyt, Martes", hän sanoo hiljaa. "Voi kun menisit."

"Kiitos", hän sanoo uudelleen.

"Se on kaunis", hän hengähtää.

Harjoitus 2

Täydennä, mikä verbi sopii mielestäsi dialogin johtolauseeseen: *sanoa, kysyä, vastata, jatkaa, udella*. Tarkista alkuperäisen kontekstin mukaiset vastaukset s. 157.

1)

- Mitä sinä tykkäät siitä soitosta? Tuntuuko se raskaalta vai mukavalta, Helena _____.

- Minä haluan soittaa aina, Sini _____.

(Hotakainen: *Ihmisen osa*)

2)

- Oletko sinä nähnyt ihmisen? _____ Illusia eräänä päivänä Pessiltä.

- Olen, kerran olen nähnyt ihmisen, _____ Pessi.

- Minkälainen hän oli? _____ Illusia kysymystään.

- Hän muistutti suuresti sinua ja minua, (sanoi) Pessi. – Mutta minä en katsonut häneen pitempään.

- Minkä vuoksi? _____ Illusia.

- Hän oli niin suuri.

(Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*)

Direktiivisyys

Direktiivisyydellä tarkoitetaan erilaisia tapoja kehottaa toimintaan, pyytää tai antaa ohjeita. Kielellisiä keinoja tähän ovat esimerkiksi imperatiivi ja konditionaalinen käyttö. Erilaisilla kielellisillä direktiivisyysvalinnoilla on kohteliaisuuseroja: osa direktiiveistä on hyvin formaaleja, osa epäformaaleja ja osa jotain siltä väliltä tilanteesta riippuen. Lapsille ja aikuisille, tutuille ja tuntemattomille osoitetaan erilaisia direktiivejä.

Esimerkiksi näiden rakenteiden avulla voi esittää pyyntöjä keskustelukumppanille:

- suora kysymys: *annatko kynän, saanko kynän*
- konditionaalikysymys: *antaisitko kynän; saisinko kynän*
- konditionaalimuotoinen lause: *ottaisin kahvin*
- modaaliverbin sisältämä kysymys: *voitko antaa kynän; voinko saada kynän*
- *jos*-alkuinen lause:
  - Saan piirtää, Sini tinkaa.
  - Mutta *jos äiti pyytää ettet piirrä*, ehdotan.
  - Piirränpäs. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
- imperatiivimuotoinen pyyntö: *anna kynä*

Imperatiivilauseen perusmerkitys on käsky: *Tule tänne!* Imperatiivia käytetään kuitenkin myös, kun pyydetään keskustelukumppanilta jotain. Usein pyyntöä pehmentetään jollain dialogipartikkelilla tai liitepartikkelilla.

- **Tulettehan** te katsomaan sitä, ei ole pakko tehdä sovintoa, **tulette** vain katsomaan. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
- **Syöhän** nyt sitä jäätelöä niin lähdetään sitten bussiin. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
- **Menepä** kattomaan tuleeko sieltä lastenohjelmia. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)
- Kerran minä kirjoitin sinne televisioon, että **antakaapa** niiden nimet, jotka ovat tämän sadun kirjoittaneet, mutta eivät lähettäneet, pelkäsivät varmaan, että me Reinon kanssa käydään niitä tervehtimässä. (Hotakainen: *Juoksuhaudantie*)

Myös muita kuin imperatiivipyntöjä voi pehmentää dialogipartikkeleilla ja *-han* ja *-pa(s)* -liitteillä: *voisitko **hei** antaa ton kynän mulle; saisinko **han** kynän*. Näillä lisäyksillä voi usein korvata *please*-tyyppisen sanan puuttumisen suomen sanastosta (*wash your hands please – pesethän kätesi*).

Harjoitus 1

Millainen sävy kylteissä on? Kuinka muokkaisit tekstejä, jos haluaisit pyyntöjen sävystä kohteliaamman tai suuremman/epäkohteliaamman?

 Usein esitetään, että kysymys- ja konditionaalimuotoiset pyynnot olisivat kohteliaampia kuin imperatiivi. Arkikielessä tämä jako ei kuitenkaan aina pidä paikkansa, ja esimerkiksi intonaatio vaikuttaa paljon siihen, kuinka kohteliaaksi imperatiivimuotoiset pyynnot tulkitaan.

Harjoitus 2

Kirjoita viesti kolmelle vastaanottajalle, jotka ovat unohtaneet tehdä asian, jonka olet aiemmin pyytänyt. Minkälainen sävy on sopiva eri henkilöille? Vastaanottajat voivat olla esimerkiksi työnantaja, lapsen kaveri ja oma äiti.

Harjoitus 3

Kurssin opiskelijat ovat kirjoittaneet opettajalle sähköpostia. Aseta pyynnöt kotitehtävistä (a–h) kohteliaisuusjanalle. Mikä pyyntö on kohteliain, mikä epäkohteliain? Mikä on mielestäsi tilanteeseen sopivin, neutraali kysymys?

- a) Saisinko viime tunnin kotitehtävät?
- b) Kerro viime tunnin kotitehtävät.
- c) Olisiko minun mahdollista saada viime tunnin kotitehtävät?
- d) Saanko viime tunnin kotitehtävät?
- e) onks ne kotitehtävät missä
- f) Voinko saada viime tunnin kotitehtävät?
- g) Missä on kotitehtävät??
- h) Voisinko saada viime tunnin kotitehtävät?

Passiivi

Suomen kielen passiiviksi kutsuttu verbimuoto on keino jättää täsmentämättä, kuka on lauseen tekijä tai kokija. Kirjoitetussa yleiskielessä passiivia voidaan käyttää esimerkiksi silloin, kun **tekijä** tai **kokija on tuntematon** tai kun tekeminen/tapahtuma on tärkeämpi, kuin tekijä. Silti taustalle **oletetaan** yleensä **joku ihminen tai ihmisryhmä**. Passiivia voidaan kuitenkin käyttää myös eläimistä tai jopa kasveista puhuttaessa:

- *Kylläpä siellä kukitaan!* → viittauskohteena kukkaan puhjennut puutarha.

Puhekielessä passiivimuotoa käytetään laajasti *me*-persoonan verbimuotona:

- *Me mennään nyt!* (vertaa kirjoitetussa kielessä: *(me) menemme nyt*)

Passiivimuotoa käytetään myös kehotuksissa (*let's!*). Huomaa sanajärjestys: tavallinen passiivilause alkaa yleensä objektilla tai adverbialilla. Kehotuksissa passiivimuotoinen verbi aloittaa lauseen.

- *Juodaanpa kahvit!* (passiivimuoto kehotuksena)
- *Suomessa juodaan paljon kahvia.* (passiivilause)

Passiivimuotoisen kehotuksen kohteena on yleensä rajattu tekijäjoukko eli tilanteen muuta läsnäolijat. Myös passiivilauseen tekstiyhteydestä voi yleensä suurin piirtein päätellä, kuka on passiivin taustalle ajateltu tekijä tai tekijäjoukko:

- *Siltaa korjataan Naantalissa, yksi kaista suljettu.* (tekijänä sillan korjaajat)

Passiivin tekijän epämääräisyyttä voidaan käyttää myös tietoisesti hyväksi, esimerkiksi jos halutaan antaa ymmärtää, että jokin ilmiö olisi suositumpi kuin se oikeasti on:

- *Nuorille tarjotaan nyt miniyksiöitä* (Yle 28.1.2020)

Passiivin epämääräisyyttä voidaan käyttää hyväksi myös kaunokirjallisuudessa. Joskus passiivilause voi olla tekijän mainitsematta jättämisen takia hämmentävän monitulkintainen, kuten Rimmisen runossa Tuska (ks. s. 68). Runossa ei anneta viitettä siitä, kuka tai ketkä ovat runon oletettuja tekijöitä, mikä tuo oman näkökulmansa runon tulkintaan:

- *[On] Nukuttu hyvin. Herätty. Tankattu auto. Ajettu metsään.*

Asiateksteissä ja erityisesti ohjeissa tällaista monitulunkintaista passiivia kannattaa välttää, jotta lukijalle ei esimerkiksi jää epäselväksi, kenen on tarkoitus tehdä ja mitä:

- *Näyte toimitetaan suoraan laboratorioon.* (Kuka toimittaa, esimerkiksi terveyskeskuksen asiakas vai näytteenottaja?)

Suomen kielen passiivi on melko erilainen esimerkiksi moniin indoeurooppalaisiin kieliin verrattuna. Tämän takia suomen passiivilauseita voi olla vaikea kääntää muihin kieliin, joissa esimerkiksi on tavallista käyttää muodollista subjektia myös tilanteissa, joissa tekijä ei ole tiedossa. Suomen passiiviin ei voi norminmukaisesti yhdistää agenttia, joskin kielikontaktien vaikutuksesta suomen kielessäkin on toisinaan käytössä agenttiivinen *toimesta*-rakenne:

- *The wedding cake was baked by a local baker. Kakku leivottiin paikallisen leipurin toimesta.* → norminmukaisesti esimerkiksi: *Kakku leivottiin paikallisessa leipomossa. / Paikallinen leipuri leipoi kakun.*

Passiivin muodostaminen

verbi- tyyppi	mihin tunnus lisätään?	esimerkki	preesens	imperfekti	perfekti	
1	y.1.p vartalo	nuku n kirjoita n	nuku taan kirjoite taan	nuku ttiin kirjoite ttiin	on nuku ttu on kirjoite ttu	a→e
2-3	infinitiivivartalo	teh dä	teh dään	teh tiin	on teh ty	
4-6	infinitiivivartalo	ava ta	ava taan	ava ttiin	on ava ttu	

Passiivin objekti: nominatiivi tai partitiivi

Passiivilauseen objekti on (yksikön tai monikon) nominatiivissa, jos mikään partitiivisääntö* ei päde. Genetiivi ei ole mahdollinen.

*negatiivinen lause, ainesana, numeraali-ilmaus, partitiiviverbi, prosessi kesken

AKTIIVI

Mikko maalasi *talon*.

Mikko maalasi *talot*.

Mikko maalasi *taloa*.

(partitiivisääntö; prosessi kesken)

PASSIIVI

Talo maalattiin.

Talot maalattiin.

Taloa maalattiin.

(partitiivisääntö; prosessi kesken)

Harjoitus 1

Muuta aktiivilauseet passiivin preesenssiin. Mitä tapahtuu subjektille? Entä objektille tai adverbialille? Kuinka lauseen merkitys / tulkinta muuttuu?

Esim. Kävelen reippaasti. → Kävellään reippaasti.

1. Nukun hyvin.
2. Herään.
3. Tankkaan auton.
4. Poimin tatit.
5. Kerään marjat.
6. Tunnen linnut.
7. Kiipeän puuhun.
8. Ajan kotiin.
9. Pakastan marjat.

Harjoitus 2

Käännä passiivissa oleva virke-esimerkki Raija Orasen *Huviretki*-romaanista omalle ensikielellesi. Millaisia verbi- ja subjektiratkaisuja joudut tekemään, jotta voit kääntää suomen passiivin luontevasti?

Minä haluan että sinä lasket nyt varastot ja varat, ja kaikki savotat jotka vielä voidaan käynnistää, aloitetaan heti, puuta ostetaan jos vain saadaan halvemmalla kuin tähän asti, ja saadaan kun ostetaan tuplasti.

Pari sanaa nollapersoonasta

Passiivin kanssa samoja tehtäviä on myös niin sanotulla **nollapersoonalla**. Nollapersoonalause on muodoltaan yksikön kolmannessa persoonassa, ja se on usein yleistävä: *Kirjastosta voi lainata monenlaista kirjallisuutta*. Tyypillisesti sitä käytetään, kun puhutaan siitä, mitä voi, saa tai pitää tehdä.

Nollapersoonan tarkoite jää usein avoimeksi tai epämääräiseksi, mutta etenkin puhutussa kielessä sillä on paljon sellaista käyttöä, jossa viitataan puhetilanteen osallistujiin. Esimerkiksi *Nyt vois keittää kahvia* voi tarkoittaa tilanteesta riippuen, että minä voisin nyt itse keittää kahvia, tai se voi olla vihje jollekulle toiselle.

Toisinaan asiakaspalvelutilanteissa vältetään suoraa puhuttelua. Esimerkiksi ravintolassa voi usein kuulla tarjoilijan tiedustelevan asiakkaalta tyytyväisyyttä *Maistuiko?* -tyyppisellä kysymyksellä, jolloin vältetään myös valinta *sinä-* ja *te-*muotojen välillä. Tämänkaltaiset verbit mahdollistavat sen, ettei kuulijaan tarvitse viitata suoraan. Ei tarvitse kysyä *löysitkö sinä* tai *löysittekö te*, vaan voidaan kysyä *löytyikö*.

Modaalisuus

Modaalisilla ilmauksilla kielenkäyttäjä ilmaisee, onko asiointi hänen mielestään varma vai epävarma, välttämätön, (epä)todennäköinen, mahdollinen, mahdoton, pakollinen, luvallinen, kielletty tai (epä)toivottava. Modaalisuutta voi ilmaista sanavalinnoilla (*illalla varmasti sataa*) tai kieliopillisilla rakenteilla (*illalla satanee*).

Usein modaali-ilmaukset ovat monitulkintaisia, koska tulkintaan vaikuttavat puhujien omat päätelmät, tahdonilmaukset ja havainnot. Modaaliset ilmaukset voivat myös ilmaista useiden rinnakkaisten vaihtoehtojen olemassaolon mahdollisuutta, esimerkiksi:

- On esitetty, että muutamat sellaiset eläinlajit, joiden olemassaolosta ei ole saatu vakavaa tieteellistä näyttöä, voisivat myös olla (~ *ehkä ovat, mutta voi olla myös, että eivät ole*) Felipithecidae-heimon ihmisiä vältteleviä edustajia. (Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*)

Suomen kielessä on paljon erilaisia kielellisiä keinoja ilmaista modaalisuutta. Iso suomen kieliopin (VISK § 1551) mukaan modaalisuutta ilmaistaan tyypillisesti erityisesti seuraavilla tavoilla:

	varmuus, välttämättömyys	epävarmuus, mahdollisuus
modaaliset verbit	<i>pitää, täytyä, tarvita, joutua, kuulua, tulla, kannattaa</i>	<i>voida, saada, pystyä, saattaa, mahtaa, ehtiä, tarjeta, viitsiä, tohtia</i>
verbirakenne	<i>on pakko ~ määrä ~ aika ~ hyvä tehdä, on tehtävä</i>	<i>on tehtävissä ~ saatavilla</i>
adjektiivi	<i>(on) välttämätöntä ~ varmaa</i>	<i>(on) mahdollista ~ luultavaa ~ sallittua</i>
modus	imperatiivi: <i>tule, tulkaa, tulkoon</i>	potentiaali <i>tullee, lienee tullut</i> ; konditionaali <i>tulisi</i>
adverbit ja partikkelit	<i>ehdottomasti, välttämättä</i>	<i>ehkä, varmaan, mahdollisesti, kai, ilmeisesti</i>

Modaaliset ilmaukset ovat tyypillisiä akateemiselle kielenkäytölle, jossa kirjoittaja usein esittelee, miten hyvin tuntee aikaisempaa tutkimusta ja miten hän tulkitsee sitä tai asemoi itsensä suhteessa siihen. Tutkimusten mukaan akateemisessa suomen kielessä käytetään erityisesti seuraavia mahdollisuuden ilmauksia. Näistä *voida*-verbin sisältämät ilmaisut ovat erityisen yleisiä:

- *voida* + A-infinitiivi: *Viikoittainen työaika voi vaihdella paljonkin. Eläimet voidaan luokitella kahteen isoon ryhmään: selkärangattomiin ja selkärankaisiin.*
- *olla mahdollista*: *Miten on mahdollista, että emme kykene pysymään kotona?*
- *saattaa* + A-infinitiivi: *Silmiesi väri saattaa vaikuttaa kaamosmasennukseen.*
- *olla tehtävissä*: *Sijaisia ei saada – Mitä asialle on tehtävissä?*
- *ehkä*: *Nastolan terveysasema siirtyy ehkä tilapäisiin tiloihin.*
- *pystyä*: *Maskin läpi pystyy hengittämään.*
- *potentiaali*: *Lasketteleminen lienee yhä turvallista.*
- *varmaan*: *Tämä on varmaan ollut myös ihmisille iloinen yllätys.*

Suomenoppijat käyttävät akateemisissa teksteissään usein vähemmän modaalisia ilmauksia kuin ensikieliset suomenpuhujat. Modaalien käytön on myös havaittu erottavan eri taitotasoilla olevia suomenoppijoita toisistaan.

On huomattu, että mahdollisuutta ja välttämättömyyttä ilmaistaan eri kielissä hyvin eri tavoin. Suomessa eroja on myös eri murteiden puhujien välillä. Modaalisten kielen keinojen hallinta vaatii siksi laajempaa tietoa kohdekielisen kulttuurin piirteistä: Millaiset asiat ovat tietyssä tilanteessa ja kulttuurissa mahdollisia tai välttämättömiä? Millaisissa yhteyksissä jaksetaan, viitsitään tai kehdataan? Mitä velvollisuuksia ja vapauksia yksilöllä on? On tärkeää tuntea modaalisuuden keinoja ainakin jonkin verran, sillä ne vaikuttavat muun muassa kielenkäyttäjän argumentaation uskottavuuteen sekä kykyyn ilmaista mielipiteitään.

Harjoitus 1

Etsi ja alleiviivaa tekstistä (Sinisalo: *Ennen päivänlaskua ei voi*, s. 17–18) verbimuodot ja adverbit, joista käy ilmi, että kirjoittaja a) on täysin varma tiedosta ja b) ei ole täysin varma tiedon paikkansapitävyydestä eli tieto on epävarmaa.

Vaikka peikko on selvästi elintapojensa ja hampaistonsa perusteella petoeläin, Carnivora-lahko ei silti monen tiedemiehen mielestä ole oikea paikka *Felipithecidaelle*. On esitetty teorioita, että peikko olisi lähempää sukua hyönteissyöjille ja kädellisille kuin varsinaisille kissapedoille, mitä myös jotkin anatomiset piirteet vahvistavat.

On esitetty, että muutamat sellaiset eläinlajit, joiden olemassaolosta ei ole saatu vakavaa tieteellistä näyttöä (kuten taruissa ja huhupuheissa esiintyvä Tiibetin lumimies eli Yeti ja pohjoisamerikkalainen myyttinen Sasquatch eli isojalca) voisivat myös olla *Felipithecidae*-heimon ihmisiä vältteleviä edustajia.

Pitävät todisteet *Felipithecus trolliuksen* olemassaolosta saatiin vasta vuonna 1907, kun Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston eläin- ja kasvitieteen laitokselle Helsinkiin toimitettiin kuolleena löydetyn täysikasvuisen peikon ruho. Joitakin silminnäkijöiden peikkohavaintoja oli kirjattu aiemminkin, mutta tätä saduissa ja kansanperinteessä, kuten Kalevalassa, usein mainittua eläintä pidettiin tieteen piirissä taruolentona. Ilmeisesti maastossa silloin tällöin tavatut yksinäiset peikonpennut ovat myös pitäneet yllä myyttejä menninkäisistä ja maahisista. Tätä näkemystä tukee teoria, jonka mukaan peikot saattavat säädellä liian suureksi kasvanutta kantaa hylkäämällä poikasiaan.

Peikon erinomainen maastoonsulautumiskyky, vaikeapääsyiset asuinpaikat, ihmisarkuus ja se, että se liikkuu vain hiljaa öisin ja talvehtii pesäluolissa eikä siis yleensä jätä lumeen jälkiä, selittänevät osaltaan lajin myöhäisen löytymisen. Peikon zoologinen historia on siis hyvin samankaltainen kuin esimerkiksi okapin, jonka tiede löysi vasta v. 1900, komodonvaraanin (1912) ja jättiläispandan (1937). Kaikista näistä eläimistä oli olemassa runsaasti suullista perinnettä ja alkuperäisväestön havaintoja, jotka kuitenkin tieteen taholta pitkään leimattiin myyteiksi ja uskomuksiksi.

Harjoitus 2

Aseta modaalisuutta ilmaisevat ilmaukset järjestykseen epävarmimmasta ilmauksesta varmimpaan. Kirjoita lyhyt perustelu järjestykselle ja alleviivaa ilmaukset, joita voisit käyttää itse.

- A. Minun pitäisi lähteä kaverin mukaan.
- B. On mahdollista, että lähden kaverin mukaan.
- C. Takuulla lähden kaverin mukaan.
- D. Lähden luultavasti kaverin mukaan.
- E. Ehkä lähden kaverin mukaan.
- F. Todennäköisesti lähden kaverin mukaan.
- G. Kunpa voisin lähteä kaverin mukaan.
- H. Lähtenen kaverin mukaan.
- I. Lähden varmasti kaverin mukaan.
- J. Saatan lähteä kaverin mukaan
- K. Minun pitää lähteä kaverin mukaan.
- L. Voin lähteä kaverin mukaan.
- M. Minun on lähdettävä kaverin mukaan.

Harjoitus 3

Muuta tekstiä niin, että kirjoittajan esittämä tieto on mahdollisimman epävarmaa. Lisää tekstiin ainakin 7 epävarmaa ilmaisua. Voit kirjoittaa uudet ilmaisut suoraan tekstiin, mutta alleviivaa muuttamasi kohdat. Käytä mahdollisimman monipuolisesti yllä esiteltyjä mahdollisuutta ilmaisevia keinoja. (Lähde: Wikipedia.fi, hakusana *peikko*, muokattu.)

Suomalaisessa tarustossa peikko on tarkoittanut tarinasta ja paikkakunnasta riippuen erilaisia rumia ja ilkeitä, isoja tai pieniä ihmismäisiä olentoja. Vuoripeikko tai vuorenpaikko asui vuorella tai mäellä ja muistutti usein jättiläistä. Perinteisiä suomalaisia peikkoja muistuttavat kovasti hiidet. Sanana peikko tarkoitti alun perin roistoa, rikollista, erakkoa tai neidonryöstäjää, joka yleensä piileskeli. Viron kielessä sanan peikko vastine peigmees tarkoittaa sulhasta ja on luultavasti yhteydessä neidonryöstäjän merkitykseen. (Katso myös: peijakas)

Skandinaavisessa mytologiassa peikoilla eli trolleilla oli iso nenä, pitkät kädet sekä karvainen ruumis ja häntä. Ne olivat tyhmiä ja niillä oli tapana kaapata ihmislapsia sekä vaihtaa ne omiin peikkolapsiinsa. Skandinaavisessa mytologiassa oli erikokoisia peikkoja, joista suurimmat olivat jättiläismäisiä ja pienimmät kääpiön kokoisia.

Suomalaisista nykykirjailijoista Johanna Sinisalo on ansiokkaasti hyödyntänyt peikkoa esikoisromaanissaan *Ennen päivänlaskua ei voi* (2000). Tunnetuin suomalainen peikko on nykyisin Tove Janssonin luoma Muumi-peikko nimeltään Muumipeikko.

Allu Tuppuraisen luoma hahmo, Rölli-peikko, on hauskuuttanut lapsia elokuvien, laulujen ja TV-sarjojen kautta jo vuodesta 1985 lähtien. Tunnettuja ovat myös John Bauerin peikot.

Paleontologi Björn Kurtén esitti romaanissaan *Musta tiikeri* (1978) ajatuksen, että loppuvaiheessa syrjäisille seuduille kuten vuoristoihin siirtyneet neandertalinihmiset olivat syynä tarinoihin peikoista. Ajatus on esitetty useissa muissakin yhteyksissä, ensimmäistä kertaa jo 1900-luvun alussa.

Puhuttelu

Kun keskustelemme muiden kanssa, voimme käyttää puheenvuoroissamme esimerkiksi pronomineja, nimiä tai ammattinimikkeitä ja titteleitä. Eri kielten ja kulttuurien puhuttelutavoissa on paljon yhteistä, mutta eri maissa ja kieliyhteisössä on myös erilaisia strategioita ja tapoja. Puhuttelutavat eivät ole sidoksissa kielikuntaan tai kielisukulaisuuteen: suomalaiset ja ruotsalaiset puhuttelutavat ovat melko lähellä toisiaan, vaikka suomi ja ruotsi eivät ole sukulaiskieliä. Suomessa sen sijaan teititellään paljon vähemmän kuin Virossa, vaikka suomi ja viro ovat läheistä sukua toisilleen. Opiskeltavan kielen kannalta tarkoituksenmukainen ja tehokas vuorovaikutus edellyttää, että tunnemme paitsi kieliopin myös kielen käytön sekä kulttuurin sääntöjä ja tapoja. Joidenkin tutkimusten mukaan esimerkiksi työnhakutilanteissa kommunikaatiotaidoilla voi olla suurempi merkitys kuin kieliopillisella tarkkuudella.

Keskeinen ilmiö puhuttelussa on valinta sinuttelun ja teitittelyn välillä. Eurooppalaisen puhuttelukulttuurin muutokset ovat näkyneet myös Suomessa. Saksassa on käytetty monikollista puhuttelumuotoa *Sie* jo hyvin varhain, ja saksankielinen käytäntö on tullut Ruotsin kautta myös Suomeen. Aluksi teitittely oli yläluokan ilmiö, mutta se levisi laajempaan käyttöön Suomessakin. Seuraavassa esimerkissä näkyy, kuinka 1900-luvun alun kielenkäytössä yhteiskuntaluokka saattoi vielä näkyä puhuttelutyylissä:

“Olisiko mahdollista saada puhutella edeskäypä herra Aksel Lundqvistia? [...] Ja nyt minä kysyisin, se on niin, että tahdotteko te vapaaehtoisesti maksaa siitä lapsestanne?” (Maria Jotuni: *“Hilda Husso”*, kokoelmasta *Suhteita* 1905.)

1960-luvulta alkaen sinuttelusta tuli tavallinen puhuttelutapa Ruotsissa ja Suomessa. On ajateltu, että sinuttelu edistää tasa-arvoa. Toisaalta edelleen monet suomalaisetkin ovat sitä mieltä, että on hankalaa päättää, pitäisikö joissain tilanteissa, erityisesti asiakaspalvelussa, teititellä vai sinutella. Myös esimerkiksi sairaanhoidossa potilasta saatetaan teititellä, mutta yhtä hyvin häntä voidaan sinutella. Teitittelystä ei yleensä käydä keskustelua puhetilanteissa. Toisinaan esimerkiksi televisio-ohjelmassa toimittaja saattaa kertoa katsojille sopineensa haastateltavan vieraan kanssa etukäteen, mikäli haastateltava on ikänsä tai asemansa vuoksi sellainen, jota kuulijat voisivat odottaa teititeltävän. Samoin yliopistojen suomenkielisten väitöstilaisuuksien alussa saatetaan todeta, ovatko väittelijä ja vastaväittäjä sopineet sinuttelevansa toisiaan.

Kiinnostavaa kyllä, teitittely vaikuttaa lisääntyneen esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa taas tällä vuosituhannella. Tutkijat uskovat sen johtuvan esimerkiksi siitä, että useammilla ihmisillä on monikulttuurinen tausta tai keski- ja etelä-eurooppalaista puhuttelukulttuuria halutaan ikään kuin soveltaa Suomessakin.

Suomessa sinuttelu on tavallista, ja sinuttelu on useissa tilanteissa, kuten asiakaspalvelutilanteissa, neutraalein puhuttelutapa. Esimerkiksi Keski-Euroopassa sinuttelu voi olla outoa tai epäkohteliasta monissa sellaisissa tilanteissa, joissa se on Suomessa täysin tavallista ja hyväksyttyä, kuten yliopistolla opettajien ja opiskelijoiden välisessä vuorovaikutuksessa. Monet suomenoppijat ovat myös huomanneet, että joissain suomenkielisissä puhetilanteissa teitittelyä ei välttämättä pidetä positiivisena, vaikka teitittelijä olisikin tarkoittanut olla kohtelias. Teitittelyä voidaan pitää liian formaalina, etäännyttävänä tai jopa loukkaavana.

Sekä ensikielisten suomenpuhujien että suomenoppijoiden kokemusten mukaan tärkeimpiä sinuttelun ja teitittelyn valintaan vaikuttavia asioita on puhuteltavan ikä. Ikärajoja on varmasti mahdotonta määritellä, mutta suuntaa-antavasti voisi sanoa, että teitittely kohdistuu tyypillisesti itseä selvästi vanhempaan ihmiseen. Tämäkin voi olla sensitiivinen tilanne! Jotkut ikäihmisistä loukkaantuvat, jos heitä teititellään iän perusteella eli heitä pidetään vanhana – toiset loukkaantuvat sinuttelusta, koska heitä ei kohdella iän ansaitsemalla kunnioituksella. Teitittelyn ja sinuttelun valintaan vaikuttavat myös puhekumppanin tuttuus sekä puhetilanteen (epä)virallisuus.

Suomessa sinutellaan yleisesti myös internetkeskusteluissa ja sosiaalisessa mediassa. Kirjoitetussakin viestinnässä suomessa käytetään varsin vähän titteleitä tai ammattinimikkeitä esimerkiksi sähköpostien ja kirjeiden tervehdyksissä.

Harjoitus 1

Millaisia tilanteissa sinua on teititelty Suomessa?

Millä tavalla suomalainen puhuttelukulttuuri mielestäsi eroaa muista tuntemistasi puhuttelukulttuureista?

Sähköpostikielen ilmiöistä ja ohjeista

Kirjoitetussa kielessä voidaan joskus kohteliaisuuden osoittamiseksi kirjoittaa sinä- ja te-pronominin tai muut puhuttelusanat isolla alkukirjaimella (*Sinä, Te*). Pienen alkukirjaimen käyttäminen ei kuitenkaan ole epäkohteliasta, ja useimmiten pronominin kirjoitetaan nykyään pienellä alkukirjaimella.

Kirjoitetussa viestinnässä voi joskus olla vaikea päättää, kuinka puhutella erityisesti tuntematonta vastaanottajaa. Suomen kielessä onkin monia keinoja viitata lukijaan suoran viittaamisen lisäksi epäsuorasti, jolloin kirjoittajan ei tarvitse tehdä valintaa sinuttelun ja teitittelyn välillä.

Sähköpostiviestinnässä käytettyjä puhuttelukeinoja:

Kirjoittaja voi viitata lukijaan joko suoraan tai epäsuorasti.

Suora viittaus tarkoittaa 2. persoonan muotoja.

- *Sopisiko sinulle tiistai?*
- *Ilmoitattehan tulostanne viimeistään 3.3.*
- *Ehtisitkö lukea tämän?*

Epäsuora viittaus tarkoittaa muita keinoja.

- *Sopisiko tiistai?*
- *Hakemukset palautetaan toimistoon.*
- *Paikalla kannattaa olla hyvissä ajoin.*
- *Hakemuksen voi lähettää postitse tai sähköisesti.*

Valinnan sinuttelun ja teitittelyn välillä voi välttää epäsuorilla puhuttelukeinoilla:

Passiivi

- *Kurssimerkintä haetaan opettajalta.*
- *vertaa suora puhuttelu: Voit/voitte hakea kurssimerkinnän opettajalta*

Pronominin jättäminen pois (= nollapersoona)

- *Kurssimerkinnän voi hakea opettajalta*
- *Onko mahdollista hakea kurssimerkintä opettajalta?*

Asian kääntäminen omaan/yleiseen näkökulmaan (*minä*-muoto)

- *Voinko hakea merkintää jo nyt?*
- *Voikohan merkintää hakea jo nyt?*

Muun persoonan käyttö (tekijän persoonan nominalisaatio)

- *Opiskelija voi halutessaan anoa lykkäystä.*
- *vertaa suora puhuttelu: Halutessasi/halutessanne voitte hakea...*

Hän vai se? Kolmaspersoonaiset pronominit

Pronomineja tarvitaan, kun viittaamme itseemme ja toisiin. Ihmisistä, eläimistä asioista ja esineistä käytetään osittain eri pronomineja ja toisaalta yllättävän usein samojakin pronomineja. Pronominien käyttö puhekielessä poikkeaa jonkin verran yleiskielen pronominisysteemistä. Lisäksi pronominin käyttötavat voivat vaihdella eri tilanteissa ja toisaalta eri murteissa.

Suomessa kaikki pronominit ovat sukupuolineutraaleja toisin kuin esimerkiksi indoeurooppalaisissa kielissä tyypillisesti. Hieman hämmentävää voi olla esimerkiksi, että *se*-pronominia voidaan käyttää sekä eläimestä, tavarasta että ihmisestä puhuttaessa. Toisaalta *hän* voi olla joissain tilanteissa paitsi ihminen myös koira tai jopa tietokone. Riippuu kontekstista, miten neutraaleja *hän*- ja *se*-pronominit ovat. Monien suomenoppijoiden mielestä *se*-pronominin käyttö ihmisestä tuntuu epäkohteliaalta tai vähintäänkin kummalliselta. Tutkimusten mukaan vaikuttaa siltä, että *hän*-pronomilla kielenkäyttäjät voivat osoittaa arvostavansa eläimiä, mutta toisaalta kielenkäyttäjät eivät tavallisesti pidä epäkohteliaana tai loukkaavana sitä, jos ihmisistä käytetään *se*-pronominia.

Hän- ja *se*-pronomineihin liittyy kiinnostavia ristiriitoja: kielenkäyttäjät yleisesti tietävät, että yleiskielessä ihmisestä käytetään *hän*-pronominia, mutta puhekielessä *se*-pronomini on tavallisin, kun puhutaan ihmisistä. Vaikka *hän*-pronomini on monien mielestä kohtelias, etenkin syntyperäiset suomenpuhujat voivat kokea *hän*-pronominin käytön puheessa jopa liian virallisena ja kirjakielisenä. Joillain murrealueilla, etenkin lounais- ja kaakkoismurteissa, *hän* on melko tavallinen ja neutraali myös puhekielessä. Kielenkäyttäjät mieltävätkin *hän*-pronominin runsaan käytön usein juuri turkulaisen puhekielen ilmiöksi. Eläimiin *hän*-pronominilla viitataan etenkin silloin, kun kyseessä on oma lemmikki, tai kun eläin on rakas tai erityisen söpö. Samanlaista keskustelua on käyty myös esimerkiksi kaduilla liikkuvista robottiruokaläheteteistä, joissa monet näkevät inhimillisen olennon kaltaisia piirteitä. Ilmiön tunnepitoisuudesta huolimatta voisi kuitenkin sanoa, että eläintä ja robottiakin voi kutsua tavalla, joka tuntuu itsestä luontevalta ja sopivalta.

Kolmaspersoonaisilla demonstratiivipronomineilla *tämä* ja *se* on kiinnostava tehtävä etenkin lastenkielessä leikki-pronomineina. Leikissä liikuteltaviin hahmoihin, kuten vaikkapa Barbie-nukkeihin, viitataan näillä pronomineilla, ja niihin liittyvä verbi on tyypillisesti konditionaalissa: *sitten tää menis kauppaan*.

Harjoitus 1

Lemmikkieläimestä *hän*-pronominin käyttäminen ja toisaalta ihmisestä *se*-pronominin käyttäminen herättää kielenkäyttäjissä aika ajoin keskustelua ja voimakkaita tunteita. Mitä mieltä olet seuraavan keskustelun kommentteista? Millaisiin pronominivalintoihin tai -asenteisiin olet itse törmännyt?

Onko koira teille *se* vai *hän*? (Vauva.fi-keskustelu; muokattu)

Minusta *hän*-muoto eläinten kohdalla on naurettava. Pidän itse eläimistä, mutta en ymmärrä niiden inhimillistämistä, aivan kuin eläin itsenään ei riittäisi. Jos joku sanoo meidän labbiksesta että *hän*, niin me korjaamme, että meille koira on *se* ja muu on keinotekoista.

Vastaaja 1: Eläimistä käytetään usein muotoa "*hän*". Koirista ja kissoista käytän itse muotoa *se*. Eikä tarkoita että tykkäisin niistä yhtään vähempää. Mielestäni *hän* sopii vain ihmisistä puhuttaessa.

Vastaaja 2: Turkulaiselle kaverilleni koira on *hän*, kuten moni jopa elotonkin asia (esim. autoa saattaa joskus kutsua "*häneksi*").

Vastaukset harjoituksiin

Lauseiden yhdistäminen, Kieltolauseiden konjunktiot, s. 124, harjoitus 1.

Alkuperäisessä tekstissä käytetyt konjunktiot (myös muut voivat sopia kontekstiin).

- a. mutten,
- b. mutten,
- c. muttet,
- d. ettemme,
- e. jottei,
- f. etteivät,
- g. ettei,
- h. ettette,
- ji. otten,
- j. muttei

Lauseiden yhdistäminen, Epäsuora kysymyslause, s. 125, harjoitus 1.

- a. tuleeko,
- b. osaako,
- c. meneekö,
- d. rakastanko,
- e. johtuuko,
- f. jaksaaako - haluaako,
- g. haluavatko

Replikointitapoja, s. 139, harjoitus 2. Alkuperäisessä tekstissä käytetyt verbit (myös muut voivat sopia kontekstiin).

- 1. kysyi, vastasi
- 2. kysyi, vastasi, jatkoi, sanoi, uteli

Čermáková, Anna & Lenka Fárová 2024: Reporting Verbs in English, Czech and Finnish. Teoksessa *Contrastive Corpus Linguistics: Patterns in Lexicogrammar and Discourse*. Toim. Anna Čermáková, Hilde Hasselgård, Markéta Malá & Denisa Šebestová. London: Bloomsbury Publishing, 236–259.
[Contrastive Corpus Linguistics: Patterns in Lexicogrammar and Discourse - Knihy Google](#)

DuFon, Margaret A. 2010: "10. The acquisition of terms of address in a second language". *Pragmatics across Languages and Cultures*, toim. Anna Trosborg, Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 309–332.
<https://doi.org/10.1515/9783110214444.2.309>

Fárová, Lenka 2016: Uvozovací slovesa v překladech třech různých jazyků. Teoksessa *Jazykové paralely*. Toim. Anna Čermáková, Lucie Chlumská & Markéta Malá. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 145–161.

Haltia, Heidi 2015: *Modaalisuuden ilmaiseminen oppijansuomessa Eurooppalaisen viitekehyksen taitotasoilla A2–C2*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Isosävi, Johanna & Hanna Lappalainen 2015: *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Tietolipas 246. Helsinki: SKS.

Ivaska, Ilmari 2014: Mahdollisuuden ilmaiseminen S1-suomea ja edistynyttä S2-suomea erottavana piirteenä. *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 24, 47–80.

Kielitoimiston ohjepankki. Kotimaisten kielten keskus. kielitoimistonohjepankki.fi. Viitattu 12.5.2025.

Kokkonen, Marja 2007: Vaatimuksena sujuva suomi. *Virittäjä* 2/2007, 253–261.

Korhonen, Riitta 2018: Passiivin tekijää jäljittämässä. *Kielikello* 3/2018.

Kytömäki, Leena 2016: Sanajärjestys sanoman selkärankana. *Turun Sanomat* 3.9.2016

Lappalainen, Hanna 2008: Kelan virkailijoiden henkilötunnuspyynnöt. Tutkimus rutiininomaisista toiminnoista. *Virittäjä*, 112(4), 483. Noudettu osoitteesta <https://journal.fi/virittaja/article/view/40704>

Lappalainen, Hanna 2015: *Sinä vai te vai sekä että? Puhuttelukäytännöt suomen kielessä*. Teoksessa *Saako sinutella vai täytyykö teititellä? Tutkimuksia eurooppalaisten kielten puhuttelukäytännöistä*. Toim. Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen. Helsinki: SKS, 72–104.

Lauranto, Yrjö 1995: Normi, rekisteri ja S2-opetus. *Virittäjä* 99 (2), 261–263.

Lauranto, Yrjö 2015: *Direktiivisyyden rajoja. Suomen kielen vaihtokaappasyntaksia*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Paunonen, Heikki 2010: Kun Suomi siirtyi sinutteluun. Suomalaisten puhetapojen murroksesta 1970-luvulla. Teoksessa *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan*. Toim. Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna. Helsinki: SKS, 325–368.

Priiki, Katri 2021: Verkkokeskustelijoiden käsitykset *hän-* ja *se-*pronominien norminvastaisesta käytöstä. *Virittäjä*, 125 (3), 320–346.

Riionheimo, Helka, Leena Kolehmainen & Lea Meriläinen 2014: Suomen passiivi kontaktissa. Kieltenvälisiä kytköksiä migraatioissa, toisen kielen omaksumisessa ja kääntämisessä. *Virittäjä*, 118(3). <https://journal.fi/virittaja/article/view/9249>

Siitonen, Kirsi 2008: Sävypronomin *hän*. *Sananjalka* 50, 87–109.

Usó-Juan, Esther & Alicia Martínez-Flor 2010: 14. The teaching of speech acts in second and foreign language instructional contexts. Teoksessa *Pragmatics across Languages and Cultures*. Toim. Anna Trosborg. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 423-442.

Vilkuna, Maria 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Toinen, korjattu painos. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Edita, Helsinki.

VISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS:n toimituksia 950.

White, Leila 2021: *Suomen kielioppia ulkomaalaisille*. Helsinki: Finn Lectura.

Yli-Vakkuri, Valma 2005: Politeness in Finland: evasion at all costs. Teoksessa *Politeness in Europe*. Toim. Leo Hickey & Miranda Stewart. Clevedon: Multilingual Matters, 189–202.